

KÖNYVTÁRI

FIGGYELŐ

1987 | 2

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
Tanács és a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

A szerkesztő bizottság elnöke:
Papp István

Szerkesztő Bizottság:
Balázs Sándor, Budjósó Ernő,
Földi Tamás, Gál Andorné,
Havasi Zoltán, Horváth Tibor,
Katsányi Sándor, Kiss Jenő,
Kováts Zoltán, Orosz Bertalanné,
Ruzsás Lajosné, Tóth Gyula

Felelős Szerkesztő:
Gerő Zsoltné

Szerkesztő:
Kovács Katalin

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület
Budapest 1827
Telefon: 757-533/519 vagy 517 m.

Megejelenik kéthavonként.

Példányszám: 1350

Egyes szám ára: 30,- Ft

Évi előfizetési díj: 180,- Ft

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető

bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál,

a Posta hírlapüzleteiben

és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR) Budapest, 1900 V., József nádor tér 1.,
közvetlenül, vagy postautalványon,
valamint átutalással a HELIR 215-96162
pénzforgalmi jelzőszámra.

Külföldre előfizethető

a Kultúra

Könyv- és Hírlapkereskedelmi Vállalatnál
Budapest P.O.B. 149
1376

Műsák Közművelődési Kiadó, Budapest

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató

Megjelent: 10,01 A/5 ív terjedelemben
11156/87

Készült a Műsák Közművelődési Kiadó
nyomdájában

33. ÉVFOLYAM
1987. 2. SZÁM

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26 408

TARTALOM

Abstracts	117
Inhaltsangaben	119
Резюме	122
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	125

A szocialista országok könyvtári módszertani központjainak XIII. (budapesti) konferenciájának ajánlásai	127
FENELONOV, E. A.: A hatékonyságmutató felhasználása a könyvtári rendszerben (Ford.: RÁCZ Ágnes)	129
KOŁODZIEJSKA, J.: A könyvtárfejlesztés előrejelzésének és programozásának társadalmi meghatározottsága (Ford.: ORTUTAY Béla)	133

UNGVÁRY Rudolf	
A fogalmi kettősség empirikus vizsgálata	139
GÁBOR Iván	
Szakmatörténeti gyűjtemény az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában	157
PÁLVÖLGYI Mihály – TÓTH Györgyi	
Idegen nyelvek oktatása a főiskolai könyvtárosképzésben	164
LÁNYI Zsoltné	
Szakterületi központi katalógus az Agroinformban	174
BUDAI Tamás	
Beszámoló egy szakirodalmi ellátottságvizsgálatról. <i>Pedagógiai folyóiratok</i>	179
PAPP István	
A békéscsabai Megyei Könyvtár új épületéről	187
TÓTH Dezső	
Mozgófilmek a helyismereti gyűjteményekben	194
KELLNER Bernát	
A könyvtári szakfelügyelet első évtizede	200

Kitekintés

SCHIDMAIER, D.: Könyvtárak, levéltárak, múzeumok és információs intézmények együttműködése Európában (Ford.: CZINNER Tiborné)	206
SEBESTYÉN György: A társadalomtudományi tájékoztatás főbb intézményei és testületei a fejlődő országokban	211

S z e m l e

LINCOLN, Alan J.: Crime in the library. A study of patterns, impact, and security. <i>Bűnözés a könyvtárban. Tanulmány a bűncselekmények fajtáiról és elhárításukról</i> (Ism.: ZOLTÁN Imre)	217
SCHNELLING, Heiner M.: Shakespeare im Schlagwortkatalog. Vergleichende Untersuchungen anglo-amerikanischer und deutscher Praxis verbaler Sacherschliessung. <i>Shakespeare a tárgyszókatalógusban. Az angol-amerikai és a német témakeresés gyakorlatának összehasonlítása.</i> (Ism.: DROBINOHA Angéla)	220

E számunk szerzői, közreműködői: BUDAI Tamás (OPKM), CZINNER Tiborné (OSZK KMK), DROBINOHA Angéla (ÁEKK), FEIMER Ágnes (OSZK KMK), FENELONOV, E. A. (Gosodarstvenna b-ka im. V. I. Lenina, Moszkva), GÁBOR Iván (ÁEKK), KELLNER Bernát (ny. könyvtárigazgató, Kaposvár), KOŁODZIEJSKA J. (Biblioteka Narodowa, Varsó), LÁNYI Zsoltné (Agroinform), ORTUTAY Béla (TF), PÁLVÖLGYI Mihály (BDTF, Szombathely), PAPP István (FSZEK), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), SCHIDMAIER, D. (Bergakademia Freiberg), SEBESTYÉN György (MTAK), TÓTH Dezső (OOK, Veszprém), TÓTH Györgyi (BDTF, Szombathely), UNGVÁRY Rudolf (OSZK), ZOLTÁN Imre (ny. mérnök).

ABSTRACTS

Recommendations of the 13th (Budapest) Conference of the Library Methodology Centres of Socialist Countries. [pp. 127–128.]

FENELONOV, E.A.: Use of the efficiency index in the library system. – Efficiency is a fundamental condition of developing Soviet society and culture. In a library context, efficiency presents itself as an interrelationship of services and costs. The efficiency index indicates both the quality and quantity of the results and reserves of library activities. Using it in library planning contributes to the economical realization of library work. The article offers a methodological guide to efficiency calculations. [pp. 129–132.]

KOŁODZEJSKA, J.: The social determinedness of the forecast and programming of library development. – The „Poland 2000” library programme, elaborated by the Polish Academy of Sciences in the 1970's and comprising the period up to 1990, was based on extrapolation. Of the forecasting techniques (extrapolation, use of analogies, and functional technique), the last is the most sensible, since it examines the phenomena of librarianship in the context of the relations of cultural and economic conditions. The development programme was reevaluated in 1985. The new version not only points out the errors but also contains suggestions for developing a national library and information system. [pp. 133–138.]

UNGVÁRY Rudolf: An empirical examination of conceptual duality. – Certain words make up pairs extremely closely connected, regarding their meanings; such word pairs can be formed, however, not only by the well-known synonyms and antonyms but also by words of clearly different meaning (e.g. LIGHT – PHOTON). Our studies indicate that, even in the case of real synonyms, there is a purely semantical (consequently, conceptual) difference between the parts of the word pairs. Within the pairs, there is an elementary conceptual accessibility between the parts, according to all indications, this is the basis for the remarkable semantical connection. We call this close connection the intensional splitting, the quantum of relation. It is assumed that it plays an important role in the semantical deep structure. Word pairs of synonyms and antonyms are mere random marks of the existence of this relation on the level of natural language. [pp. 139–156.]

GÁBOR Iván: A historical collection in the Central Library of the University of Veterinary Science. – In the Central Library of the University of Veterinary Science, within the framework of a technical and professional reconstruction between 1981 and 1983, a room for a special collection on the history of the profession was formed, and here about 5000 volumes of valuable 16–19th books were brought together. The department of zootherapy, founded in 1787, possessed a valuable book collection, thank to its first professor, Sándor *TOLNAY*. The classified order of books was formed in 1874 by Béla *NÁDASKAY*, and Gyula *MAGYARY-KOSSA* published in 1902 his book „A magyar királyi Állatorvosi Főiskola katalógusa” (Catalogue of the Hungarian Royal Veterinary College) on this basis. Following Nádaskay's scheme as well as Magyary-Kossa's catalogue, the 19th century order of the special collection was reconstructed in 1984. The most valuable pieces of the collection are being conserved, from the university's budget, in the conservation laboratory of the National Széchényi Library. [pp. 157–163.]

PÁLVÖLGYI Mihály – TÓTH Gyöngyi: Teaching foreign languages in the college-level library education. – In the academic year 1982/83 the Dániel Berzsenyi Teachers' Training College Library Department launched special programmes to familiarize students with the vocabularies in a few languages of librarianship. These programmes are offered for students who learned English in secondary school. The objectives, the curricula, the way of teaching and recitation, as well as the teaching aids (in-house

textbooks, foreign-language documents, videotapes, computer programs, TV, slides etc.) of the German and English language programmes are evaluated in the article. The experience gained during the 3 years passed is summed up, and the tasks of future foreign-language teaching of librarians are sketched out. [pp. 164–173.]

LÁNYI Zsoltné: A union subject catalogue at AGROINFORM. – The National Mihály Károlyi Agricultural Library (OMgK) analyses, using a union finding list of foreign agricultural literature, the foreign literature purchased by Hungarian libraries in the agriculture and food industry field. Data are compared to the world book production in agriculture. The analysis has pointed out a decline in the purchase of foreign books in agriculture and food industry in Hungary during the past 5 years. This decline can be explained by the increasing role of journals in special information and at the same time the dramatic increase in the price of these periodicals. Inter-library cooperation has a favourable effect on the availability of information in this field, therefore it has to be developed. [pp. 174–178.]

BUDAI Tamás: Report on an investigation into the availability of pedagogical periodicals. – The National Pedagogical Information System (in Hungarian abbreviation, OPIR) made a limited investigation into the availability of foreign pedagogical journals for the year 1984. Hungarian data are compared to the 1984 world production of pedagogical journals, using the pedagogy section of Ulrich's Periodical Directory as well as current Index to Journals in Education as a basis. Conclusions in relation to the necessity of modifying the structure of holdings, the breakdown by languages and provenience are drawn, as well as an improvement of services is suggested. [pp. 179–186.]

PAPP István: On the new building of Békés County Library, Békéscsaba. – The new library building, of 6448 sq. metres, has relatively favourable premises: between the greenfield sites along the Körös Channel and the traditional city centre. (Population is 72,000.) The library building, which opened a new stage in library architecture, is a result of a close cooperation between the librarian (Pál LIPTÁK) and the architects (Péter HEGEDUS, Zsófia CSOMAY and Zsuzsa KERECSENYI). It can be described as an example of high aesthetical qualities and good functionality. The two public entrances to the library (which make user traffic control as well as the use of an internal „street”, which intersects the building, difficult) are criticized. The shape and furnishing of areas for individual services are described in detail, and it is particularly praised that the old dwelling-house, in which the county library began to operate in the late forties, could be organically integrated with the new building. [pp. 187–193.]

TÓTH Dezső: Motion pictures in local collections. – Visual media, present in society for decades, are excluded from local collections of many libraries. With the spreading of video equipment, an increasing number of visual media increasingly appear with contents of local history importance. Motion pictures should get a larger role in the local collections of libraries. The author offers such theoretical and methodological advice for this as the criteria of local relevance, grouping the films, or acquisition. [pp. 194–199.]

KELLNER Bernát: The first ten years of library supervision. – In 1973, the objective of establishing library supervision was to create a uniform approach in public education and cultural policy. The library community accepted the new organization with aversion. The author describes the organizational structure, the operation and development of library supervision in Fejér, Somogy and Tolna Counties. Actual examples are given as to the potentials of cooperation. [pp. 200–205.]

ABROAD

SCHMIDMAIER, Dieter: **Cooperation of libraries, archives, museums and information agencies in Europe.** Translated by CZINNER Tiborné. [pp. 206–210.]

SEBESTYÉN György: **Major institutions and bodies of social science information in developing countries.** [pp. 211–216.]

REVIEWS

LINCOLN, Alan J.: **Crime in the library. A study of patterns, impact and security.** (Ed. R. R. Bowker Company New York – London, Bowker, 1984, 179 p.) (Rev.: ZOLTÁN Imre) [pp. 217–219.]

SCHNELLING, Heiner M.: **Shakespeare in the alphabetical subject catalogue.** A comparative study on Anglo-American and German subject retrieval practices. (Shakespeare im Schlagwortkatalog. Vergleichende Untersuchungen anglo-amerikanischer und deutscher Praxis verbaler Sacherschliessung. Hrsg. Universitätsbibliothek der Freien Universität Berlin, 1983, 157 p.) (Rev.: DROBINOHA Angéla) [pp. 220–224.]

INHALTSANGABEN

Empfehlungen der 13. Konferenz bibliothekarischer methodischer Zentralen sozialistischer Länder, abgehalten in Budapest. [S. 127–128.]

FENELONOV, E. A.: **Die Benützung des Wirksamkeitsindex im Bibliothekssystem.** – Die Wirksamkeit ist die grundlegende Bedingung für die Entwicklung der sowjetischen Gesellschaft und Kultur. In Bezug auf das Bibliothekswesen zeigt sich die Wirksamkeit in der Wechselwirkung der Dienstleistungen und Aufwendungen. Die Benützung des Wirksamkeitsindex – die quantitative und qualitative Messnummer ihrer Ergebnisse und Reserven auf dem Gebiete der Bibliothekstätigkeit – in der Bibliotheksplanung, fördert die wirtschaftliche Verwirklichung der Bibliotheksarbeit. Der Artikel bietet eine methodische Richtung für die Berechnung der Wirksamkeit. [S. 129–132.]

KOŁODZIEJSKA, A. J.: **Die gesellschaftliche Determination für die Vorverkündigung und Programmierung der Bibliotheksentwicklung.** – Seitens der Polnischen Akademie der Wissenschaften wurde in den 70er Jahren, bis zu 1990 ein Programm für das Bibliothekswesen, auf der Vorverkündigung der Extrapolation ruhend, ausgearbeitet, betitelt „Polen 2000“. Die Methoden der Vorverkündigung sind: extrapolativ, analogisch, funktionell. Das Letztere ist am zweckdienlichsten, da sie die Symptome des Bibliothekswesens im kulturellen und wirtschaftlichen Zusammenhang untersucht. Im Jahre 1985 wurde das Entwicklungsprogramm des polnischen Bibliothekswesens neu eingeschätzt. Der neue Plan umfasst auch – nebst Aufdeckung der Fehler – Vorschläge für die Gestaltung des nationalen Bibliotheks- und Informationssystems. [S. 133–138.]

UNGVÁRY Rudolf: **Die intensionale Spaltung. Eine empirische Untersuchung begrifflicher Dualität.** – Aufgrund ihrer Bedeutung bilden gewisse Wörter besonders eng zusammenhängende Paare; solche Paare bilden nicht nur die bekannten Synonyma und Antonyma, sondern auch Wörter mit eindeutig verschiedenen Bedeutungen (zB. LICHT-PHOTON). Unsere Untersuchungen deuten darauf hin, dass sogar bei den wirklichen Synonyma eine rein semantischer – somit begrifflicher – Unterschied zwi-

schen den Wortelelementen besteht. Innerhalb der Paare, zwischen den Wörtern besteht eine elementare begriffliche inhaltliche Erreichbarkeit, sie scheint die Grundlage für die auffallende semantische Zusammengehörigkeit zu sein. Dieser enge Zusammenhang wird als intensionale Spaltung bezeichnet. Es wird als das Quantum der Relation aufgefasst. Vermutlich spielt diese Spaltung eine wichtige Rolle in der semantischen Tiefenstruktur. Die Synonyma und Antonyma sind bloss zufällige Zeichen der Existenz dieser Spaltung auf der Oberfläche der natürlichen Sprache. [S. 139–156.]

GÁBOR Iván: Fachgeschichtliche Sammlung in der Zentralbibliothek der Tierärztlichen Universität, Budapest. – In der Zentralbibliothek der Tierärztlichen Universität, Budapest wurde zwischen 1981 und 1983 eine technische und fachliche Rekonstruktion durchgeführt. Im Laufe dieser Arbeit wurde ein Raum für die fachgeschichtliche Sondersammlung ausgebildet, wo ungefähr 5000 Bände wertvoller Bücher vom 13. bis 19. Jahrhundert untergebracht wurden. Der Lehrstuhl für Tierheikunde, gegründet im Jahre 1787, verfügte über wertvolle Bücher, dank der Sammelarbeit seines ersten Professors Sándor Tolnay. Im Jahre 1874 hat Béla Nádaskay die Bücher in Fachordnung eingereiht. Aufgrund dieser Tätigkeit konnte Gyula Magyary-Kossa im Jahre 1902 sein Werk „Katalog der Ungarischen Königlichen Tierärztlichen Hochschule“ veröffentlichen. Aufgrund des Nádaskay systems und des Magyary-Kossa Katalogs ist es gelungen im Jahre 1984 die Ordnung der Sondersammlung vom 19. Jahrhundert zu entwickeln. Die wertvollsten Stücke der Sammlung werden in der Restaurierungswerkstatt der Nationalbibliothek Széchényi restauriert. Die Universität sichert hierfür die finanziellen Mittel. [S. 157–163.]

PÁLVÖLGYI Mihály – TÓTH Györgyi: Fremdsprachenunterricht in der Bibliothekarsbildung, an den Hochschulen. – Der Bibliothekslehrstuhl des Berzsenyi Dániel Lehrerseminars hat im Studienjahr 1982/83 ein Spezialkolleg in Gange gesetzt; dies beruht auf die Sprachkenntnisse der Studenten, die sie in der Mittelschule erwarben. Dieser Unterricht beinhaltet Thematiken des Bibliothekarberufes. Gegenwärtiger Artikel bewertet die Ziele, das Aufgabensystem, die Thematik, die Methoden des Unterrichts und der Abfragung, die Lehrmittel (häuslicher Lehrbehelf, fremdsprachige Dokumente, Video, Computerprogramme, Fernsehen, Dia) für den deutschen und englischen Unterricht. Die Autoren des Artikels berichten über die Erfahrungen der letzten drei Jahre und stellen die zukünftigen Aufgaben dar in Verbindung mit dem Fremdsprachenunterricht. [S. 164–173.]

LÁNYI Zsoltné: Zentralkatalog der Fachgebiete bei AGROINFORM. – Die Károlyi Mihály Landwirtschaftliche Landesbibliothek analysiert aufgrund des ausländischen landwirtschaftlichen zentralen Standortkatalogs, die ausländischen Buchbestände, die seitens der ungarischen landwirtschaftlichen und ungarischen landwirtschaftlichen und nahrungsindustriellen Bibliotheken angeschafft wurden. Die Daten werden mit dem landwirtschaftlichen Buchverlag der Welt verglichen. Die Untersuchung stellte fest, dass in Ungarn in den letzten 5 Jahren die Anschaffung der ausländischen landwirtschaftlichen und nahrungsindustriellen Fachbücher eine fallende Tendenz aufweist. Der Grund liegt in der zunehmenden Rolle der in den Zeitschriften vorfindbaren fachliterarischen Informationen, gleichzeitig aber auch in der rapiden Preiserhöhung derselben. Die Zusammenarbeit der Bibliotheken beeinflusst günstig die Informationsversorgung des Fachgebietes und man soll auf diese Tätigkeit in der Zukunft einen besonderen Nachdruck legen. [S. 174–178.]

BUDAI Tamás: Bericht über eine Untersuchung der fachliterarischen Versorgung. Pädagogische Zeitschriften. – Das Nationale Pädagogische Informationssystem durchführte für das Jahr 1984 eine Untersuchung über die fachliterarische Versorgung; die Untersuchung beschränkte sich auf die pädagogischen Fachzeitschriften. Die ungarischen Daten werden mit der Weltproduktion der pädagogischen Zeitschriften im Jahre 1984, aufgrund des Pädagogischen Abschnittes in Ulrich's Periodical Directory und der Current Index in Journals in Education verglichen. Der Artikel zieht die Konsequenzen auf die Notwendigkeit der Modifizierung auf den Gebieten der Bestandstruktur, der Sprach- und Provenienzverteilung und der erhöhten Wirkung der Dienstleistungen. [S. 179–186.]

PAPP István: Über das neue Gebäude der Komitatsbibliothek in Békéscsaba. – Das neue Bibliotheksgebäude, mit ihrem 6448 Quadratmetern ist verhältnismässig gut angesiedelt. Sie befindet sich zwischen dem Grüngürtel des Körös Kanals und dem traditionellen Stadtzentrum. (Die Stadt hat 72 000 Einwohner.) Dieses Gebäude, das in der ungarischen Bibliotheksarchitektur einen neuen Weg vertritt, entstand als Resultat der Zusammenarbeit zwischen dem Bibliothekar (Pál Lipták) und den Architekten (Péter Hegedüs, Zsófia Csomay, Zsuzsa Kerecsényi). Eine hohe ästhetische Qualität und ein gutes Funktionieren charakterisieren die Bibliothek. Die Kritik beanständet die zwei öffentlichen Eingänge der Bibliothek, die eine Kontrolle des Leserverkehrs erschweren, desweiteren die Ausnutzung der inneren, das Gebäude durchquerenden „Strasse“. Der Autor des Artikels beschreibt ausführlich die Ausbildung und Einrichtung jener Räume, wo die einzelnen Dienstleistungen untergebracht wurden. Separat lobt er, dass es gelungen ist das alte Wohngebäude dem neuen Gebäude organisch anzuschliessen. In dem alten Gebäude hat die Komitatsbibliothek Ende der 40er Jahren ihre Tätigkeit eingeleitet. [S. 187–193.]

TÓTH Dezső: Kinofilme in den ortskundigen Sammlungen. – Während des Sammelns ortskundiger Dokumente, werden in vielen Bibliotheken die Kenntnisträger auf Bildern ausgeschlossen, obzwar dieser Dokumententyp bereits seit Jahrzehnte in der Gesellschaft anwesend ist. Seit der Verbreitung des Videos erscheinen immer mehr bebilderte Informationsträger mit ortskundigem Inhalt. Die Kenntnisträger auf Filmen müssen in der ortskundigen Sammlung der Bibliotheken eine grössere Rolle spielen, dazu erteilt dieser Artikel einige prinzipielle und methodische Ratschläge, wie zB. Kriterien der örtlichen Relation, Gruppierung der Filme, Fragen der Anschaffung, usw. [S. 194–199.]

KELLNER Bernát: Das erste Jahrzehnt in der bibliothekarischen Fachaufsicht. – Im Jahre 1973 war das Ziel des Zustandebringens bibliothekarischer Fachaufsicht, dass eine einheitliche, politische Unterrichts- und Kulturanschauung entwickelt werden soll. Die Gesellschaft der Bibliothekare war dieser neuen Organisation abgeneigt. Dieser Artikel berichtet, aufgrund der in den letzten 10 Jahren durchgeführten Untersuchungen in den Komitaten Fejér, Somogy und Tolna über den organisatorischen Aufbau, Funktion und Entwicklung ihres Fachaufsichtsystems. [S. 200–205.]

AUSBLICK

SCHMIDMAIER Dieter: Zusammenarbeit der Bibliotheken, Archive, Museen und Informationsinstituten in Europa. (Übersetzt: CZINNER Tiborné) [S. 206–210.]

SEBESTYÉN György: Wichtigere Instituten und Körperschaften für gesellschaftliche Information in den Entwicklungsländern. [S. 211–216.]

REZENSIONEN

LINCOLN, Alan J.: Crime in the Library. A study of patterns, impact and security. (Kriminalität in der Bibliothek. Studium über die Arten, Wirkung und Verhütung der Verbrechen.) (Hrsg. R. R. Bowker Company, New York, London, Bowker, 1984. 179 S. (Rez.: ZOLTÁN Imre) [S. 217–219.]

SCHNELLING, Heiner M.: Shakespeare im Schlagwortkatalog. Vergleichende Untersuchungen anglo-amerikanischer und deutscher Praxis verbaler Sacherschliessung. (Hrsg. Universitätsbibliothek der Freien Universität Berlin, Berlin, 1983. 157 S. (Rez.: DROBINOHA Angéla) [S. 220–224.]

РЕЗЮМЕ

Рекомендации 13-ого совещания центров библиотековедения и методики библиотечной работы социалистических стран в Будапеште. [стр. 127–128.]

ФЕНЕЛОНОВ, Е. А.: Использование показателя эффективности в библиотечной системе. – Основным условием развития советского общества и культуры является эффективность. В связи с библиотечным делом эффективность появляется в взаимоотношении услуг и затрат. Показатель эффективности – это измеритель количества и качества результатов и ресурсов библиотечной деятельности, а его использование в библиотечном планировании способствует экономичному осуществлению библиотечной работы. В статье даются методические рекомендации для определения эффективности.) [стр. 129–132.]

КОЛОДЖИЕЙСКА, Я.: Социальные детерминанты прогнозирования и программирования развития библиотек. – Разработанная в 1970-х годах Польской Академией наук библиотечная программа до 1990 гг. под названием "Польша 2000" основывается на экстраполяционном прогнозе. Некоторые из методов прогнозирования: экстраполяционный, аналогичный и функциональный. Самым целесообразным является функциональный метод, потому что явления библиотечного дела он исследует в отношении культурных и экономических условий. В 1985 г. была снова оценена программа развития польского библиотечного дела. В новом плане кроме открытия ошибок содержатся и рекомендации на создание государственной библиотечной и информационной системы.) [стр. 133–138.]

УНГВАРИ Рудольф: Эмпирическое исследование двойственности понятий. – Некоторые слова по своим значениям создают тесно связанные пары слов. Такие пары создают не только знамые синонимы и антонимы, а такие слова тоже, которые имеют однозначно различные значения (напр. луч – фотон). Наши исследования показывают на то, что даже у действительных синонимов есть чисто семантическое – и следовательно понятийное – различие между членами пар слов. Внутри пар между членами есть элементарная понятийная доступность; по всякой вероятности это и есть основа поразительного семантического отношения. Эту тесную связь мы назвали интенционным расхождением, квантом реляции. Предполагаем, что она имеет важную роль в семантической глубокой структуре. Синонимичные и антонимичные пары слов являются уже только случайными знаками наличия реляции на уровне естественных языков. [стр. 139–156.]

ГАБОР Иван: Собрание по истории профессии в Центральной библиотеке Ветеринарного университета. – В центральной библиотеке Ветеринарного университета между 1987–1983 гг. произошла техническая и профессиональная реконструкция, в ходе которой было построено помещение для специального собрания по истории профессии, где было собрано приблизительно пять тысяч ценных книг из 16–19. вв. Основанная в 1787 г. кафедра ветеринарии имела ценный книжный материал, благодаря собирательной работе первого профессора, Шандора Толнаи. В 1874 г. Бела Надашкай выработал систематическую расстановку книг, и на основе этого Дьюла Мадьяри-Кошша в 1902 г. опубликовал каталог Венгерского королевского института по ветеринарии. На основе системы Надашкай и каталога Мадьяри-Кошша в 1984 г. удалось восстановить XIX-вековую систему собрания. Реставрация самых ценных книг Собрания происходит в реставрационной мастерской Государственной библиотеки им. Сечени. Финансовый лимит для этого обеспечивается университетом. [стр. 157–163.]

ПАЛВЕЛДИ Михай – ТОТ Дьердь: Преподавание иностранных языков в вузовской подго-

товке библиотекарей. – В библиотечной кафедре Педагогического института имени Бержени Даниела с 1982/83-ого года – основываясь на знание у студентов иностранных языков, приобретенное в средней школе – начался специальный курс по иностранным языкам на основе тематики библиотечного образования. В статье дается оценка цели обучения немецкому и английскому языкам, его системы задач, тематики, методов преподавания и опроса, учебных пособий (домашнее пособие, документы на иностранных языках, видео, программы для ЭВМ, телевидение, диафильмы). Дается отчет об опыте прошедших 3 лет, и очерчиваются будущие задачи, связанные с обучением иностранным языкам библиотекарей. [стр. 164–173.]

ЛАНИ Желтнэ: Отраслевой сводный каталог в Агроинформе. – Государственная сельскохозяйственная библиотека им. Каройи Михайа на основе сводного каталога зарубежной литературы по сельскому хозяйству анализирует фонд иностранных книг, приобретенных венгерскими сельскохозяйственными и пищево-промышленными библиотеками. Данные она сравнивает с данными мирового книжного продукта по сельскому хозяйству. Из анализа видно, что в Венгрии в течение последних 5 лет комплектование зарубежных научных книг по сельскому хозяйству и пищевой промышленности имеет снижающуюся тенденцию, причина которой лежит в растущей роли журналов в научно-технической информации, и в то же время в бурном росте цены журналов. Межбиблиотечное сотрудничество в благоприятной мере влияет на обеспечение отрасли научной информацией, поэтому на это и в будущем надо обращать большое внимание. [стр. 174–178.]

БУДАИ Тамаш: Отчет об исследовании обеспечения научной литературой. Педагогические журналы. – Государственная система педагогической информации провела исследование обеспечения иностранными педагогическими журналами относительно к 1984 году. Венгерские данные сравнивает с мировым продуктом педагогических журналов 1984 г., на основе педагогического раздела Ulrich's Periodical Directory и Current Index to Journals in Education. Из результатов исследования в статье делается вывод на необходимость изменения структуры фонда, пропорции языков и провенииции, и на развитие эффективности услуг. [стр. 179–186.]

ПАПП Иштван: О новом здании областной библиотеки в г. Бекешчаба. – Новое библиотечное здание, которое имеет 6448 м² площади, находится на довольно хорошем месте, между зеленой зоной канала Кереш и традиционным центром города. (Число жителей в городе 72 000 лиц.) Открывающее в венгерском библиотечном строительстве новую эпоху здание было создано в результате тесного сотрудничества библиотекаря (Липтак Пал) и архитекторов (Хегедюш Петер, Чомаи Жофия, Керечени Жужа), и характеризуется высоким эстетическим качеством и хорошей функциональностью. Критика возражает против двух публичных входов библиотеки, которые затрудняют проверки читательского движения, и использование пересекающей здание внутренней "улицы". Подробно излагается формирование и оборудование зон, служащих для отдельных услуг, и особенно похвально то, что удалось организационно пристроить новое здание к старому дому, в котором на конце 40-х годов областная библиотека начала свою деятельность. [стр. 187–193.]

ТОТ Деже: Фильмы в краеведческих собраниях. – Из собрания краеведческих документов многие библиотеки исключают картинные носители информации, хотя этот тип документа имеется в обществе уже десятилетиями. Вместе с распространением видеоманитофонов все больше таких носителей информации появляются с краеведческим содержанием. Картинные носители, а главным образом фильмы должны получать большую роль в краеведческом собрании библиотек. К этому в статье даются несколько принципиальных и методических советов, как напр. критерии краеведческих черт документа, группировка фильмов, вопросы комплектования и т.п. [стр. 194–199.]

КЕЛЛІНЕР Бернат: Первое десятилетие инспектирования библиотек. – В 1973 году целью организации библиотечного инспектирования явилось формирование единого подхода политики образования и просвещения. Библиотечное общество встретило новую организацию немножко нерасположенно. В статье в связи с прошедшем десятилетием на основе исследования областей Фейер, Шомодь и Толна дается отчет о структуре системы инспектирования, о ее деятельности и развитии. Оптимальные возможности сотрудничества иллюстрируются конкретными примерами. [стр. 200–205.]

БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО ЗА РУБЕЖОМ

ШМИДМАЙЕР, Дитер: Сотрудничество библиотек, архивов, музеев и информационных центров в Европе. Перевод: ЦИННЕР Тиборнэ. [стр. 206–210.]

ШЕБЕШТЬЕН Дьердь: Главные учреждения и организации информации по общественным наукам в развивающихся странах. [стр. 211–216.]

ОБЗОР

LINCOLN, Alan J.: Crime in the Library. A study of patterns, impact and security.
Преступность в библиотеке. Научный труд о видах, влиянии и устранении преступлений.
(Ed. R. R. Bowker Company. New York, London, Bowker, 1984. 179 p.)
(Рец.: ЗОЛТАН Имре.) [стр. 217–219.]

SCHNELLING, Heiner M.: Shakespeare in Schlagwortkatalog. Vergleichende Untersuchungen anglo-amerikanischer und deutscher Praxis verbaler Sacherschliessung.
Шекспир в предметном каталоге. Сравнение практики английско-американского и немецкого тематического поиска. (Hrsg. Universitätsbibliothek der Freien Universität Berlin. Berlin, 1983. 157 p.)
(Рец.: ДРОБИНОХА Ангела.) [стр. 220–224.]

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ALECSO	Arab Educational, Cultural and Scientific Organization – Arab Oktatási, Kulturális és Tudományos Szervezet
ARCSS	Arab Regional Centre of Social Sciences – Arab Regionalis Társadalomtudományi Központ
ART	Automated request transmission – Automatizált kéréstovábbítás
BDTF	Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola (Szombathely)
BLDSC	British Library Document Supply Centre (korábban: BLLD)
CBA	Coordination Bureau of Arabisation – Arabosítási Koordinációs Iroda
CELADE	Centro Latino-americano de Demografía – Latin-amerikai Demográfiai Központ
CLASCO	Consejo Latino-americano de Ciencias Sociales – Latin-amerikai Társadalomtudományi Tanács
CLADES	Centro Latino-americano de Documentación Económica y Social – Latin-amerikai Közgazdasági és Társadalmi Dokumentációs Központ
CRIB	Current Research in Britain
DRTC	Documentation Research and Training Centre – Dokumentációs Kutatási és Oktatási Központ
FAX	Facsimile transmission
ICSU	International Council of Scientific Unions – Tudományos Egyesületek Nemzetközi Tanácsa
IDCAS	Industrial Development Centre for Arab States – Arab Államok Ipari Fejlesztési Központja
INFOPAL	Programma de Información Sobre Publicación en América Latina – Latin-amerikai Népesedési Információs Program
INFOTERM	International Information Centre for Terminology – Nemzetközi Terminológiai Információs Központ
INSDOC	Indian National Scientific Documentation Centre
ISDS	International Serials Data System – Nemzetközi Folyóiratnyilvántartási Rendszer
KWIC	Key word in context – Kulcsszavak szöveggörnyezetben
KWOC	Key word out of context – Kulcsszó szöveggörnyezeten kívül
MARC	Machine Readable Catalogue – Géppel olvasható katalogizálás
MARS	Monograph Acquisition and Records System – Monográfiák gyarapítási és nyilvántartási rendszere
MNB	Magyar Nemzeti Bibliográfia
NLL	National Lending Library for Science and Technology (A BLLD elődje)
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development – Gazdasági Együttműködés és Fejlesztési Szervezet
OMgK	Országos Mezőgazdasági Könyvtár
OMIKK	Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár
OPIR	Országos Pedagógiai Információs Rendszer
OSZK KMK	Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ
PIDSA	Population Information Documentation System for Africa, Afrika
PRECIS	Preserved Context Indexing System – a Brit Nemzeti Könyvtár indexelő rendszere
REDINSE	Red de Información Socio-Económica – Szoció-ekonomiai Információs Hálózat
UNISIST	United Nations information system in science and technology – Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer

1986. október 21–23-án a szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak kétvétenkénti, sorrendben 13. konferenciáját Budapesten tartották. A konferencia központi témája *A könyvtárügy tervezésének eszközei* volt. A téma aktualitása és valljuk be, nehézségei miatt a konferenciára készült vitaanyagok, amelyeket az országok delegátusai benyújtottak, közérdeklődésre tarthatnak számot. Ezért a konferencia résztvevői úgy határoztak, hogy minden ország szakajtója, saját válogatása alapján közli az előadásokat, így gyorsabban kerül a nyilvánosság elé, mintha külön kötetben adnák ki.

Ennek teszünk most mi is eleget, amikor az alábbiakban közzétesszük a konferencia ajánlásait, valamint a lengyel és szovjet delegátus vitaanyagát. További számainkban folytatjuk az előadások közlését.

Örülénk, ha a hazai szakemberek inspirációt kapnának a témával való foglalkozásra és gondolataikat lapunkban közzétennék. (A szerk.)

A SZOCIALISTA ORSZÁGOK KÖNYVTÁRI MÓDSZERTANI KÖZPONTJAINAK XIII. (BUDAPESTI) KONFERENCIÁJÁNAK AJÁNLÁSAI

A szocialista országok könyvtári módszertani központjai vezetőinek XIII. konferenciáján részt vettek a Bolgár Népköztársaság, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság, a Kubai Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió képviselői.

A tanácskozás megvizsgálta a XII. (berlini) konferencia ajánlásainak végrehajtását, és megállapította, hogy azok minden lényeges pontban teljesültek, illetve lényegesen előrehaladtak.

A budapesti tanácskozáson megvitatott kérdésekkel kapcsolatban a következő ajánlásokat fogadták el:

1. A konferencia megállapította, hogy országainkban jelenleg is és a továbbiakban is nagy jelentősége van a könyvtárügy, a könyvtári hálózatok és az egyes könyvtárak tudatos, tervszerű fejlődésének.

2. A könyvtári munka tervezése a népgazdasági tervek készítésének menetében, a népgazdasági és a művelődéspolitikai célok együttes figyelembevételével kell, hogy történjenek.

A szocialista könyvtári tervezésnek törekednie kell arra, hogy a könyvtári munka, különösen a szolgáltatások racionálisan és ökonomikusan fejlődjenek.

3. A konferencia fontosnak tartja, hogy az anyagi és szellemi ráfordítások a jövőben elsősorban a könyvtári rendszernek azokat a területeit erősítsék, amelyekből a legnagyobb hatékonyságnövekedés származik.

4. Ilyennek tartja az országos nagy tudományos könyvtárak és a központi területi könyvtárak központi szolgáltatásainak erőteljes fejlesztését szervezeti felépítésük további javításával, a számítástechnika, a távközlési technika, a másolóstechnika és az audio-vizuális technika széles körű alkalmazásával.

5. Ilyennek tartja az emberi tényező mint tervezési tényező fölértékelésének fontosságát a könyvtári munkában, a könyvtártudományi ismeretek, az informatikai ismeretek és a szociológiai, szociálpszichológiai ismeretek egymástól elválaszthatatlan fejlesztését.

6. Ezért elfogadja és elfogadásra ajánlja a nemzeti könyvtárigazgatók és minisztériumi szakvezetők konferenciájának azt a programot, hogy az egyes országok módszertani központjai dolgozzák ki, és egymás között egyeztessék a könyvtári tervezés ökonómiájának alapelveit és a tervezés szociológiai aspektusait.

7. Ennek érdekében fontosnak tartja olyan két és többoldalú szakmai szemináriumok, konzultációk, dokumentumcserék és szakemberek (pl. olvasásszociológiai és könyvtártechnológiai szakértők) cseréjének szervezését, amely ezt a célt szolgálja, a közgazdasági gondolkodást erősíti.

8. Fontosnak tartja, hogy a könyvtárosképzésben és továbbképzésben a hagyományos tantervek felülvizsgálata és racionalizálása mellett erősödjék a számítástechnikai-informatikai és a szociológiai-szociálpszichológiai tartalom.

9. Fontosnak tartja, hogy a módszertani központok külső szakértők bevonásával, a nemzetközi szakirodalom széles körű tanulmányozásával és elemzésével, a társadalmi tapasztalatok, a politikai és gazdasági távlati programok szakmai értelmezésével tegyenek kísérletet a szocialista könyvtár jövőképeinek fölvázolására, különös tekintettel a társadalmi-gazdasági változásokra, az életmód és a művelődési szokások változására, az értékváltozások tendenciájára, valamint a dokumentumok anyagában és formájában bekövetkező változásokra, illetve a könyvtári és információs technika és technológia várható változására. „*A holnap szocialista könyvtára*” közös kutatásként alkalmasnak látszik, hogy feladatainkat minden részletében újragondoljuk, szakmai gondolkodásunkban közelítsünk egymáshoz, a fogalmak tisztázásával és egyértelművé tételével biztos alapokat teremtsünk a további közös munkához.

10. Az OSZK-KMK által készített szójegyzéket a német és a szovjet fél kiegészítésével együtt adja ki a magyar fél 1987-ben.

11. A közművelődési könyvtárakról szóló tanulmánykötet szerkesztési munkálatait be kell fejezni, ehhez kérjük valamennyi módszertani központ lelkiismeretes közreműködését. Felelőse a cseh módszertani központ.

12. A könyvtárügyi módszertani központokról szóló gyűjteményes kötet megjelenését fontosnak tartjuk, ehhez kérjük valamennyi központ segítő közreműködését. A szovjet fél az állandó titkárságon keresztül gondoskodik az anyag összegyűjtéséről és a gyűjtemény megszerkesztéséről. A kötetet 1990-ben jelentesse meg.

13. Szívesen fogadják a szlovák fél meghívását az 1988-ban rendezendő XIV. konferenciára. A résztvevők javasolják, hogy a tanácskozás témája „*A könyvtárak feladatai a tudományos-műszaki fejlődés időszakában*” legyen. A szlovák fél készítsen egy referátumot, melyet hat hónappal a konferencia előtt küldjön meg a résztvevőknek, akik hozzászólásaikat ugyancsak írásban küldjék meg három hónappal a tanácskozás előtt a szlovák partnernek.

A konferencia nagyra értékeltte a budapesti tanácskozás jó megszervezését és közvetlen, baráti légkörét, és köszönetét fejezi ki a magyar kollégáknak.

A HATÉKONYSÁGMUTATÓ FELHASZNÁLÁSA A KÖNYVTÁRI RENDSZERBEN

E. A. FENELONOV

1. A szovjet társadalom gyorsabb ütemű fejlesztéséről az SZKP 27. kongresszusán elfogadott hosszú távú terv a gyorsítás egyik fontos elemének tekinti az emberi tényező mobilizálását, a szovjet emberek általános és szakmai műveltségének emelését. Ez megkívánja, hogy tökéletesítsük a lakosság kulturális és információs szükségleteinek kielégítését, javítsuk annak rendszerét és felkutassuk az ehhez szükséges tartalékokat.

2. A könyvtárügy fejlesztési terveiben azok a mutatók vezetnek, amelyek azt tükrözik, hogy hogyan látják el a könyvtárak a legfontosabb társadalmi funkcióikat, a lakosság olvasási igényeinek kielégítését az össztársadalmi dokumentumállományból. Ez a mutató tehát konkrétan: a beiratkozott olvasók száma, illetve a kölcsönzött irodalom mennyisége és összetétele.

3. A könyvtárak előtt álló legfontosabb cél elérését csak azoknak a társadalmi ráfordításoknak a megléte mellett lehet biztosítani, amelyeket a könyvtári ellátás rendszerének kiépítésére és működtetésére fordítanak. A társadalom gazdasági törvényei megkövetelik e kiadások maximális csökkentését és olyan szervezeti formák, olyan technológia és irányítási rendszer felkutatását, amelyek képesek a kellő mennyiségű és minőségű szolgáltatásokat a leggazdaságosabban biztosítani.

4. E feladat megoldásának legfontosabb eszköze a hatékonyság kritériuma. Értékelve és összehasonlítva egyik vagy másik működő területi és szakterületi könyvtári rendszer hatékonyságát, a tervező szerveknek lehetőségük van arra, hogy kiderítsék a források teljesebb felhasználásának a tartalékait azokban a rendszerekben, ahol alacsony a hatékonyság; hogy meghatározzák a lakoságnak nyújtandó könyvtári szolgáltatások mennyiségének és minőségének lehetséges emelését. A hatékonyság és a növelését elősegítő tényezők mérése elősegíti a könyvtári rendszer leginkább perspektívikus formáinak kiépítését, technikai ellátottsága korszerűbb eszközeinek, a fejlettebb technológiáknak és a munkaszervezési és vezetési formáknak a bevezetését.

5. A hatékonysági mutató felhasználása a tervezésben egyebek mellett elősegíti a tervezési mechanizmus és a tervezési folyamatok korszerűsítését, a helyi kezdeményezések fejlesztését azáltal, hogy megengedi a felülről előírt mutató mennyiségének csökkentését, jogot adva a helyi vezető szerveknek a könyvtári szolgáltatások és tartalékok mennyiségi és minőségi mutatóinak meghatározására, valamint a hatékonysági mutató kialakítására olyan konkrét szervezeti és tevékenységi formák alkalmazásában, amelyek a helyi körülmények között a legnagyobb hatékonyságot biztosíthatják.

6. A könyvtári szakirodalomban a hatékonyság lényegét meghatározó különböző megközelítések közül az egyedüli helyes ma az a szempont, amely azt szögezi le, hogy a

hatékonyság nem más, mint a nyújtott szolgáltatások és a létrehozásukkal kapcsolatos ráfordítások kölcsönhatása. A hatékonyság annak a mérési eszköze, hogy a társadalom hogyan valósítja meg az egyik legfontosabb gazdasági törvényt: az élő és tárgyiasult munka gazdaságosságát, az idővel való gazdálkodást, vagyis olyan törvényeket, amelyek a társadalom minden élettevékenységében jelen vannak. A hatékonyság meghatározásának éppen ez a megközelítése felel meg a legjobban a marxista-leninista politikai gazdaságtan posztulátumainak, és a Szovjetunióban ezt tekintik a politikai gazdaságtan szemléleti alapjának az egész népgazdaság, illetve az ipar és a nem termelő szférák területén.

7. Figyelemre méltó, hogy a könyv társadalmi méretű felhasználási rendszerének megjelenését maguk a közgazdasági törvények diktálták, és az a törekvés, hogy a társadalmi erők és eszközök minimális ráfordításával lehessen biztosítani a lakosság sokmillióis tömege számára a lehető legszélesebb kapcsolatot az olvasáshoz.

8. A hatékonyság tehát közgazdasági kategória, amely elősegíti a népgazdaság észszerű és racionális vezetését. Bármely területen hatékonyan dolgozni azt jelenti, hogy saját magunknak kell hozzájárulni a tartalékok, az ipari és a létfontosságú javak és szolgáltatások felhasználásának általánosan ésszerű elosztásához. A könyvtárügy hatékonyságának az emelésével meghatározott mértékben segítjük a népgazdaság működési hatékonyságának emelését. Nyilvánvaló, hogy ha a könyvtári ellátás egyik vagy másik rendszere nem 30 millió rubeles állami eszközbefektetést igényel, hanem csak 10-et, akkor az a tartalékokkal való takarékoskodás közvetlen hozzájárulás a társadalmi gazdasághoz. Ha 20 milliós befektetéssel nem 10, hanem 20 millió ember ellátását tudjuk biztosítani, akkor ez ugyanaz a hozzájárulás a társadalmi gazdasághoz, amely lehetővé teszi, hogy kevesebb társadalmi erő és eszköz ráfordításával oldjuk meg a kulturális fejlesztés bonyolultabb feladatait.

9. A könyvtári szakirodalomban elég nagy a véleménykülönbség a hatékonyság különféle fajtáinak, illetve olyan fogalmainak meghatározásában, mint a *szociális*, a *funkcionális*, az *ideológiai*, az *információs* és a *gazdasági hatékonyság*. A hatékonyság általános fogalmának meghatározásánál abból kell kiindulni, hogy bármelyik fajtája *magában kell hogy hordozza az általános hatékonysági jellemzőket*, és mindenek előtt a tartalékok és az eredmény összehasonlításán alapuló mérés alapelvét, amelynek képlete:

$\text{hatékonyság} = \frac{\text{eredmény (hatás)}}{\text{ráfordítások (tartalékok)}}$

10. A fentiek figyelembevételével, a hatékonyság egyik vagy másik megnyilvánulási formáját csak az összetevői jellemzőinek, főként az eredményeknek az alapján lehet meghatározni. Ha az eredményekről beszélünk, akkor ezeket a jellemzőket akár közvetlenül, akár közvetve, a könyvtári munka távoli megnyilvánulásaival is meg lehet határozni. Az az eredmény, amely a könyvtár és az olvasó találkozásának pillanatában születik, a könyv-kölcsönzésben realizálódik. Ebben az esetben a könyvtár közvetlen funkcióit teljesíti, vagyis kiadja a könyveket; ekkor a „funkcionális hatás” kifejezést használjuk. A ráfordításokkal kölcsönhatásban ez a funkcionális hatékonyságot képezi. Ha mérni tudnánk a könyvtárból kikölcsönzött könyv elolvasása után jelentkező ideológiai és információs

hatást, akkor ezt összevetve a ráfordításokkal beszélhetnénk az ideológiai, információs hatékonyságról.

11. Az ún. funkcionális hatás a lényegét tekintve szociális–gazdasági hatás, és ma mind több könyvtári szakember hajlamos a könyvtárügy hatékonyságát is szociális–gazdasági hatékonyságnak nevezni. Emellett a szociális–gazdasági hatásban pontosan elkülönítik a könyvtári munka hagyományos mutatóiban kifejezett közvetlen hatást, és azt a közvetett hatást, amely a könyvtári rendszer keretein kívül jelentkezik, mint a lakosság olvasásra nevelésének és az olvasói igények kielégítésének eredménye. A könyvtárnak az ideológiára, a társadalmi viszonyokra, a vállalatok és az intézmények termelési mutatóira gyakorolt hatásának közvetett eredményei a könyvtári tevékenység értékelésénél csak korrigáló, pontosító koefficiensként használhatók fel.

12. A vizsgált kérdést tekintve a legfontosabb a hatékonyság meghatározásában alkalmazott mutatók kérdése. Mindenekelőtt hangsúlyozni szeretnénk, hogy ezeknek a mutatóknak a segítségével a könyvtári tevékenységnek és a könyvtári tartalékoknak mind a mennyiségét, mind a minőségét mérnünk kell. Ez a következtetés ma igen fontos elvi jelentőségű, mert elősegíti a hatékonyságnövelés problémájának a megoldását, nemcsak a munka és a tartalékok mennyiségi növelésének, hanem a minőségi mutatók javításának a révén is.

13. Azok a mutatók, amelyeket ma a könyvtári munka tartalékainak és eredményeinek mennyiségi és minőségi értékelésekor használunk, széles nomenklatúrával, különböző szereppel és súllyal jellemezhetők.

14. Egyszerűbben oldható meg a *tartalékok* kérdése. Általánosan elfogadott, hogy célszerű a tartalék-összetevőt érték formájában kifejezni. Az eltérő nézetek itt csak azzal kapcsolatosak, hogy a tartalékok elsődleges értékét, az amortizációt is tartalmazó értékét, vagy csak a kiaknázásukra fordított költségeket vegyék figyelembe. A tartalékok mérésének árban kifejezett formája lehetővé teszi mind a mennyiségük, mind a minőségük meghatározását.

15. Az utóbbi időben olyan elképzelések jelentkeztek, hogy a relatív érték formájában tükrözzük a könyvtári tevékenység *eredményeit* is, mindenfajta könyvtári szolgáltatás relatív árának a meghatározásával. Ez az irányzat perspektivikus, de még alapos kidolgozást igényel.

16. Addig is a könyvtári munka eredményeit kénytelenek vagyunk naturális mérőszámokkal mérni: a könyvkölcsönzéssel, az olvasók, az adott információ stb. számával. Ilyen mérőszám elég sok van, különösen, ha nem csak a könyvtári szolgáltatások mennyiségét, hanem a minőségét is figyelembe vesszük, és különböző mérési egységekben gondolkodunk. Ezzel kapcsolatban felmerül az egyetlen integrált eredménymutató meghatározásának a problémája, amely a tartalékok értékével összehasonlítva lehetővé tenné az elért hatékonyság kifejezését.

17. A gyakorlatban általában az eredmény összesített jellemzésére a pontértékek rendszeréhez fordulnak, de a kapott pontok összevetése a tartalékok értékével nem nagyon ad lehetőséget arra, hogy „egy pont értékének” pontos és a lényegét tekintve értékelhető jellemzőket kölcsönözzünk.

18. Az eredmény integrált mutatójának meghatározásában mutatkozó nehézségek arra készítetnek, hogy a hatékonyság számbavételénél csak a könyvforgalom vagy az olvasói létszám mutatójára szorítkozzunk, és a hatékonyságot vagy a könyvkölcsönzés pénzürtékével vagy az egy olvasó kiszolgáltatásának költségével mérjük. Sajnos, ma ezek a hatékonysági értékek csak részben tükrözik a hatékonyság tartalmát és mélységét.

19. Olyan számítási módszert ajánlunk, amely a könyvtári munka eredményességének legfontosabb mutatójaként a relatív könyvkölcsönzést veszi alapul. A relatív könyvkölcsönzés integrált mutató. A könyvkiadás tényszámából és a könyvtári munka mennyiségének és minőségének egyéb fontos mutatóiból tevődik össze, amelyek a könyvkölcsönzés mutatóiba koeficienssek segítségével kerülnek be; ezek a koeficienssek tükrözik minden egyes mutató súlyát az általános eredményekben. Például, a kölcsönzés tényszámához a kiadott irodalom megfelelő ágazati és tematikai összetétele, a szolgáltatás operatív volta stb. alapján egy meghatározott mennyiségű kölcsönzés hozzáadódik. Ebben az esetben a hatékonyság vagy egyedül a relatív könyvkölcsönzés értékében fejeződik ki, vagy a tartalékok rubelértékéhez viszonyított relatív kölcsönzés mennyiségében.

20. A hatékonysági számításoknál kívánatos, hogy ne csak az összes tartalékok értékének és a relatív könyvkölcsönzés számának összevetésével adjunk általános számítást, hanem egyenként, az egyes tartalékok (állomány, helyiségek, munkabér) metszetében is, értékben összevetve ezeket a számokat a relatív könyvkölcsönzéssel. Ez elősegíti annak a meghatározását, hogy minek a révén érjük el az egyik vagy másik általános hatékonyságot, segít a szűk keresztmetszetek kiderítésében, a tartalékok jövőbeni rendszerének biztosításában, kiegyensúlyozásában és a hatékonyság még nagyobb emelésében.

21. Ma lehetőség van arra, hogy az optimálisan szervezett és működő könyvtárak és nagyobb könyvtári rendszerek tapasztalatainak elemzése alapján meghatározzuk az általános hatékonyság, illetve az egyes tartalékfajták felhasználási hatékonyságának alapértékeit; és ezeket összevetve minden könyvtár hatékonysági tényszámaival megítéljük, mennyire működik ez a könyvtár vagy rendszer sikeresen, milyen tartalékai vannak a tevékenysége további javítására.

22. Ahhoz, hogy a könyvtári tevékenység hatékonyságának ajánlott mérési elveit és mutatóit a legjobb mutatók meghatározásában felhasználjuk, az szükséges, hogy számbavegyük

- a könyvtárak funkcionális rendeltetését, a könyvtári intézménytípusba való tartozásukat;
- a könyvtárak által ellátott helyek mennyiségét és sajátosságait.

23. A hatékonyságszámítás ajánlott elveinek és módszereinek kísérleti felhasználása egy sor kerületben azt mutatja, hogy alkalmazásuk *jelentősen megkönnyíti* és sokkal *pon-tosabbá* teszi a könyvtári tevékenység értékelését. Meghatározott módszertani irányítás és a vezetési és tervezési mechanizmusba való bekapcsolás mellett fontos módjai lehetnek azon eszközök teljesebb felhasználásának ösztönzésére, amelyeket a könyvtári ellátásra, a könyvtári munka mennyiségének növelésére és minőségének emelésére fordítunk.

(Ford.: RÁCZ Ágnes)

A KÖNYVTÁRFEJLESZTÉS ELŐREJELZÉSÉNEK ÉS PROGRAMOZÁSÁNAK TÁRSADALMI MEGHATÁROZOTTSÁGA

JADWIGA KOŁODZIEJSKA

Módszerek

Az emberiség létével egyidős az a próbálkozás, hogy egy ember, vagy egy kisebb-nagyobb csoport megpróbálja a jövőt előre megjósolni. Ennek különböző ideológiai és politikai okai vagy vallási előfeltételei lehetnek, s például egy nép sorsát, vagy életének egyes területeit érintheti, így népszaporulat, gazdaság, kultúra, képzés, technika, környezetvédelem stb. A jövőre vonatkozó tanulmányok nemcsak az emberek saját sorsának alakítására irányuló törekvések eredményeként születtek, hanem azért is, hogy különböző csoportok, társadalmak, vagy akár az egész emberiség fejlődését befolyásolhassák. Az ilyen törekvések eredményeként említhető meg a Római Jelentés is, amely megállapítja a világ természetes nyersanyagkészleteinek kimerülését, s az ezzel együtt az emberiségre leselkedő veszélyt. Hasonló jellegű kutatási munkát végzett „Lengyelország 2000” címmel a Lengyel Tudományos Akadémia is. A jövőre vonatkozó előrejelzésekben jelenleg azokat tekintik középtávúaknak, melyeknek felső határa 2000. évig terjed, bár egyes amerikai munkákban ezt a határvonalat a következő század 30-as 40-es éveiben szabják meg. Minél hosszabb időszakra vonatkozik ez az előrejelzés, annál nagyobb annak a veszélye, hogy a tudományos vizsgálatok szabályaitól eltérve az utópia és a fantázia kerül előtérbe.

Ez érvényes a többnyire megsejtésen alapuló könyvtári előrejelzésekre is, amelyek csak ritkábban támaszkodnak az olvasók reális érdeklődését és a tudományos információ felhasználóinak szükségletét vizsgáló pontosabb kutatásokra. E két említett területen folytatandó vizsgálatok olyan módszertanilag megalapozott háttérre támaszkodó képességet kívánnak meg, amely kellő ügyességgel képes az alapvető kérdések megfogalmazására, s megfelelő kutatási technika alkalmazására (kérdőívek kidolgozása; az adatkereső kódok kidolgozása és ezek bevitele a számítógépek memóriájába; statisztikai elemzések elvégzése, stb.). A könyvtárosok ritkán rendelkeznek matematikai és statisztikai alapismeretekkel, nemigen tudják használni a számítógépeket, s ebből nemcsak a kutatás kezdeményezésének területén adódnak nehézségek, hanem a nyilvánosságra hozott eredmények felhasználásakor is.

Az előrejelzésnek ugyanannyi a híve, mint az ellenzője. Az előbbiek azt hangoztatják, hogy hosszútávú előrejelzések nélkül nem lehet hatékony cselekvési programot és ennek integrált részeit kidolgozni, míg az utóbbiaknak az a véleménye, hogy a jövőbeni változások irányának meghatározása túl sok ismeretlennel függ össze, s ezért nem hitelt érdemlő. A kétkedés főleg az előrejelzők által alkalmazott módszereket illeti. „A leggyakrabban a ma meglévő tendenciák extrapolálásával találkozhatunk. A jövőben a képzettség,

az életszínvonal, s a tömegek életszínvonalának emelkedésével számolnak, mert e jelenségek fejlődésének elvárása megalapozottnak tűnik.”*

Ez a módszer a könyvtártudomány vonatkozásában is használható. Az információszükséglet és az olvasói érdeklődés irányának előrelátása egy általános cselekvési program kialakításának alapja lehet, s ennek eredményeként lehet kidolgozni az egyes könyvtárak, hálózatok vagy könyvtári információs rendszerek részletes terveit. A könyvtárügy 1990-ig terjedő, az 1970-es évek második felében kidolgozott programja ilyen eljárás szerint készült.** Ez a könyvtárak és a tudományos információ fejlődésének távlatait az ország társadalmi és gazdasági fejlődésének további jelenségeivel kapcsolja össze, különös tekintettel a képzés, a tudomány és a technika eredményeire.

A társadalmi élet egészét, de főleg a gazdaságot az 1976–1985 közötti időszakban érintő kedvezőtlen változások, amelyeket a szerzők a program elkészítésekor semmiféleképpen nem láthattak előre, gátolták a programban lefektetett fejlődési irányokat. Az idő tájt nem vették figyelembe a nemzeti jövedelem csökkenését, az ország eladósodását, a piaci egyensúly zavarait; pedig ezek egymással kölcsönhatásban közvetlen hatással voltak a könyvtárügyre. Az egyszerű extrapolációs módszerek ebben az időben félrevezetőek voltak, mert kiderült, hogy a gyakorlatban az ország gazdaságával sokkal jobban összefügg a könyvtárügy, mint azt elképzelték. Így arra az eredményre lehet jutni, hogy a valóság egy olyan kis részletének, mint amilyen a könyvtárügy, az előrejelzésénél a funkcionális módszer sokkal hasznosabb. Ez a társadalmi szerződések különböző részletei kölcsönös összefüggéseinek feltárásán alapszik, és ezek gyakran teljesen függetlenek a könyvtáraktól. Ezt a módszert például szemléltetheti, hogy milyen mértékben használják a külföldi irodalmat a főiskolai könyvtárakban. A tudomány területén jelentkező folyamatok figyelembe vétele nélkül nem magyarázható meg, hogy miért olyan gyenge a külföldi irodalom olvasottsága, ha nem csak a szervezési kérdéseket, hanem a külföldi irodalom olvasása iránti motiváltságot is vizsgálják. Épp így nem indokolható meg a hagyományok, az aktuális iskolai programok és a kiadói tevékenység szerkezete figyelembe vétele nélkül, hogy miért a szépirodalom élvez elsőbbséget, s miért ezt kölcsönzik leggyakrabban a közművelődési könyvtárakban, s miért alig olvasott a tudományos-ismeretterjesztő irodalom. Másként fogalmazva tehát, a könyvtárügy jelenségeinek magyarázatát a társadalmi, kulturális és gazdasági feltételek összefüggéseiben kell vizsgálni.

A harmadik alkalmazott módszer az analógiák alapján történő előrejelzés. Ez a könyvtárügy szempontjából épp úgy csábító, mint ahogy megbízhatatlan is. Sok ilyen jellegű előrejelzést lehetne felsorolni, ami nem volt helytálló. Ez főleg a fejlődő országokbeli könyvtárak várható fejlődésének szempontjából igaz, ahol a fejlett országok könyvtárügyének szervezeti színvonalát vették alapul, de nem gondoltak arra, hogy ehhez felmérjék a történelmi, kulturális és civilizációs feltételek egész komplexumát. Nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket az afrikai országok ipari fejlődése céljából az Arthur Lewis nyugat-indiai gazdaságtudós doktrínája szerint átvett beruházások. A kívülről átvett dolgok Afrika legtöbb lakója számára érthetetlenek voltak, bizalmatlanságot ébresztettek,

* Nowak S.: Metodologia badań społecznych. Warszawa 1985. 463 p.

** Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 roku. Warszawa. 1978.

nem kapcsolódhattak be a funkcionális munkába, s gyorsan befejezték tevékenységüket. Hasonlóképpen a Nigériában, Ghánában, Indiában és Indonéziában berendezett műszaki–tudományos központok is csak presztizs-jellegűek voltak, s kihasználtságuk gyenge volt. Ebből arra lehet következtetni, hogy az analógia útján történő előrejelzéssel igen csínján kell bánni – és nem csak a fejlődő országok vonatkozásában.*

Az előrejelzések és programok készítőinek magától értetődő módon – és lehetőleg részletekbe menően – fel kell ismerniük a világ fejlődési tendenciáit, de munkájuk csak akkor lehet hasznos, ha figyelembe veszik azokat a hazai társadalmi és gazdasági feltételeket, amelyekben a könyvtárak működnek. Az, hogy a könyvtárak a kultúra egyéb területeivel (például tömegkommunikáció) összehasonlítva sajtószerű jellegűek, azt eredményezi, hogy a szociológusok nem szívesen végeznek e területen előrejelzéssel kapcsolatos kutatásokat, hanem inkább a könyvtárosoknak adják át a kezdeményezést.

Ennek megvan a maga jó és rossz oldala is. A könyvtárosok által készített előrejelzésekre az jellemző, hogy a hagyományok alapján pontosan és jól ismerik a könyvtári folyamatokat, viszont alig ismerik annak a közegnek az információ iránti és olvasói szükségletét, amelyet a könyvtár kiszolgál. Erre a foglalkozásra tipikusan jellemző az a praktikus hozzáállás, hogy a jövőt a rendelkezésre álló gyakorlati tapasztalatok összegzéseként próbálják megfogalmazni. Az előrejelzési és programkészítési munkát vállaló könyvtárosok a könyvtárat olyan intézménynek tekintik, amelynek szolgáltatásai nélkülözhetetlenek, jól-lehet ezt mások nem mindig értékelik. Ilyen beállítottság mellett a könyvtárakra vonatkozó társadalmi elképzelésekkel kapcsolatos, egy ember vagy egy csoport által felvetett kérdések szükségtelennek tűnnek. A könyvtári ügyek társadalmi és gazdasági feltételek szélesebb összefüggéseiben történő vizsgálatát a gyakorlatban használhatatlan elméletieskedésnek tekintik. Ezért a funkcionális módszer elterjedése a könyvtári előrejelzés és programkészítés gyakorlatában igen lassan történik.

Az egyik vagy másik, vagy egyszerre több előrejelzési módszer kiválasztása nem dönt automatikusan az előrejelzés pontosságáról. Erről gyakran a kutató társadalmi elképzelése, ez irányú képessége dönt, továbbá, hogy mennyiben tudja különválasztani az elérendőt a lehetségestől, s mennyiben tudja felhasználni saját tapasztalatait, s a külső forrásmunkák általános ismereteit. Az is fontos, hogy ki ad megbízást az előrejelzés elvégzésére, hogy miért adja ezt a megbízást, milyen szervezeti és anyagi lehetőségekkel rendelkezik ennek megvalósítására, s hogy meg tudja-e győzni az előrejelzés elvégzésének szükségességéről a könyvtárosokat.

A program elkészítője nem elégedhet meg a problémák felvázolásával és a jelenségek leírásával, hanem lehetőleg terjesszen elő gyakorlati megoldásokat és konkrét példával világítsa azt meg a megbízó számára. Ha például megállapítja, hogy a könyvtárak állományának jelentős részét nem használják ki, s ez a jelenség – egy meghatározott ok miatt – fokozódik, úgy mutasson arra is rá, hogy mit kell tenni a helyzet megváltoztatása érdekében. Természetesen a módosítás irányáról kell, hogy szó legyen, s nem pedig az illetékeségi körébe nem tartozó technikai részletekről és gyakorlati intézkedésekről. Amennyiben tehát azt állapítja meg, hogy vidéken keveset olvasnak, mert a könyvtárakból hiányoznak

* Roland Ch. Bengé: *Cultural crisis and libraries in the Third World*. London. 1987.

a keresett könyvek, akkor nyilvánvaló, hogy sem e könyvek kiadásáról, sem pedig beszerzésükről nem dönthet. Az előrejelzésben vázolt javaslatoknak a gyakorlat nyelvére történő átültetése nem könnyű. A gyakorlati munkát végzők arra várnak, hogy megmondják nekik, mit kell tenniük a könyvtárak szervezési struktúrájának megváltoztatása érdekében, s hogyan végezhetnek hatékonyabb munkát a társadalom érdekében. Nagy a valószínűsége annak, hogy jó javaslatokat olyan programkészítő tehet, aki maga is könyvtáros, és fel tudja használni a saját tapasztalatait és ismereteit is elméleti megállapításaihoz. Ez főleg az előrejelzés, pl. a hosszú távú előrejelzés során fontos.

A fő irányok extrapolációs vagy funkciók módszerrel történő meghatározására irányuló kísérlet csak akkor lehet gyümölcsöző, ha hosszú időtartamra kiterjedő, kellően nagyszámú forrásanyagot használ fel. Ez ugyanúgy érvényes a társadalmi és gazdasági helyzet alakulásának, mint a könyvtárak helyzetének a feldolgozására. A legfontosabb forrásanyagok a statisztikai adatok, a kutatási eredmények, a hazai és külföldi publikációk, a nyilvánosságra nem hozott kéziratok a legújabb vizsgálati és közvéleménykutatási eredmények stb.

Az Országos Könyvtári Tanács kezdeményezésére a program újbóli kidolgozására 1985-ben elkezdett munkák igen sok fogyatékoságot tártak fel ezen a területen. A legértékesebb hiányosságok az egész országra kiterjedő könyvtári statisztika területén merültek fel. A Központi Statisztikai Hivatal rendszeresen megjelenő évkönyveiben a könyvtárakról szóló információk igen általánosak, csak abszolút számokat tartalmaznak, a mutatókat nem elemzik; ilyen csak a „Biblioteki Publiczne w liczbach” (Közművelődési könyvtárak számokban) c. évkönyvben található. Az 1984. évi adatokat tartalmazó 1985. évi évkönyv komplexen elemzi a közművelődési könyvtári hálózat tevékenységét az 1945–1984 közötti időszakban.* Kitér a kiadói tevékenységre, könyvforgalomra az egész országban és az egyes társadalmi csoportokban, az olvasói érdeklődés alakulásaira, a különböző jellegű irodalom olvasottságának megoszlásaira, a tudományos körök és bizonyos foglalkozási csoportok információszükségleteire, a szerzeményezési politikáira és a közművelődési könyvtárhálózat szervezési problémáira. Ezeket az elemzéseket a Biblioteka Narodowa végzi hagyományos módon. Ezzel szemben hiányoznak az adatok az általános és középiskolai, a szakmunkásképzők és főiskolák könyvtárainak működéséről, főleg az állománygyarapítási politikáról, az állomány hasznosításáról, az információs szolgáltatások fejlesztéséről, a könyvtárhasználók érdeklődésének alakulásáról.

Az előrejelzések és programok társadalmi szempontjai

Az állami intézményként működő könyvtárak kapcsolatba kerülnek a társadalmi törekvésekkel és olyan általános képzési, kulturális, tudományos és gazdasági programokkal, amelyeket a felsőbb állami szervek határoztak meg. Ezekben a könyvtári körök közreműködése nélkül készült programokban, a könyvtári szolgáltatásokat még a tudományos információ területén is inproduktív szolgáltatásnak tekintették, amely az anyagi

* Biblioteki publiczne w liczbach. 1984. Warszawa. 1985; magyar változatát lásd: Könyvtári Figyelő. 32.évf. 1986. 4.sz. Futala Tibor tömörítésében.

javak termelésével ellentétben inkább a társadalmi szolgáltatásokhoz áll közelebb. Az öt-éves időszakra vonatkozó tervjavaslatokban a könyvtárak következetesen a kulturális fejlesztés címszó alatt találhatók, az egészségügy, turisztika, rekreáció társaságában. Az állami költségvetésben a könyvtárakra fordítandó összeg az ország általános gazdasági helyzetétől függ. Ez mind a piaci, mind pedig a tervgazdálkodó országokban így van. Ezért a könyvtárak már a gazdasági konjunktúra legkisebb kedvezőtlen ingadozásait is megérik, mert ők az állami költségvetés részét jelentik, dotációt kapnak, s nem rendelkeznek bevételkel. Szolgáltatásaik a közlekedéssel, kereskedelemmel, stb. ellentétben díjtalanok. Amíg a könyvtárak csak könyvkölcsönzésre szorítkoztak, nem kerültek sok pénzbe. Amióta azonban a könyvtárak a munkateljesítményük fokozása és a szolgáltatások javítása érdekében elektronikus berendezéseket igényelnek, fenntartásuk megdrágult.

A könyvtárakra és tudományos információra fordítandó beruházások összegét, úgy tűnik, be kell számítani az iskolák, a tudomány, a műszaki haladás, a szolgáltatások, az igazgatás, az egészségügy, stb. hatékonyan működő szervezetéből eredő nyereségre. Mindez képezi ugyanis a nélkülözhetetlen infrastruktúrát és hatással van az anyagi javak termelésére is. A gazdaság gyakorlatában a termelő ágazatokra és az inproduktív területekre történő felosztás (ami a gazdaságilag fejlett országok tapasztalatai szerint már elévült, s a szocialista országok viszonylatában is eltér az eszmei elvektől) döntő hatással van az egész gazdaság nemzeti jövedelmére és pénzügyi rendszerére. Az integrált támogatás mind a tudati, mind pedig a pénzügyi szférában nemcsak a könyvtárak, hanem a kultúra, képzés és egészségügy egész területének az érdekeit szolgálja.

A hatékony információáramlás korunkban gazdasági hatalmat jelent, a termelés egyik fő elemét alkotja. Amennyiben a könyvtári szolgáltatásokat így fogják fel, az lehetővé teszi egyrészt, hogy túllépjék a beruházási határértékeket, másrészt azt is, hogy (ugyan a lehető legerősebben mértékben) eszközelosztási alapot teremtsenek a teljesítésre váró feladatokhoz. Lengyel körülmények között főleg a könyvtári szolgáltatások és a társadalmi kultúra fejlődésének összekapcsolódásáról van szó, s főleg a képzés, a tudomány, a műszaki fejlődés és a gazdasági reform területeit érinti.

Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy meg tudjuk mondani a lengyel elektronika fejlődése milyen mértékben csökkenteti a távolságot azokhoz az országokhoz, ahol ez az iparág határozza meg a társadalom általános fejlettségének színvonalát, s hogy ez lehetővé teszi-e a nyomtatott anyagok mennyiségének csökkentését. Anélkül, hogy megfelelően nének a műszaki fejlődés kínálta lehetőségekről, az a véleményünk, hogy társadalmunk századvégig tartó kulturális fejlődési szakaszára továbbra is a hagyományos könyv lesz hatással, s ezek terjesztését (főleg a könyvtárakban) különböző reprográfiai formák (mikrofilm, mikrokártya, mágnesszalag) fogja elősegíteni. E formák fejlődése a tudományos, szakmai és didaktikai szövegek terjesztésének egyik fő feltétele. Fejlődésüket a kiadói gondok (papírhány), a külföldi irodalom beszerzéséhez szükséges deviza hiánya, a könyvtárak rakterének csökkenése és az állományfeldolgozás növekvő költsége nehezíti.

A lengyel könyvtárügy 2000-ig terjedő fejlesztési programjából származó anyagokat átvették a terv új változatának kidolgozásához is. Ezek már nemcsak azokat a hetvenes évekhez viszonyítva nehezebb társadalmi és gazdasági helyzetet érintik, amelyben a könyvtárak működnek, hanem javaslatokat is tartalmaznak arra, hogy a környezeti, helyi

és területi összefüggések különböző formáinak figyelembe vételével olyan hazai könyvtári és információs rendszert építsenek ki, amelyik összekapcsolná a különböző típusú könyvtárakat és információs egységeket. Megvitatjuk a helyi (adminisztratív, öngazgatási és társadalmi szervek által kezdeményezett) javaslatokat, a minisztériumi elképzeléseket, valamint, hogy a jövőben mit lehet központi eszközökből támogatni. Lényeges, hogy ezt a munkát a különböző körök és szakcsoportok valós szükségletei szerint irányítsák, figyelembe vegyék az információáramlás és dokumentumterjesztés hagyományos útjait, s megfontoltan vezessenek be újakat.

Arról van szó, hogy figyelembe vegyük az egész hazai információs kultúrát, amely a tudományos információ integrált részét alkotja. A könyvtárak és információs központok jelentős részének anyagi gondjai azt eredményezik, hogy igen csekély az esély arra, hogy létrejöjjön egy országos méretű, központilag irányított könyvtári és információs rendszer. Nemcsak azért, mert az információs központok három fő típusa (könyvtár, információs egység, levéltár) között még mindig nincs igazi együttműködés, hanem azért, mert ilyen rendszert a könyvtárak és információs egységek fejlesztési kereteinek túllépése nélkül, a hagyományos anyagi és munkaszervezési feltételekkel nem lehet létrehozni.

Az országos könyvtári és információs rendszer kialakítását olyan rendezési és szervezési munkáknak kellene követniük, amelyek közül megemlítenék néhányat: a) a könyvtári beszerzéseknek a kultúra változását követő alapelvei; b) az állomány országos méretű feltárási programjának kidolgozása; c) a külföldi irodalom beszerzése stb., alapelveinek kidolgozása; d) a könyvtári folyamatok gépesítési és automatizálási programjának kidolgozása. A munkálatok megkezdése ezen a területeken lehetővé tenné a nyomdai és elektronikai berendezések ésszerű elosztását és kihasználását.

Mivel ez a program a különböző típusú (tudományos, közművelődési és szak-) könyvtárakat érinti, azt javasoljuk, hogy ezt központilag támogassák, s mint a helyi és minisztériumi kezdeményezések kiegészítéseként kezeljék.

A könyvtárak pénzügyi rendszerének megváltoztatása és a beruházási minimum határainak felemelése lehetővé tenné az egész országot átfogó könyvtári hálózat irányításának racionalizálását mind adminisztratív, mind pedig érdemi szempontból. Ez a részben információs egységekre is kiterjedő irányítás, az alábbi szinteken történne: a) minisztériumi (minisztériumok, országos hatáskörű intézmények); b) helyi (igazgatási, községi, városi és vajdasági öngazgatás); c) országos (kulturális és művészeti miniszter). Ahhoz, hogy az egész országot átfogó könyvtári hálózat felügyeletét a kulturális és művészeti miniszter lássa el, szükséges, hogy felügyelete alatt könyvtárügyi minisztériumközi munkacsoport létesüljön.

A központi intézkedésektől függetlenül üdvözölni kell a különböző típusú könyvtárak együttműködését. Kedvező feltételek esetén olyan helyi és területi könyvtári és információs rendszert lehetne létrehozni, amely képes lenne bizonyos feladatok, például információs források beszerzésére és kialakítására, a reprográfiai szolgáltatások hatékonyabbá tételére stb., megoldására. Az ilyen helyi rendszerek létrehozása ésszerűsítene a könyvtári állománnyal való gazdálkodást, javítaná kihasználtságukat, s az információs szolgáltatások megszervezésével követné a környezet valós igényeit.

(Ford.: ORTUTAY Béla)

A FOGALMI KETTŐSSÉG EMPIRIKUS VIZSGÁLATA

UNGVÁRY RUDOLF

0. Bevezető

Az információkereső nyelvekben és osztályozási rendszerekben egyrészt a szavak írásmódjának, illetve a jelzetek szerkezetének kell egységesnek lennie. Ez a morfológiai (helyesírási, alaki) egységesség viszonylag könnyen, formális helyesírási szabályok alkalmazásával megoldható, bár vannak nyelvenként eltérő problémák (a magyarban például a szavak egybe-, illetve különírása). Másrészt egységesnek kell lennie e nyelvekben, illetve rendszerekben a szavak, illetve jelzetek értelmezésének. Ez a szemantikai (tartalmi, jelentésbeli) egységesítés súlyos problémákat vet fel; formalizált megoldásukra, tekintettel a nyelv bonyolultságára, hosszú ideig nem is lehetett gondolni. A tartalmi egységesítést intuitív úton végzik ma is, s az egységesítési szabályok formalizált ismeretének hiányában az eredmény soha sem teljesen kielégítő.

A tartalmi egységesítés lényegében az információkereső nyelvi szavak, illetve az osztályozó fogalmak közötti összefüggések kidolgozásában valósul meg. Eme összefüggések – a relációk – alkotják e rendszerek tartalmi vázát, melynek csomópontjai maguk a szavak, illetve fogalmak. Hagyományosan a legszembetűnőbbek közöttük a hierarchikus relációk (pl. a nem-faj vagy az egész-rész), melyek például az ETO felépítésében is jól megfigyelhetők. Ahhoz azonban, hogy e relációk segítségével egységes felépítése legyen a nyelveknek, illetve rendszereknek, először mindig egy látszólag szerényebb, kevésbé feltűnő relációt kell egységesíteni: az „azonos” vagy „rokon” értelmű kifejezések közötti kapcsolatokat. A tartalmi egységesítés első lépéseként ki kell szűrni azokat a kifejezéseket, melyek lényegében ugyanazt a dolgot jelentik. A hagyományos osztályozási rendszerekben ez többnyire abból áll, hogy csak egyetlen kifejezést szerepeltetnek a rendszerben, az osztályozónak intuitíve tudnia kell, hogy milyen szinonimái lehetnek az adott osztályozó kifejezésnek. A természetes nyelvű rendszerekben – például a teauruszokban – ez a megoldás lehetetlen: a szótárakban fel kell tüntetni (például nemdeszkriptor-deszkriptor kapcsolatok formájában) az összes szinonim kifejezést, és ezeket egymással is össze kell kapcsolni.

Úgy tűnik, hogy a szinonimák és a hozzá hasonló rokonértelműségek alapvető építőelemei a többi relációnak: kezelhetőségük ugyanis lehetővé teszi a többi reláció kezelését is. A különféle relációk ugyanis a „rokonértelműség” különféle fokozatainak tekinthetők.

Az osztályozáselmélet e „rokonértelműségek” behatóbb vizsgálatával mindeddig adós, holott az osztálybasorolás (vagy más szóval az „információkereső nyelvre fordítás”) lényege épül eme összefüggés felismerésére. A „rokonértelműség” tartalmának természete

tét azonban elég nehéz megragadni, mivel éppen a „rokonértelműség” segítségével képződik számunkra az, amit tartalomnak, értelemnek vagy jelentésnek nevezünk, s amelynek segítségével besorolunk valamit valahová. E tanulmányban a „rokonértelműség” legszorosabb formáit (mint például a szinonimiát) „szoros fogalmi összetartozásnak” vagy „fogalmi kettősségnek” nevezzük, és megpróbáljuk ezeket az összefüggéseket értelmezni. Elemzésünket kísérleti eredményekkel igyekeztünk alátámasztani. Az eredmények az információkereső nyelvek szótárainak (például a teauruszoknak) és az osztályozási rendszerek táblázatainak pontosabb szerkesztését hivatottak elősegíteni.

I. A fogalmi kettőződés mint a legnagyobb pozitív, illetve negatív szemantikai összetartozás

1. A szinonimia és az antonimia mint fogalmi relációk

A természetes nyelv alapszókincsében¹ gyakran megfigyelhető, hogy bizonyos szavak bizonyos más szavakkal *különlegesen szorosan* összetartozó párokat alkotnak. Ez a párképződés a természetes nyelvérzék alapján tapasztalható, tisztán szemantikai jelenség. Olyan gyakori, hogy az összetartozó szavak között a kevésbé igényes nyelvhasználatkor többnyire nem tesznek semmiféle jelentésbeli különbséget; más esetekben viszont úgy tűnik, mintha egymást szemantikailag teljesen kizáró szavakról lenne szó. E párok általában szinonimák vagy antonimák – ellentétes értelmű szavak – formájában ismeretesek. A szinonimáit a fogalmi azonossággal szokták azonosítani, noha a behatóbb elemzés mindig azt mutatja, hogy szinonim szavak sem stílárisan, sem logikailag nem cserélhetők fel.

Joggal feltételezhető, hogy e párképződés háttérében nem szavak, hanem fogalmak közötti dualitás rejlik; nem pusztán szavak, hanem fogalmak között áll fenn kapcsolat, mégpedig mind a szinonimia mind az antonimia esetében ugyanaz a kapcsolat.

E feltételezést különösen az támasztja alá, hogy nemcsak a szinonimák és az antonimák között állapítható meg az említett, rendkívül szoros összetartozás, hanem gyakran olyan szavak között is, melyek egyértelműen eltérő fogalmakat jelölnek.

Az egyik fogalomhoz – összehasonlítva minden más, szóba jöhető fogalommal – a természetes nyelvérzék alapján egy meghatározott másik fogalom társul. E társítás tisztán szemantikai jellegű. Nem játszik benne szerepet semmiféle más reláció, se hierarchikus (pl. generikus, rész-egész, stb.) se valamilyen befolyásolási (pl. ok-okozat, eszköz-rendeltetés, tulajdonságjellemző, stb.) reláció. Nem beszélhetünk fogalmi mellérendelésről sem, mivel a pároknak nincs közös fölérendeltjük. (Mi lehetne a fölérendeltje például az AGYnak és ELMÉnek, az ADATnak és INFORMÁCIÓnak, a JELENTÉSnek és ÉRTELEMnek, stb.?) Mindezek a fogalmak relative, az ismert fogalmakhoz viszonyítva, tehát mindig csak a lehetséges fogalmak szemantikai kontextusán belül tartoznak a legszorosabban össze, legyen szó akár szinonimiáról, akár antonimiáról.

Ami a legfeltűnőbb, az eme összetartozás erős mivolta. E rendkívüli szorosság az, amely vizsgálatunk kiindulópontja: mit jelent, mi a háttére e koherenciának, amely mind a valódi szinonimia esetében, mind az antonimia esetében ugyanaz?

Igy például a KULTURÁhoz – hangsúlyozzuk: a természetes nyelvérzék alapján, tisztán szemantikailag – a leginkább szóba jöhető fogalmak közül (TÁRSADALOM,

CIVILIZÁCIÓ, MŰVELTSÉG, TUDÁS, SZELLEM, stb.) a CIVILIZÁCIÓ tartozik a leg-szorosabban. További példák: ÉSZ-ÉRTELEM, ÁLLAPOT-MODALITÁS, TUDÁS-SZÜKSÉGSZERŰSÉG, stb.

2. A szinonimia mint a legnagyobb pozitív szemantikai összetartozás („közelség”)

A fogalmi koherencia vagy hasonlóság e fajtájához tartozik a köznyelvből ismert szinonimia. Ha fogalmakat a terjedelmükkel reprezentálják, akkor az olyan fogalmaknak, mint JELENTÉS és ÉRTELEM, KUTYA és EB, KULTÚRA és CIVILIZÁCIÓ, stb., a terjedelme (a szavak jelölete) azonos lesz, noha a tartalmak (a szavak értelme) eltér. Joggal tehető fel a kérdés: ha azonos dologról van szó, ugyan miért nem szűntek meg e látszatra felesleges kettőzések a nyelvben? Miért élnek velük a nyelv igényes művelői feltűnő előszeretettel. Vagy lehetséges, hogy mégis különböző dolgokról is szó van?

A fogalmi kettősség jelensége arra utal, hogy itt egy különleges reláció létezik. A legközelebb hozzá talán még a hasonlóság áll; az, amit például KULTÚRÁN és amit CIVILIZÁCIÓN értenek, különleges, mondhatnánk speciális módon hasonlítanak egymásra. Olyan hasonlóságról van szó, mely a maximális összetartozást, a legnagyobb lehetséges fogalmi koherenciát képviseli, mégpedig a szinonimák esetében a legnagyobb közelséget, mely két szó között tisztán szemantikailag egyáltalán még lehetséges. Az így összetartozó fogalmak tartalma szinte teljesen azonos. Úgy is mondhatjuk, hogy a tartalmuk között majdnem teljes strukturális megfelelés áll fenn.

A legnagyobb „közelség” tulajdonsága még alapvetőbb, elemibb tulajdonságra enged következtetni: a fogalmak közötti – pozitív értelemben vett – elérhetőségre vagy alternatívára. Mintha e fogalompárok azt fejeznék ki, hogy a bennük szereplő egyik fogalom a másik számára elérhető és fordítva.

A továbbiakban hasonlóságon mindig a 2. pontban leírt legnagyobb szoros pozitív fogalmi összetartozást, szigorú hasonlóságot értünk. Minden más, gyengébb hasonlóságot laza hasonlóságnak nevezzük fogalmi szinten. Pl. a KULTURA-CIVILIZÁCIÓ szigorú hasonlóság, a KULTÚRA-MŰVELTSÉG, KULTÚRA-SZELLEM pedig laza hasonlóságok. A szigorú szinonimia és laza szinonimia nyelvi szinten felel meg a két jelenségnek.

3. Az antonimia, mint a legnagyobb negatív szemantikai összetartozás („közelség”)

Az előbbieken leírt rendkívül szoros összetartozásnak másik válfaja a fogalmi ellentét, az antonimia, mint KEZDET-VÉG, SEMMI-VALAMI, JÓ-ROSSZ, RENDETLEN-SÉG-REND, stb.² Az összetartozás mértékét, erősségét illetően – tisztán formálisan tehát – lehetetlen különbséget találni például a szinonimia és az antonimia (például a FÜGGETLENSÉG-ÖNÁLLÓ és a FÜGGETLEN-FÜGGŐ) között. Mindkét pár ugyanolyan mértékben koherens. Az összetartozás módját, tartalmát, a fogalmak közötti „távolság” nagyságát illetően azt mondhatjuk, hogy az ellentét a legnagyobb negatív „közelséget” reprezentálja, mely két fogalom között tartalmilag egyáltalán lehetséges. Azt is mondhatjuk, hogy a tartalmak között inverz strukturális megfelelés áll fenn. Akárcsak a szinonimiák esetében, itt is valamiféle fogalmak közötti elérhetőségről van szó, alternatíváról két fogalom között, amely az ellentét esetén negatív elérhetőség, negatív alternatíva.

Mindezek alapján az ellentétnek, azaz a lehetséges legnagyobb negatív szemantikai „közelségnek” (= legnagyobb „távolságnak”) mint relációnak nem az ekvivalencia, a távolság hiánya, hanem a 2. pontban leírt összetartozás, a legnagyobb pozitív szemantikai „közelség” (= legkisebb „távolság”), azaz tisztán szemantikailag a szinonimia inverz relációja.

4. A gradációláncok avagy az átmenetek

A lexikográfiában a polaritás erőssége alapján az antonimia több fokozatát különböztetik meg: beszélünk kontroverz (pl. REND-RENDETLENSÉG), komplementer (pl. KICSI-NAGY), és konverzív (pl. NYERÉS-VESZTÉS) ellentétről (Agricola 1977). Valójában arról van szó, hogy a legnagyobb szoros negatív és pozitív összetartozás között átmenetek lehetségesek. Erre utalnak az olyan gradációk („intenzitásfokozatok”), mint pl. HŰVÖS-HIDEG-LANGYOS-MELEG-FORRÓ. Az ilyen láncok egyes párijai között a 2. pontban tárgyalt pozitív szoros összetartozás, szigorú hasonlóság áll fenn. Ugyanakkor érzékelhető már némi ellentét is közöttük, különösen, ha szem előtt tartjuk a teljes gradációláncot.

E láncok mindig a kevesebből vezetnek a több felé. A HIDEG. . .-FORRÓ lánc esetében például a hőmennyiség, a FEKETE. . .-FEHÉR lánc esetében a rezgésszám, a KICSI. . .-NAGY esetében a kvantált mennyiség, a FIATAL. . .-ÖREG esetében a kor; az IDIÓTA-HÜLYE-OSTOBA-GYENGE ÉRTELMŰ-NEHÉZ FELFOGÁSÚ-FELFOGÓ-KÉPES-TANULÉKONY-ÉRTELMES-ESZES-OKOS-BÖLCS láncban a készség változásáról van szó.

5. Az összetett – ± – szoros fogalmi összetartozás: a reprezentáció

A legnagyobb szoros fogalmi összetartozásnak különleges, összetett változatát képviselik az olyan párok, mint például FÉNY-FOTON, AGY-ELME, TUDAT-LÉLEK, stb. Akárcsak a hasonlóság vagy az ellentét, ezek is *ugyanannak* a dolognak két alapvető megnyilvánulását képviselik. Ugyanaz a dolog két teljesen eltérő belső szerkezet, belső komplexitás formájában fogható fel, s e ténynek két fogalom felel meg! A fogalmi különbségnek éppen e strukturális eltérés az alapja. Jól szemléltethető ez a következő mondatban: „A kultúra a társadalom elméje, a civilizáció a társadalom agya.” Az olyan fogalom párokról, mint KULTURA-CIVILIZÁCIÓ, AGY-ELME vagy FÉNY-FOTON se nem ellentétek, se nem hasonlóságok; róluk csak az állítható, hogy a két fogalom egymásnak minden más fogalomhoz képest a leginkább az alternatívái – pozitív és negatív értelemben egyaránt.

6. A legnagyobb fogalmi összetartozás és a nem-faj reláció

Valójában a tárgyalt legnagyobb fogalmi összetartozás mindegyik – pozitív, negatív és összetett – esetében ugyanarról van szó: egymással egyenrangú, egymásra leképzett fogalmi struktúrákról! E leképzés lehet relációtartó (a szigorú hasonlóság vagy az összetett szoros koherencia esetén, mint AGY-ELME), lehet a relációkat inverz módon meghatározó (a komplementer és a konverzív ellentét esetén, mint FEKETE-FEHÉR), és lehet „relációvesztő” (a kontroverz ellentét esetén, mint AGY-AGYTALAN, REND-RENDETLEN). A KUTYA és az EB ugyanúgy egy bizonyos dolog (= terjedelem) két különböző

struktúrájú változatát képviseli, mint a JÓ és a ROSSZ, az AGY és az ELME, az APÁLY és a DAGÁLY vagy a MOLEKULA és a VEGYÜLET. Ahogy a -1 és $+1$ is ugyanaz a valami, ha előjelétől megfosztjuk! Egyetlen dolog és ugyanakkor kettő, mint ahogy a fény hullám is meg részecske is.

A legközelebb ehhez a szoros fogalmi összetartozáshoz a terjedelmek azonosságát illetően a generikus reláció áll. A PULI és a KUTYA, a ROSSZ és a TULAJDONSÁG, vagy a VEGYÜLET és az ÖSSZETETT ANYAG között is csak belső, intenzionális struktúrális különbség van, egyébként ugyanazt a dolgot (= terjedelmet) képviselik. A PULI, a KUTYA, a RAGADOZÓ, az ÉLŐLÉNY, a LÉNY és a VALAMI esetében mindvégig ugyanarra a dologra mutathatunk, ha netán az érzékszerveink alapján akarunk azonosítani.

A generikus reláció esetében azonban a tartalmi különbözőség elsősorban mennyiségi: az általánosabb fogalomnak kevesebb az ismertetőjegye, mint a speciális fogalomnak, egyszerűbb a struktúrája, de a struktúra típusa, jellege ugyanaz. Lényegében ugyanarról a belső struktúráról van szó a generikus fogalom esetében, mint a faj fogalom esetében, csak az előbbi kevesebb ismertetőjegyből épül fel. Az általunk tárgyalt szoros összetartozás esetében viszont nem az ilyen mennyiségi különbség a lényeges: elsősorban magának a struktúrájának az *elrendeződése* más! (Gondoljunk csak a TUDAT-LÉLEK, a FÉNY-FOTON, vagy az AGY-ELME kettőisére, de ugyanez érvényes a FEHÉR-FEKETE vagy a KUTYA-EB esetében is.)

7. Az azonosság mint nulla-reláció

A tárgyalt elérhetőséggel ugyancsak szorosan összefügg az „azonosság” kérdése. Ez a „reláció” különleges eset a fogalmi relációk világában. Ahogy ugyanis nem léteznek a fizikai dolgok között két azonos, úgy nem léteznek a fogalmak között sem. A tisztán fogalmi megközelítés alapján az azonossági reláció a zérus elem a fogalmi relációk között. Az azonosság esetén ugyanis nincs se másik fogalom, se másik belső struktúra (a „távolság” értéke nulla): az elérhetőség vagy az alternatíva érzékileg, empirikusan nem mutatható ki. Az azonosság tehát nem ellentéte az elérhetőségnek, hiszen nem jelent elérhetetlenséget!

Fogalmi szempontból az intenziók, a tartalom világának kezdetét képviseli ez a reláció: a zérus „távolságot”, ahol még minden hasonlóság és minden ellentét egybeesik. Ahol a – fogalmi – reláció mint olyan még „semmi”.

Az ellentét a lehetséges legnagyobb pozitív szemantikai összetartozás. Az azonosság nem a hasonlóság – tehát a legnagyobb pozitív szemantikai összetartozás – inverz relációja, hanem bármiféle szemantikai összetartozás hiánya. A szinonimiának az antonimia az ellentéte, az azonosság pedig mind a szinonimiának, mind az antonimiának az ellentéte: azonosság esetén nincs két különböző fogalom, tehát nincs empirikus fogalmi reláció sem. Az azonosság az elemi szemantikai tér hiánya.

Azonosság csak abban tapasztalható, hogy két jel ugyanarra vonatkozik (ez az ekvivalencia). A jelek világán kívül – a dolgok és a fogalmak között (a tények világában) – nem létezik ekvivalencia, legfeljebb rendkívül nagy hasonlóság (= rendkívül kis ellentét). A formális logikában az ekvivalencia (=) és a nem-ekvivalencia (\neq), a fogalmak világában a hasonlóság és az ellentét a (b)analitikus. A gondolkodásnak *mindkét* pár fundamentális – ha tetszik: banális – eszköze.

8. A párképződés egyetemes, de nyelvenként eltérő esetekben előforduló jelenség

A leírt összetartozás egy megfigyelt szóhalmazon belül – a természetes nyelvérzék alapján – nem ugyanazokban az esetekben tapasztalható, mint egy másik szóhalmazon belül. (Az INFORMÁCIÓ fogalma például egy olyan halmazban, melyből az ADAT hiányzik, adott esetben a TUDÁSSal alkothat olyan párt, melyre a többi fogalomhoz viszonyítva a legnagyobb szemantikai elérhetőség a jellemző, egy másik halmazban pedig, melyből a TUDÁS is hiányzik, mondjuk az ENERGIÁVAL, stb.) Csak ha a teljes szókincset vesszük figyelembe, határozható meg a legerősebb összetartozás egyértelműbben.³

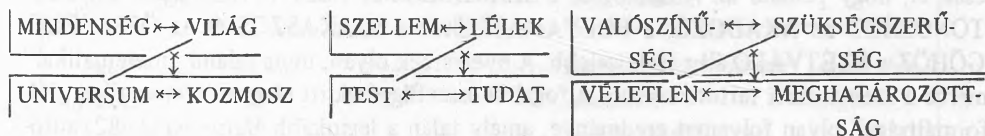
A párok nyelvenként különbözhetnek (és koronként is változhatnak). Mindez mit sem változtat azon, hogy mindig vannak a nyelveknek olyan fogalmai, melyekre e dualitás jellemző. Az angolban például hiányzik a német KENNEN-WISSEN, a németben viszont nem adható tökéletesen vissza a BRAIN-MIND kettőssége.

A párok felismerése függ bizonyos szakismeretektől is. Az ENERGIA-KVANTUM pár esetében például a legerősebb összetartozás felismerése csak a mai fizika szemléletének ismeretében lehetséges. Amint a szemlélet megváltozik, a szópár is elhalványodik és eltűnik a nyelvből, hogy egy másik helyen, mely fontossá válik, két másik szó által képviselten megjelenjék. Sokszor hosszú ideig csak az irodalom, a művészi igényű nyelvhasználat őrzi öntudatlanul e kettősséget (mint pl. a JELENTÉS és ÉRTELEM esetében) és csak később, a differenciáltabb tudományos megközelítés kölcsönöz a szópár tagjainak már nem csak stílárisan megragadható szerepet (például a BEDEUTUNG és SINN esetében *Frege*, aki e két szót a „denotátum” és „fogalom [intenzió]” értelmében kezdte használni, vagy a MEANING és SENSE esetében *Montague*, aki e két szót az „abszolút intenzió” és a „kontextuális intenzió” értelmében használta). Minden jel szerint a nyelvérzék olykor már korán jelez valami finomabb megkülönböztetést, mielőtt még a tudományos vizsgálat e különbséget pontosabban feltárná.⁴

Az elmondottak alapján úgy fest, mintha a leírt szoros összetartozás a szemlélet alapján kényszerűen keletkeznék. „Elemi szemlélet” volna talán? A reláció „ősformája”? A fogalom „kezdet”?

Ugyanaz a fogalom lehet egy fogalomhoz maximális pozitív szemantikai „közelségben” és egy másikhoz maximális negatív szemantikai „közelségben”. (Például az ALTERNATIVA és a LEHETŐSÉG között maximális pozitív „közelség”, a LEHETŐSÉG és a LEHETETLENSÉG között maximális negatív „közelség” van.)

Első pillantásra az is lehetséges, hogy ugyanannak a szónak egynél több szinonimája legyen (azaz ugyanaz a szó több szóhoz kapcsolódik maximális közelségben). A pontosabb vizsgálat azonban kideríti, hogy ez csak azért tűnik így, mert a szócsoporton (szinonima csoporton, mezőn) belül az egyes lehetséges szópárok maguk is párokat alkotnak más párokkal. Ezt az I. ábrán látható példa jól szemlélteti. Minden szinonima- vagy antonimacsoporton belül egy adott fogalomhoz mindig van egy olyan fogalom, mely a többihez viszonyítva a leginkább hozzátartozik (lásd a II. részt)!

1. ábra

Szoros fogalmi összetartozás a létszinten belül és a létszintek között

9. Szoros fogalmi összetartozás a létszinteken belül és a létszintek között

Ezek a példák inkább arra utalnak, hogy a tárgyalt fogalmi összetartozásnak két megnyilvánulása létezik. Vagy a dolgok azonos szintjén jelenik meg, vagy különböző létezési szintekhez tartozó dolgok között.⁵

Szemléltetően példázza ezt a (SZELLEM-LÉLEK) ↔ (TEST-TUDAT) pár: az első pár a „spirituális, érzelmi, kevésbé determinált” szinten belül áll fenn. Ezzel szemben az ugyancsak szorosan összetartozó TEST ↔ LÉLEK illetve TUDAT ↔ SZELLEM, továbbá TEST ↔ SZELLEM és TUDAT ↔ LÉLEK pár az említett két szint között állnak fenn. Az első összetartozási formát nevezhetjük „horizontális”, a másodikat pedig „vertikális” összetartozásnak (a kötőjel a „horizontális”, a ↔ jel a „vertikális” formát jelöli). Valahányszor egy „horizontális” és egy „vertikális” változat találkozik, a nyelvérzék összetartozást jelez „diagonális” irányban is (így a köznyelvben a TEST ↔ LÉLEK vagy a TUDAT ↔ LÉLEK párok reprezentálják a „diagonális” összefüggést, azaz a párok párosítását). Ez azonban már csak következménye annak, hogy a „vertikális” és „horizontális” irányban képződnek a párok.

A „horizontálisan” összetartozó párok ugyanazon a létszinten belül, a „vertikális” párok pedig a létszintek között képviselik a legnagyobb elérhetőséget. Ilyesmi érzékelhető például a VÉLETLEN-MEGHATÁROZOTTSÁG vagy a VALÓSZÍNŰSÉG-SZÜKSÉGSZERŰSÉG (az elsőnek kézzelfoghatóbb, konkrétabb, fizikaibb, a másodiknak körvonalatlanabb, elvontabb, fogalmibb jellege van). Létszintek közötti dualitásnak tűnik a VÉLETLEN ↔ VALÓSZÍNŰSÉG a MEGHATÁROZOTTSÁG ↔ SZÜKSÉGSZERŰSÉG, a VÉLETLEN ↔ SZÜKSÉGSZERŰSÉG és a MEGHATÁROZOTTSÁG ↔ VALÓSZÍNŰSÉG; mindezek a párok „diagonálisan” szinonim illetve „diagonálisan” ellentétes relációkon alapulnak. Az egyik legismertebb létszintek közötti dualitás az AGY (fizikai szint) ↔ ELME (lelki szint), a CIVILIZÁCIÓ ↔ KULTÚRA, a FIZIKA/KÉMIA ↔ BIOLÓGIA.

II. A vizsgálat

10. A nyelvérzéken alapuló tapasztalat

A leírt összetartozás nyelvesztétikai természetű. Ez az a szemantikai reláció, amelynek felismerése talán a leginkább függ a nyelvérzéktől. A nyelvérzék alapján dönthető

csak el, hogy például az AKADOZÓ, a SZAKASZOS és a SZÉTVÁLÓ közül a FOLYTONOSHOZ az AKADOZÓ, a FOLYAMATOSHOZ a SZAKASZOS és az ÖSSZEFÜGGŐHÖZ a SZÉTVÁLÓ áll a legközelebb. A nyelvérzék olyan, mint valami „matematikai” mérce a szemantikai tartományban. A fogalmi összefüggések itt tárgyalt szemantikai „jólformáltsága” olyan folyamat eredménye, amely talán a leginkább *Maturana* (1982) auto-poézisével jellemezhető.

A tárgyalt összefüggések olyan fogalomtulajdonságokon alapulnak, melyek mindig csak más fogalmakhoz, végső soron pedig az adott párosításhoz viszonyítva érvényesek. Mivel a nyelvérzék következtében tapasztalatilag megragadhatók, a leírt reláció fennállását kísérletileg is ellenőriztük.

11. A kísérlet leírása

A vizsgálat módszere *Osgood* (1957) szemantikai differenciáljára emlékeztetett, azonban nem három faktort („jó-rossz”, „erős-gyenge”, „aktív-passzív”), hanem csak egyet („kevésbé megragadható-megragadható”), alkalmaztunk, és nem egyedi fogalmakat, hanem adott fogalomhalmazból fogalompárokat vizsáltunk.

A kísérletben résztvevő személyeknek az alábbi párok segítségével magyaráztuk meg, mit kell érteni a „kevésbé megragadható-megragadható” faktoron.⁶

„kevésbé megragadó (megragadhatatlan)”	„megragadhatóbb (megragadható)”:
„körvonalazatlan” vagy	„körvonalazott” egymáshoz képest
„elmosódott”	„korpuskuláris”
„átmenti”	„tartós”
„pillanatnyi”	„rögzített”
„időbeli”	„térbeli (helyi)”
„relációs”	„elemszerű”
„folytonos”	„kiszkrét”
„mezőszerű”	„kvanált”
„mély”	„felszíni”
„belső (benső)”	„külső”
„elvont”	„konkrét”
„tartalmi”	„formai”

Az alábbi tulajdonságpárok segítségével a reláció irányáról is felvilágosítást próbáltunk szerezni:

„determináló”:	„determinált”:
„ható”	„hatásnak kitett (hatott)”
„okozó”	„okozott”
„működtető”	„működtetett”
„gerjesztő”	„gerjesztett”
„eredeti”	„eredményezett”
„kezdeti (korábbi)”	„befektetett (későbbi)”
„megelőző”	„következő”

A vizsgálat első szakaszában a kísérleti személyek 30 kifejezést kaptak betűrendben (az I. táblázatban az aláhúzott szavak). Egy másik jegyzék ugyancsak betűrendben 150 kifejezést tartalmazott; közülük kellett kiválasztani azokat, amelyek az első 30 kifejezés valamelyikéhez – összehasonlítva a többi kifejezéssel – szemantikailag a legközelebb álltak.

Az összerendezés megnehezítése érdekében a 150 kifejezést tartalmazó jegyzéket úgy állítottuk össze, hogy az egyes kifejezésekhez 4–6 hasonló jelentésű kifejezés kapcsolódott a jegyzéken belül (így pl. a CIVILIZÁCIÓ mellett ott szerepelt a TÁRSADALOM, EMBERSÉG, MŰVELTSÉG, SZELLEM, ÉLETMÓD, VISELKEDÉS is, hogy a KULTÚRA fogalmának párját nehezebben találhassák meg).

Az eredmény a vizsgált dualitás megítélésének nagyfokú egyezését bizonyította: *a megkérdezettek több mint 80%-a az I. táblázatban feltüntetett párosítás mellett döntött!*

A második szakaszban a megkérdezetteknek a kiválasztott párokon belül meg kellett állapítaniuk az irányítást. Az eredmény ugyancsak az I. táblázatban található. Ha a reláció irányának megadásában az egyezés 40 és 60% között mozgott, a táblázatban mindkét irányt feltüntettük. Az irányt az elvontabb párok esetében a megkérdezettek világnézete erőteljesen befolyásolta. (A párok sorrendjét a táblázatban nem a kísérleti személyek határozták meg.)

„kevésbé megragadható (megragadhatatlan)”	„megragadhatóbb (megragadható)”
<u>NEMLÉT</u>	LÉT
<u>SEMMI</u>	<u>VALAMI</u>
<u>ENERGIA</u>	<u>KVANTUM</u>
<u>FOLYTONOS</u>	MEGSZAKÍTOTT
<u>FÉNY</u>	FOTON
<u>TÓNUS</u>	SZÍN
<u>SEBES</u>	GYORS
TÉMA	<u>TÁRGY</u>
<u>TÁRGY</u>	OBJEKTUM

<u>SZERVEZET</u>	<u>ORGANIZMUS</u>
<u>EGYÉNISÉG</u>	<u>EGYÉN</u>
<u>ELME</u>	<u>AGY</u>
<u>LÉLEK</u>	<u>TUDAT</u>
<u>SZELLEM</u>	<u>KISÉRTET</u>
<u>MENYEGZŐ</u>	<u>ESKÜVŐ</u>
<u>KUTYA</u>	<u>EB</u>
<u>ÁBRÁZAT</u>	<u>ARC</u>
<u>ÉRTELEM</u>	<u>ÉSZ</u>
<u>TUDÁS</u>	<u>ISMERET</u>
<u>INFORMÁCIÓ</u>	<u>ADAT</u>
<u>REND</u>	<u>RENDSZER</u>
<u>TERMÉSZET</u>	<u>TÁRSADALOM</u>
<u>KULTÚRA</u>	<u>CIVILIZÁCIÓ</u>
<u>TERMÉK</u>	<u>ÁRU</u>
<u>ÉRTÉK</u>	<u>ÁR</u>
<u>ÜGY</u>	<u>ESET</u>
<u>VALÓSZÍNŰSÉG</u>	<u>SZÜKSÉGSZERŰSÉG</u>
<u>ALTERNATIVA</u>	<u>LEHETŐSÉG</u>
<u>ÁLLAPOT</u>	<u>MODALITÁS</u>
<u>LEHETETLEN</u>	<u>LEHETSÉGES</u>
<u>ABSZTRAKT</u>	<u>KONKRÉT</u>
<u>MINDENSÉG</u>	<u>VILÁG</u>
<u>VEZÉR</u>	<u>FÜHRER</u>
<u>BÉCS</u>	<u>WIEN</u>
<u>SZÖGLET</u>	<u>KORNER</u>
<u>ELEKTRONIKUS SZÁMÍTÓGÉP</u>	<u>COMPUTER</u>
<u>KUTYA</u>	<u>CANIS</u>

I. táblázat

Az aláhúzott 30 kifejezéshez 150 lehetséges, hasonló kifejezés közül ki kellett volna választani a hozzájuk legközelebb álló kifejezést és a kapott 30 pár tagjairól el kellett dönteni, hogy melyik a „kevésbé megragadható (megragadhatatlan)” illetve „megragadhatóbb (megragadható)”. Több mint 80% a táblázatban látható eredményt választotta.

A második szakaszban a 30 kifejezéshez még további 5 előre megadott kifejezés társult (a táblázatban a vízszintes elválasztó vonal alatti kifejezések). Az eredmény amellel tanúskodik, hogy az idegen nyelvű kifejezésnek a köznyelvi használat hiánya miatt kisebb a „tartalma” és ezért „konkrétabbnak”, „meghatározottabbnak” fest a nyelvérzék számára. Ez egyben azt is alátámasztja, hogy az anyanyelvi kifejezés és idegennyelvű megfelelője között a nyelvérzék alapján a vizsgálatunk tárgyát képviselő szemantikai összetartozás áll fenn. Ebből az az abszurdnak festő, de a nyelvhasználat gyakorlatában ténylegesen tapasztalható következtetés adódik, hogy ha *anyanyelvi kontextusban* idegennyelvű kifeje-

zést használnak, akkor nem ugyanazt a fogalmat jelölik, mintha az idegen kifejezés helyett az anyanyelvi megfelelőjét használták volna. Azaz a biológus nem egészen ugyanazt érti azon, amikor a CANIS kifejezést használja, mint amikor a KUTYA kifejezést használja. Éppen azért használja szívesebben az idegen nyelvű kifejezést – akárcsak az orvosok –, mert annak determináltabb fogalom felel meg, mint az anyanyelvi kifejezésnek.

12. A szoros fogalmi összetartozás időbeli megfelelője: az igei-processzuális összetartozás

Bizonyos szópárok az általunk használt tulajdonságpárral nem értékelhetők. Ilyen párokat az igék (és a belőlük képzett főnevek) alkothatnak, ha ezeket a „kezdeti(bb)-befejezett(ebb)” tulajdonságpár segítségével rendezik (pl. KELETKEZÉS-ELMÚLÁS. KIVÁNÁS-CSALÓDÁS, ELINDULÁS-MEGÉRKEZÉS, stb.). Ezek a konverz ellentétek. Az így keletkező gradációláncot „akciófajtának” („Aktionsart”) nevezik. Különösen jól megfigyelhető Ballmer (1983) igeosztályozási rendszerében. E láncban vagy dimenzióban a szavak egy adott folyamat különböző szakaszait jelentik: a kezdetet, tartamot, véget (vagy nyelvészeti kifejezésekkel: stativ-inchoativ-accelerativ-durativ-elaborativ-terminativ-postparativ-refektiv stb. kifejezéseket.). Az ilyen láncokat illetve fogalompárokat az időbeli sorrend tartja össze, bennük az időbeli ellentét érzékelhető (pl. GONDOLKODÁS-MEGSZÓLALÁS-BESZÉLÉS-HALLGATÁS-MEGÉRTÉS-EGYETÉRTÉS/ELUTASÍTÁS).

Az „akciófajta” a 4. pontban tárgyalt HIDEG-...-FORRÓ gradációlánchoz hasonlít. Azt a gradációláncot a szubsztanciális, „térbeli” tulajdonságfokokozatok struktúrálják. Az így keletkező dimenziót nevezhetjük „mennyiségfoknak”, mivel benne az „akciót” hordozó közeg, a szubsztancia tulajdonságfokozatai nyilvánulnak meg szemantikailag. Az „akciófajta” párpainak faktora a „kezdetibb (koraibb)-befejezettebb (későbbi)”, a „mennyiségfok” faktora pedig a „kevesebb-több”.

Az „akciófajta” mellett Ballmer (1983) kidolgozott egy teljesen új gradációláncot is, a „beavatkozási fokot” („Eingriffsgrad”): nevét onnan kapta, hogy e dimenzió mentén a folyamat hordozója, alanya egyre nagyobb ellenőrzést gyakorol a környezetén; a környezettel folytatott interakció egyre intenzívebb lesz. Ez a pusztá tényállástól a biológiai tevékenységeken és társadalmi cselekvéseken át a diszkurzív aktusokig vezet. A folyamatok alanya közben egyre összetettebb. Kezdetben semmiféle alany nincs (van, érvényes, folyik, esik, stb.), aztán élettelen alanyok következnek (keletkezik, létezik, megszűnik, stb.), majd élőlények (ébred, él, meghal) és növényi, állati, végül emberi alanyok (pl. KEZDŐDÉS-KELETKEZÉS-SZÜLETÉS-IRÁNYULÁS-AKARÁS-FELISMERÉS, vagy LÉTEZÉS-LEFOLYÁS-TEVÉKENYSÉG-CSINÁLÁS/CSELEKVÉS-GONDOLÁS stb.).

Az ebben a dimenzióban összetartozóként érzékelt párokat a legjobban a „hatás által kevésbé formált (formálatlanabb)-hatás által formált(abb)” faktor jellemezhető, amely viszont feltűnően koherens a vizsgálatunkban használt tulajdonságpárral; ezzel szemben a „kezdeti(bb)-befejezett(ebb)” pár inkább az ellentéte.

Az „akciófajta” Ballmer (1983) és Ballmer-Dreher (1983) szerint a „tárgyak, szervezetek és cselekvések ontogenezisével függ össze: e dimenzióban olyan folyamatok kapcsolódnak, melyeknek kezdete és vége van. A „beavatkozási fok” mentén ezzel szemben

nyitott folyamat érvényesül: a kozmológiai filogenezis, legfelső – mai – szintjén a tipikusan emberi tevékenységekkel.” Azonban mindkét dimenzió valójában az igei-proceszszuális megfelelője a főnévi-szubsztanciális, „térbeli” „mennyiségfoknak”. Az „akciófajta” az „időbeli” ellentét (negatív szoros összetartozás), a „beavatkozási fok” pedig az „időbeli” hasonlósága (pozitív szoros összetartozás).

A lényeg: mindhárom gradációláncon belül (és között is!) ugyanaz a reláció, a pozitív illetve negatív szoros fogalmi összetartozás érvényesül. A természetes nyelvérzék ezt érzékeli.

Tehát mind Ballmer igeosztályozási rendszerének két alapidimenziója, mind a többi akciófajta-típus (Ballmer 1983, 9. megjegyzés), mind pedig az általunk vizsgált szópárok ugyanazon a szoros fogalmi összetartozáson alapulnak. Ez még a szigorú hasonlóságra (a valódi szinonimákra) is érvényes: ezek is különböznek fogalmilag, de bennük az előbbi dimenziók egybeesnek. Ők mind a „megragadhatóság”, mind az „időbeliség” (a „kezdetibb-későbbi”), mind a „térbeliség” (a „kevesebb-több”) faktori szerint különböznek, de a leginkább talán az első szerint. Ez az összetartozás minden jel szerint az építőelem szerepét tölti be a relációk között, mégpedig nagyon primer formában.

III. Az eredmények értelmezése: a relációkvantum

13. A jelentés kvantáltsága

Az előzőekben megvizsgált szoros fogalmi összetartozás egyetlen ismert relációval sem azonos. Magába foglalja a hasonlóságot, a reprezentációt és az ellentétet, de mégis szó a hagyományos értelemben vett mellérendelésről, hiszen a kapcsolatban álló fogalmaknak nem mutatható ki közös fölérendelt fogalma. Minek a közös alárendeltje például az AGY ÉS AZ ELME, az ADAT és az INFORMÁCIÓ, a KEZDET és a VÉG, vagy a REND és a RENDETLENSÉG? Csak az őket elgondoló szubjektum fogja össze (Pittioni 1984).⁷

Ez az összetartozás minden jel szerint a fogalom belső szerkezetének az eltérésén alapszik. A struktúra- vagy komplexitáseltérés mint valami ellentét ragadható meg, ami még a tökéletes szinonimák – a szigorú hasonlóság – esetében is tapasztalható. E különbözőség azonban csak akkor észlelhető, ha valami összetartozik.

Ez az összetartozás nem más, mint a legegyszerűbb gondolkodási művelet, a megkülönböztetés elemi formája, melyen minden további megértés alapul. A szemantikai szerkezet a szoros összetartozó fogalompárok formájában őrzi ezt az elemi formát, mint a reláció archetípusát. Azt is mondhatjuk, hogy ez az összetartozás a megértés elemi egysege: a relációkvantum: E kvantum szerkezetét az alábbi táblázat foglalja össze:

Azonosság	01	nincs reláció: nincs szemantikai tér
Pozitív szinonima formájában megnyilvánuló legszorosabb fogalmi összetartozás: hasonlóság	+I	egységnyi pozitív reláció: van szemantikai tér
Komplex \pm reprezentáció formájában megnyilvánuló legszorosabb fogalmi összetartozás: reprezentáció	\pm I	egységnyi \pm reláció: van szemantikai tér
Negatív antonimia formájában megnyilvánuló legszorosabb fogalmi összetartozás: ellentét	-I	egységnyi negatív reláció: van szemantikai tér

A megértés, a tartalom kvantált. Minden, ami gondolható, csak e kvantált határon belül, eme egységekből felépítve gondolható. A hasonlóságnál pontosabban semmi sem azonosítható és az ellentétnél nagyobb mértékben semmi sem különböztethető meg.

E tény valójában mindennapos tapasztalat, melyet azonban a racionalista szemlélet eltakar. A racionalista program követője széválasztja egymástól a fizikait és a szellemit, a fogalmat és a dologit, az égit és a földit. Ezért kénytelen a dolgokat a dolgokkal – és csak a dolgokkal – azonosítani (mérni), vagy legalábbis azt hiszi, hogy ezt teszi. Holott azonosítani (mérni) csak az elmeként megnyilvánuló – működő – aggyal lehet. Az elmeként megnyilvánuló agy pedig minden jel szerint kvantáltan azonosít (mér). Mert amikor az elme elme – azaz agyműködés –, akkor nem agy, mivel a működés nem azonos azzal, ami működik – a működés és a működő elválaszthatatlan összetartozása ellenére sem!

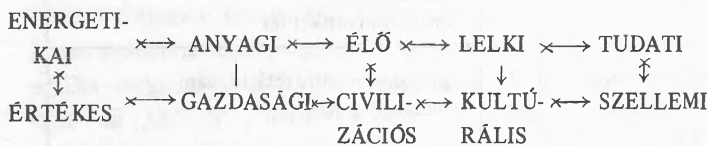
Más szóval: egy dolog fogalmi megragadásakor elvileg elkerülhetetlen, hogy ne egyszerre két (talán: legalább két) egymástól elválaszthatatlan fogalom keletkezzék: maradéktalanul egyik sem reprezentálhatja az adott dolgot.

A szemantikai térnek mind „befelé”, mind pedig „kifelé” határa van. E tény korrelatív megfogalmazása talán így hangzik: a szemantikai tér „görbült”.

14. A kvantáltság, mint a hordozó és a jel közötti „távolság”

Szerkezetileg e reláció felfogható hordozott és hordozó viszonyának. Az egyik fogalom a másik fogalom hordozójának a szerepét játssza. Mintha nemcsak egy denotátumnak lehetne jele, hanem az egyik fogalomnak is lehetne jele egy másik fogalom (és így az egyik dolognak is lehetne jele a másik dolog). Jól megfigyelhető ez az olyan párok esetében, mint ANYAG-ENERGIA, FOTON-FÉNY, AGY-ELME vagy CIVILIZÁCIÓ-KULTÚRA. Ilyen értelemben az antonimia azt jelenti, hogy az egyik fogalom (pl. a JÓ) már csak annyiban lehet „jele” a másiknak (a ROSSZnak), hogy azt nem jelöli, és a szinonimia azt jelenti, hogy az egyik fogalom már csak annyiban létezik, amennyiben a másikat jelöli (pl. KUTYA-EB).

E reláció láncszerű ismétlődésével egyre komplexebb létszintek épülnek egymásra.⁸

2. ábra

A szoros fogalmi összetartozás alapján felépülő létszintek

Lehetséges, hogy a kvantáltság nem más, mint az a távolság, amely a hordozó és a jel között fennáll: a legkisebb ugrás, amely megragadhatóan létezik!

Azáltal, hogy az egyik fogalom hordozza a másikat, a hordozott fogalom a hordozó fogalom számára elérhető.⁹ (Értelemszerűen vonatkozik ez a Ballmer által felismert igei kapcsolatláncokra is az „akciófok” irányában (Ballmer-Dreher 1983)). Az ilyen relációláncok az alapjai annak, hogy egy fogalom egy másik fogalom szempontjából alternatíva-e vagy sem. Mégpedig alternatívája elemi, szemantikailag abszolút érvényes értelemben. Ezt az alternatívát éppen a nyelvérzék ragadja meg: a nyelvérzék nem más, mint az ilyen alternatívák megragadása). Alternatíva helyett élhetünk a szimmetria geometriáibb hasonlatával is.

A vizsgált reláció a fogalmak közötti elemi, egységnyi elérhetőséget biztosítja, ahogy ezt két lehetséges világ között a modális logikában értik (*Kripke 1963*). Világon itt fogalmat értünk, azzal a megszorítással, hogy minden fogalompárhoz ugyanaz a tárgyalási univerzum tartozik: az, melyet a nyelv szavainak összessége az adott pillanatban meghatároz.

Ezek az elérhetőségek olyan struktúrát alkotnak, melyek legnagyobb részt a fogalmi szemantikai jelenség mélyén rejtőznek. Csak néhány eleme jelenik meg a nyelv felszínén, akár a jéghegy csúcsa: a szinonimiák és antonimiák.

15. A toleráns oppozíció: az intencionális szétválás

A vizsgálatunk eredményéből következik, hogy minden hasonlóság alapja az ellentét. Más szóval: az ellentétek hasonlóak!

Mivel ez az összetartozás a legnagyobb hasonlóságot is az ellentét által fűzi össze és fordítva, ezért egy „toleráns oppozíció”; mivel pedig elemi fogalmi eltérés, ezért „intencionális szétválás”¹⁰. Mivel pedig mértékét se pozitív, se negatív értelemben semmilyen reláció nem lépheti túl, ezért határérték: relációkvantum.

Az intencionális szétválás a legjobban a fény természetével szemléltethető. Ahogy a fény egyszerre foton és hullámjelenség, úgy az intencionális szétválás egyszerre reláció és relációkvantum.

Minden más reláció e szétválás alapján keletkezett. Más szóval: minden más reláció (pl. a generikus, a partitiv, stb.) e relációkvantumból épül fel, s ezért ugyancsak kvantált. A többi fogalmi reláció további, már durvább szétválásokat képviselnek, melyek az inten-

zionális mikrovilágtól a makrovilághoz vezetnek. A reláció, s ezen keresztül a fogalmak felismeréséhez az intenzionális szétválás tudati/lelki élményére volt/van szükség.

E szétválás tulajdonságpárok – faktorok – segítségével ragadható meg. A faktorok a szemlélet három legáltalánosabb összetevőjét képviselik: a térbeliséget (a szubsztanciálitást), az időbeliséget (a processzualitást), és a téridőbeliséget (az evonlúciót, a reprezentációt). Ennek megfelelően ismerhető fel a szoros fogalmi összetartozás (= az intenzionális szétválás) három alaptípusa: a komplementer ellentét, a konverzív ellentét és a reprezentáció. A szigorú hasonlóságban és a kontroverz ellentétben még mindhárom alaptípus egybeesik. Ők az intenzionális szétválás primer formái.

	Térbeli-szubsztanciális koherencia	Időbeli-processzuális koherencia	
felfogható (szemlélhető) térben: komplementer ellentét mennyiségfok	„kevesebb-több” („kisebb-nagyobb”)	–	szinonimia kontroverz ellentét
időben: konverz ellentét akciófok	–	„kezdetibb-befejezettebb” („koraibb-későbbi”)	
téridőben: reprezentáció beavatkozási fok	„kevésbé megragadható- -megragadhatóbb”	„hatás által kevésbé formált”- -hatás által fomáltabb”	

3. ábra

Az intenzionális szétválás (a szoros fogalmi összetartozás alaptípusai)

Az intenzionális szétválás a jelentés – a szemantika – legapróbb részletében is érvényesül. A szinonimia és az ellentét csak látható megjelenési formája a nyelv felszínén, hír-adás arról az intencionális mélystruktúráról, mely egyáltalán lehetővé teszi a fogalomalkotást. E mélystruktúra szellemileg rég felfogott és a kultúra által végtelenül sokszor igazolt különböző erősségű alternatívákból, elérhetőségekből, összehasonlításokból, megkülönböztetésekből áll, melyet a beszélt nyelv formájában archetipikusan tárol a kollektív emlékezet. S ezek az alternatívák kvantáltak: intenzionális szétválásokból – relációkvantumokból – épülnek fel, melyek a jelentés állandóan érvényesülő szerkezeti elemei. Erre utal a tény, hogy a mindennapos nyelvhasználatban még a teljesen azonos jelentésű szavak esetén is nyomban érvényesül a hatása: így veszik át például az idegen szavak a pontosabb, meghatározóbb szerepet az anyanyelvi kifejezésekhez képest. E tényt vizsgálatunk megerősítette.

16. Az intenzionális szétválás jelentősége

A szinonimaként, antonimaként vagy reprezentációként érzékelt fogalompárok a szemantikai mélystruktúrájának a nyelv felszínére jutott véletlenszerű nyomai. Nyelvenként és koronként eltérő módon, de szétszórtan minden nyelvben megtalálhatók. Elvileg azonban minden dolognak két (talán: legalább két) egymással egyenrangú változata, s ezért két (talán: legalább két) fogalma lehet. A RÉSZECESKE nincs HULLÁM, a SZIMMETRIA nincs ANTISZIMMETRIA, a FÖLD nincs MENNY és az ÉG nincs POKOL nélkül. Ez az egységnyi kettősség olyan szerepet játszik az értelem számára, mint a számok között a ± 1 . Aki képes felfogni e kettősséget, az meg tud tanulni fogalmat alkotni, aki képes felfogni, mi az, hogy *egy* darab, az képes megtanulni számolni.

Valójában tehát nem az a kérdés, hogy miért vannak egyáltalán szinonimák és antonimák, hanem az, hogy miért nem *minden* fogalomnak jelölik nyelvileg a párját?¹¹

A gondolkodás differenciáltságától függ, hogy e toleranciapárokról mennyire szerzünk tudomást. Az, hogy nincs mindegyik nyelvileg kifejezve, az az aszimmetria ebben az elvileg adott szimmetriában; éppen eme aszimmetria alapján lehet következtetni a szemantikai mélystruktúra – az értelem szerkezetének – valódi természetére. Körülbelül úgy, ahogy az 1964-ben felfedezett, a világmindenség minden irányából származó kozmikus háttérsugárzásból következtetni lehetett a korai univerzum keletkezésére.¹²

Az intenzionális tolerancia a még minden tartalomtól mentes, egységnyi alternatív vagy elérhetőséget képviseli: az elvonatkoztatás ősfomáját. Azt is mondhatnánk, hogy egységnyi tartalmi – szemantikai – szimmetria. Arról az eredeti, első szellemi élményről tájékoztat, amely már nem kizárólag érzéki tapasztalaton, nem is kizárólag e tapasztalat észlelésén – tehát a pusztá asszociáción – alapszik, hanem az észlelés felfogásán, amely által létrejöhett a fogalom, az osztály és ezen keresztül a megismerés.

MEGJEGYZÉSEK

1. Az alapszókinccs létezése egyelőre még csak a természetes nyelvérzéken alapuló feltételezés. *Wabrig* (1978) – számítógéppel feldolgozva saját szótárának szóértelmezéseit – megpróbálkozott a német alapszókinccs megállapításával. A nem intellektuális eljárás meglepően nagy számértéket eredményezett (13000 alapszót). *Ballmer* (1983) kizárólag az igékkel foglalkozott; intellektuális úton – szemantikailag („saját kontextusukon belül”) osztályozva a szavakat – kb. 1300 igei kategóriához jutott, melyek még további általánosabb kategóriába foglalhatók össze.
2. Az ellentét nem keverendő össze a tagadással. A RENDETLENSÉG nem a REND, a FEKETE nem a FEHÉR tagadása, azaz nem a REND, illetve a FEKETE fogalom terjedelmének komplementer halmaza, hanem az, ami a REND vagy a FEKETE *fajtajával* ellentétes. A FEKETE ellentéte nem jelent se zöldet, se NÖVEKEDÉST, hanem csakis és kizárólag FEHÉRET. A Strawson-preszuppozíció alapján mind *p*-ből, mind pedig *nem-p*-ből ugyanaz a *q* következik (más szóval: a REND és a RENDETLENSÉG együttesen egy közös – de a nyelv által nem jelölt – fogalmat feltételez). A releváns logika eme speciális bizonyítására hivatkozva *Ballmer-Dreher* (1983) arra mutatnak rá, hogy folyamat és ellentétes folyamata közös hordozó folyamatot implikál (a szerzők ezt bázis-folyamatnak nevezték), mely mintegy fenntartja, lehetővé teszi az ellentétpárat. (Pl. a CSELEKVÉSből és NEMCSELEKVÉSből egyaránt az ÉBRENLÉT következik, az ÉBRENLÉTBől és ALVÁSból az ÉLET stb.).
3. Az elvont fogalmak nem vonatkoznak egyértelműen a valóságra, ezért osztályozásuk nem az általuk képviselt dolgok, hanem a többi elvont fogalom alapján lehetséges csak. *Ballmer* (1983) ebben az összefüggésben „szituatív kontextusfüggésről” beszél.

4. Egy ilyesfajta különbségre utaltak Wabrig (1978) kapcsán is. *Scheele* a német NAFANG és BEGINN szinonimákról azt mondta: „Nyelvérzekem azt mondja, hogy BEGINNnak időbeli, az ANFANGnak térbeli jellege van.” Wahrig is egyetértett azzal, hogy még e két, tökéletesnek számító szinonima esetén sem beszélhetünk teljes felcserélhetőségről.
5. A létszinteken, integrációs szinteken a természet, a társadalom és a szellemi élet egymásra épülő, egyre komplexebb szintjeit értjük (*Dahlberg* 1974, pp.228–233).
6. A kísérlet sok magyarázatot igényelt, mivel a siker feltétele a szavak jelentésének differenciált ismerete volt. A 100 kísérleti személyből végül 50 nem adta fel; a kevés résztvevő következtében az eredmények statisztikailag nincsenek megalapozva.
7. Pittioni az ellentétes részek és az egész összefüggését a legegyszerűbb gondolkodási műveletek eredményének tekinti, mint amilyen a megkülönböztetés: „... A-t mind B-től különböző valamit ragadják meg. Ennek hátterében azonban ott kell lennie egy mind A-t, mind pedig B-t (sőt talán a megkülönböztető subjektumot is) magába foglaló, főlérendelt C-nek is. . . A megkülönböztetékör még nincs C, legalábbis nincs jelen ugyanabban az értelemben, mint A és B; mégis, a megkülönböztetésre nem kerülhetne sor, A és B (mint megkülönböztethetők) nem volnának gondolhatók, ha ez a C nem léteznék.” A *Schwanson*-preszuppozíciónak és Ballmer „podieren” relációjának lényegében ez az alapja (Ballmer-Dreher 1983).
8. E kapcsolatláncok alapján megkíséreltük kidolgozni a tárgyak és ismeretterületek három dimenziós rendszerét (*Ungváry* 1985)
9. A fogalmak eme egymásba skatulyázott szerkezete mögött az elme héjszerkezetének befolyása gyanítható. A fogalmi világ úgy is felfogható, mint az elme funkcionális szerkezetének megfelelő élmény. A fogalom eszerint az elme rétegszerkezetének élménye. Öningerléskor egy reprezentációs rendszer formájában jelenik meg a tudatban (*Osgood*, p.324).
Ballmer (1983) még tovább megy, amikor feltételezi, hogy az igék általa felismert osztályozási rendszere és *Mendeleejev* periodusos rendszere között „nem csak a metafora értelmében létezik párhuzamosság”.
10. Olyasmi ez, mint *Othmar Spann* – mai füllel kissé romantikusan hangzó – „magasabbrendű kettőződése” („Entzweigung höherer Ordnung”). Spann szerint ez történik, ha valami egész két egymást kizáró részre válik szét, melynek nincs közös nem-fogalma (főlérendeltje), holott valami egészéből származtak: a teremtés olyan szétválásokkal kezdődik, mint ANYAG és SZELLEM. Egyiknek sincs prioritása a másikhoz képest. Eme „EGÉSZ” helyett immár azt mondhatjuk: *a* (még csak lehetséges, potenciális) FOGALOM. Ez egyébként összhangban van Pittioni (1984) interpretációjával Spann elméletéről: Pittioni FOGALOM helyett a filozófiailag szokásosabb SZUBJEKTUMról és annak tevékenységéről – például a kivetítésről – beszél. Az intencionális szétválással, azaz az ellentét szubjektív megragadásával, felfogásával *kezdődik* a konkrét és egyre konkrétább fogalmak és fogalmi relációk felismerése. De mind tartalmazza a folyamat első, legkorábbi mozzanatát: az ellentét formájában megnyilvánuló intencionális szétválást. Benne nyilvánul meg, hogy „a szubjektum kivetítése nélkül nem ismerhető meg az objektum.”
11. Az intencionális szétválás szemléletileg a kultúrával egyidős. Fogalmak helyett azonban rendkívül gyakran a dolgokat tartották koherenseknek. Az emberiség természetes jelrendszereiben például kapcsolat létezik a külvilág dolgai és az azokat felfogó érzékszervek – avagy a makrokozmosz és a mikrokozmosz (a szemantika két síkja) – között. Így számos kultúrában összetartozónak fogják fel a szemet és a napot, s ennek nyoma maradt néhány nyelvben, melyben a szem és a nap szavának ugyanaz az etimológiája. „A szem és a nap összehasonlítása egyidős az emberi nemmel. Ennek az összehasonlításnak nem a tudomány a kiindulópontja... Érdemes néha bepillantani ebbe a világba, amelyből felfakadhat néhány tudományos hipotézisforrása.” – írja az orosz szemfizikus. Sz. I. *Vavilov* (id. *Sztyepanov* 1976, pp.235). Az ilyen összekapcsolásoknak persze ma is se szeri, se száma: így a világozottság és a megismerés koherenciáját ma is a legtermészetesebb dolognak tartjuk. Ha ezeket a mitikus összehasonlításokat nem is tekintik tudományosnak, azt mindenesetre nem árt szem előtt tartani, hogy a tudomány kiindulópontjai viszont az ilyen összehasonlítások szoktak lenni.
12. A Bell Telephone Laboratory két rádiómérnöke, Arno *Penzias* és Robert W. *Wilson* a távközlési műholdak számára nyugodt hullámsávtartományt kerestek. Így fedezték fel, hogy az egész

világegyetemet minden irányból egyenletes elektromágneses zaj tölti ki, mely a $2,7\text{ K}^{\circ}$ hőmérsékletnek felel meg. E háttérsugárzás tulajdonságai alapján lehetett rekonstruálni a forró univerzum első néhány milliód másodpercének eseményeit.

HIVATKOZÁSOK

1. AGRICOLA, Ch. – AGRICOLA, E.: Wörter und Gegenwörter. Antonyme der deutschen Sprache. – Leipzig. :1977.
2. BALLMER, T. : Zur Gewinnung einer Fundamentalklassifikation des Menschlichen Wissens. I., II. und III. In: *Int. Classif.* 10. (1983) No. 2, p. 69–77; No. 3, p. 127–134; 11 (1984) No. 1, p. 21–27.
3. BALLMER, T. – DREHER, Ch.: Der semantische Raum. Linguistische Analysen zur Prozesskombinatorik. In: *Conceptus*, 17 (1983) No. 40–41, p. 209–238.
4. DAHLBERG, I.: Grundlagen universaler Wissensordnung. Probleme und Möglichkeiten eines universalen Klassifikationssystems des Wissens. – Pullach bei München : Verlag Dokumentation, 1974. 366 p.
5. KRIPKE, S.: Semantical consideration on modal logic. In: *Acta Philosophica Fennica*, 16 (1963) p. 83–94.
6. MATURANA, H. R.: Erkennen: Die Organisation und Verkörperung von Wirklichkeit. – Wiesbaden : F. Vieweg, 1982. 112 p.
7. OSGOOD, Ch. – SUCI, G. J., Tannenbaum, P. H.: The measurement of meaning. – Urbana : University of Illinois Press, 1957, 205 p.
8. PITTIONI, V.: Othmar Spann's Ganzheitslehre in neuer Interpretation. In: *Conceptus*, 18 (1984) No. 43, p. 1–16.
9. STEPANOV, Ju. S.: Szemiotika. – Budapest : Akadémia K., 1976. 144 p.
10. UNGVÁRY R.: Ein natürliches System der Gegenstände. In: *Studien zur Klassifikation*, Bd. 24 1985 p. 19–41.
11. WAHRIG, G.: Das DFG-Projekt „Semstruktur“. In: *Studien zur Klassifikation*, Bd. 3. (1978) p. 169–175.

SZAKMATÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY AZ ÁLLATORVOSTUDOMÁNYI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁBAN

GÁBOR IVÁN

Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárában (ÁEKK) 1981 és 1983 között nagyszabású műszaki és szakmai rekonstrukció zajlott le. A Steindl Imre tervezte Rottenbiller utcai volt rektori főépületet az egyetem vezetése teljes egészében a könyvtárnak engedte át. Itt, a volt rektori fogadóteremben került sor egy reprezentatív berendezésű különgyűjteményi helyiség kialakítására¹

A különgyűjtemény felállításához az indítást az adta meg, hogy az egyetem különböző kutatóhelyeiről komoly mennyiségű és értékű régi, jórészt múzeális jellegű állatorvosi könyvanyag került vissza a könyvtárba. Az állatorvosi szakma történetét tükröző könyvek összegyűjtése a könyvtár elemi kötelessége volt még akkor is, ha ez nem jelentett mindig hálás feladatot. (Sok személyes konfliktus is kísérte ezt a folyamatot.) Ezután került sor a még építés alatt levő könyvtárépület raktárában a gyűjteménybe illő művek számbavételére. Az 50-es években újra leltározott, majd a 70-es évek elején, a vaspolcos raktár megépítésekor numerus kurrens szerint felállított állományról a közel harminc éve stencilezett katalóguscédulák alapján nem lehetett megbízható képet kapni. Csak egyenkénti kézbevételel lehetett a szakmatörténeti műveket kiválogatni.

1984-ben, a megújult könyvtár ünnepélyes megnyitásakor a különgyűjtemény polcain már közel 5000 kötet sorakozott, a visszakerült legértékesebb könyvek az olvasóasztalokon kiállítva várták a látogatókat, ám ekkor még csak sejteni lehetett a gyűjtemény egészének értékét.

1983-ban került sor a könyvtárhoz csatolt egyetemi múzeum és levéltár rendezésére. Előkerültek az alapítás évétől (1787) felvett intézeti leltárak, bennük a könyvjegyzékek. Bebizonyosodott, hogy már ebben a korban, amikor a pesti Egyetemi Könyvtár „könyvtárhálózata” csak az állatgyógyászati tanszék és a csillagvizsgáló könyvtárából állt, a tanszék értékes könyvállománnyal rendelkezett. Ebből nőtt ki az ország mai legnagyobb állatorvostudományi gyűjteménye.

A könyvtár alapításának körülményeiről a Magyar Királyi Helytartótanács 1790. szeptember 3-i üléséről szóló, az Egyetemi Tanácsnak címzett 21870. sz. leirata pontos képet ad. „Amikor e kir. Egyetem Állatgyógyászati tanszékének professzorává Tolnay Sándort kinevezték, ő foglalkozott a tanszékének szükséges könyvek beszerzésével. Nemcsak olyan műveket keresett, melyekre az egyetem nyilvános könyvtárának szüksége volt, hanem egyebeket is, melyeket a tanárok mindennapi munkájukhoz kértek.”

Tolnay professzor tudatos könyvtárfejlesztő tevékenysége – nem egyszer a helytartótanács és az egyetem merev álláspontjával szemben – egyben az oktató munka megalapozását, korszerű, tudományos alapokra való helyezését jelentette. Az önálló könyvtár lét-

rehozását a helytartótanács a már idézett leiratában rosszalta: „. . . a professzor minden utánjárás és vizsgálódás mellőzésével olyan és még hozzá nagyértékű könyveket szerzett be, melyek az egyetem könyvtárában már megvoltak, és most ezt a pazarló költségeket folytatni akarja.” A könyvek összetételével kapcsolatban is kifejezte aggodalmát a helytartótanács már 1790. május 14-én, 14203. sz. leiratában. Helyteleníti *Linné*, *Krűnitz*, *Buffon* művei megvételét, a megvásárolt könyvek között „. . . sok van, mely nem az állatorvosláshoz, hanem a botanikához tartozik”.

Az ÁEKK történetéről részletes tanulmány még nem készült, régi könyveiről kevés közlemény jelent meg², ezért talán érdemes felsorolni néhány olyan szerző nevét, akik az intézmény korai korszakában az állatorvostudomány és rokontudományai legkorszerűbb ismereteit fémjelzik, s egyúttal a könyvgyűjtemény színvonalát is meghatározzák. A kézikönyvek között találjuk J.M. *Korabinsky* alapvető művét (Geographisch-historisches und Producten Lexikon von Ungarn. 1786.) vagy a bécsi iskolaalapító *Wolstein* utódjának, *Knoblochnak* bibliográfiai művét (Sammlung der vorzüglichsten Schriften aus der Thierarzney. 1785.). Az állatgyógyászati művek szerzői közül többen nem szakírók, „hanem inkább az ügy iránt érdeklél viseltető írók vagy lovászmesterek, lóidomárok stb.” – ahogyan 1881-ben a könyvgyűjtemény első értékelésében elhangzott³, mint például *Marx Fugger*, *Martin Böhm*, *Von Sind*, vagy az angol lóorvosló *Robertson*. Tolnay azonban törekedett a kor tudományos eredményeit feltáró művek beszerzésére, így professzorának, J.G. *Wolsteinnek* több munkáját, *Campernek*, a lyoni és amsterdami sebészprofesszornak, *Bourgelatnak*, a lyoni *Brugnonenak*, a torinói állatorvosi iskola igazgatójának, *W. Gibsonnak*, a neves londoni állatorvosnak, *Erleben* göttingai professzornak, J.A. *Kerstingernek*, a hannoveri iskola alapítónak, *Ph.E. Lafosse*-nak és több, a kor neves szerzőjének műveit tartalmazzák a beszerzési listák. Klasszikus auktor, *Plinius* is szerepel német fordításban (Naturgeschichte. 1764.). A mezőgazdaságtan irodalmából J. *Wiegand* osztrák szerző műve mellett találjuk a magyar *Mitterpacher* Lajos egyetemi tanár főművét (Elementa rei rusticae. 1779–1794.). Szintén magyar a szerzője – *Husztly Zakariás* Teofil – a kétkötetes orvosrendészeti tudnivalókat összefoglaló műnek. (Diskurs über die medizinische Polizei. 1786.) E könyvek mind szerepelnek az ÁEKK szakmatörténeti könyvkülöngyűjteményében.

Tolnay a könyvtár gyarapítására nemcsak a megszabott keretből való vásárlásokat használta ki. Az 1790. május 14-i helytartótanácsi leirat megszabja: „Mindazok a könyvek, melyeket eddig Tolnay professzor megvásárolt, soroltassanak be az egyetem könyvtárába. Mindazonáltal, ha a professzornak folyamatosan szüksége van valamelyikre, megszokott időre adják ki neki.” A professzor e sajátos módon, mondhatnánk letéti formában nagy értékű könyvekkel gyarapítja a tanszéki gyűjteményt, például 1790. október 7-én kikéri *Mang Seuter*: *Hippiatria* (1599), *Carlo Ruini*: *Anatomia et medicina equorum nova* (1603) és *Publius Renatus Vegetius*: *Mulomedicina* (1574) c. könyveit. Itt jegyezzük meg, hogy *Carlo Ruini* említett lóanatómiájának első, 1598-as bolognai kiadása későbbi beszerzés, Olaszországon kívül Európában ma is ritka példány; másfél százada folyik a vita arról, hogy feltűnően szép és jó anatómiai illusztrációi nem származhattak a jogtudós *Ruinitól*, hanem alkotójukban, sőt a szöveg szerzőjében is *Leonardo da Vincit* lehet feltételezni.⁴ *Vegetius* *Mulomedicinája*, mely az ókori állatorvostudomány nagy összefoglalá-

sa, méltán szerepel a gyűjteményben; ezt a művet – több más kiadása mellett –, *Zsám-boki János*, a magyar humanista tudós adta ki latin nyelven Bázelen, így az első magyar állatorvosi hungarikának tekintjük. A mű kéziratát egyébként Magyarországon találták meg 1528-ban, *Nádaskay* és *Leclainche* egybehangzó közlése szerint.⁵ A könyv maga – possessorai bejegyzése szerint – Pozsonyból, a II. József által feloszlatott jezsuita rend gyűjteményéből, az ún. abolíciós anyagból származik. Mang Seuter gazdagon illusztrált Hippiatriája (Augsburg, 1599) pedig – a possessorai bejegyzés szerint – a nagyszombati rendi gyűjtemény darabja volt.

A helytartótanács leirata ellenére a Tolnay-beszerzéseket egyébként nem sorolták be az egyetem könyvtárába. Az Egyetemi Könyvtár történetéből tudjuk, hogy csupán külön állományjegyzékeket készítettek e könyvekről, de a könyvtár katalógusában nem tüntették fel őket.⁶

Tolnay élete végéig nagy gondot fordított a gyűjtemény gyarapítására, és viszonylag jelentős beszerzési kerettel is rendelkezett. Ezt bizonyítja például a helytartótanács 1812. április 28-i üléséről kiadott utasítás is, amely szerint a „... kir. egyetem könyvtárának számláit február 4-től csak évi 500 Ft értékig fizethetik ki. . . Ugyanez vonatkozik az állatorvosi iskola prefektusára is február 1-től, akinek csak 100 Ft értékig adnak átutalást az intézet részére.”

Az 1787-től 1818-ig évenként felvett leltárak könyvjegyzékeiből egy fontos tény állapítható meg: a könyvtár törzanyagát Tolnay Sándor szerezte be. Munkájának eredménye 224 kötet, amiből 203 ma is megtalálható a történeti különgyűjteményben.

A tanszéki korszakban az első magyar nyelvű könyveket Tolnay Wolstein-fordításai és saját művei képviselik. Ezek megjelenésükkor országos érdeklődést váltottak ki. A professzornak saját munkásságához érthető módon szüksége volt olyan könyvek beszerzésére, mint pl. F.B. *Lentinnek*, a hannoveri királyi második orvosnak a marhavész megelőzésével foglalkozó műve (1776), vagy J.Chr. *Zehentner* lóismereti könyve. *Zehentner*, az udvari „lovázmester” ismerte Ausztria és Magyarország híresebb méneseit is. A *Willburgnak*, a karinthiai, a londoni grófság állami sebészorvosának szarvasmarha-betegségeket tanulmányozó művel is ott van Tolnay beszerzései között. A volt karthausi rendi L. *Vitet* – aki a lyoni állatorvosi iskolában tanult –, állatorvoslással foglalkozó munkája (ezt Erxleben és *Hennemann* professzorok fordították németre), *Barbarett* doktor tanulmánya – Bourgelat jegyzeteivel – az állatok fertőző betegségeiről 1770-es német kiadásban szintén Tolnay beszerzés. A Wolstein-tanítvány *Tögl*, aki Knobloch után a prágai egyetemen az állatgyógyászat professzora volt, a lóanatómiai könyve (1791), a rotterdami tanár, *Vink* a szarvasmarhapestisről szóló előadásai (német fordításban, 1779) mindmáig ott találhatók az első beszerzések között.

Tolnay halála után a könyvtárépítő munkát utódai hozzáértő módon folytatták. *Hoffner* József professzor irodalomismeretét jelzi, hogy az ő idejében került be a könyvtárba L.H. *Bojanusnak*, a vilnai egyetem állatorvostan professzorának járványtana (1820), J.N. *Broschenek*, a bécsi állatorvosi iskola professzorának, majd a drezdai iskola igazgatójának boncolástani kézikönyve (1811), G.F. *Eckelnek*, aki 1834-ben lett a bécsi állatorvosi iskola igazgatója, 1823-ban megjelent műve, *Erdélyi* Mihálynak, a bécsi állatorvosi iskola tanárának a lovak zsigertanával foglalkozó, 1819-ben megjelent könyve, a hannoveri

állatorvos, J.N. *Rohlwes* művei (több munkáját magyarra is lefordították), Chr. *Tennecker*nek, a drezdai professzornak lótenyésztéssel foglalkozó művei, az anatómus alfort-i igazgató J. *Girard* és E. *Hering* professzor több fontos munkája.

A levéltári kutatások nemcsak könyvtártörténeti adalékokkal szolgáltak, hanem a kiválógatott anyag elrendezéséhez is segítséget nyújtottak. A régi raktári rend ugyan eltűnt a numerus kurrensben, a levéltári dokumentumok alapján azonban rekonstruálni lehetett a múlt századi könyvtári rendet. Az 1851-ben önállóvá vált állatgyógyintézet könyvvállományának rendezésével 1874-ben Nádaskay Béla tanárt bízták meg. Nádaskay jelentésének bevezető mondatai az elvégzett munkáról a könyvtár gyűjteményét értékelik: „Intézetünk könyvtárára csak egynéhány éve, hogy nagyobb gond fordítottatik és az utolsó években lehet mondani, szépen gyarapodott úgy, hogy jelenleg 731 művel, azaz 970 kötettel rendelkezik, melynek egy része régibb történelmi beccsel és értékkel bír, de legnagyobb részét képezik a legújabb és kitűnőbb szakművek, melyeket a magyar és német irodalom az utolsó években felmutatni képes.”

Nádaskay – Kotlán Sándor közlése szerint – a könyvtár rendezésekor az egyetemi orvoskari könyvtárat vette mintául⁷. Az általa kialakított szakcsoportok a könyvanyag tematikus rendezésére szolgáltak. Az ábécé egyes betűivel egy-egy témacsoportot jelöltek, s mellettük azt is feltüntették, hányféle munka van egy szakon belül. (Ez nem azonos a darabszámmal, mert a többkötetes műveket természetesen egynek vették.) A szakrendi beosztás a saksorszám feltüntetésével együtt tükrözi a korabeli szakmunkák tematikus arányát is. Nádaskay egy-egy betűjelen belül újra kezdődő folyamatos sorszámozást alkalmazott. Érdekességként alább közöljük a csoportok elnevezését.

A	Encyclopediai, propaedeutikai s köztudományi művek	37 saksorszámmal
B	Leíró-, összehasonlító és kórbonczani, élet és szövettani művek	121 saksorszámmal
C	Általános és részletes kór- és gyógytani művek	136 saksorszámmal
D	Sebészeti és szülészeti művek	36 saksorszámmal
E	Gyógyszertani művek	29 saksorszámmal
F	Törvényszéki és orvosrendőri művek	56 saksorszámmal
G	Tenyésztés-, fajta és életrendtani művek	61 saksorszámmal
H	Állat-, növény-, ásvány-, vegy- és természettani művek	98 saksorszámmal
K	Gazdászati tárgyaló művek	17 saksorszámmal
L	Patkolástani művek	14 saksorszámmal
M	Külemtani művek	29 saksorszámmal
N	Vegyes művek	43 saksorszámmal
P	Fördészet és idevágó Monographiai művek	27 saksorszámmal
O	Folyó és időszaki iratok és művek	27 saksorszámmal

A Nádaskay-rendszerhez a könyvtárnoki teendőket átvevő professorok az oktatott tárgyak és az ismeretanyag bővülésének megfelelően további nyolc szakot illesztettek. 1902-ben jelent meg *Magyar-Kossa* Gyula: A magyar királyi Állatorvosi Főiskola könyvtárának katalógusa c. műve, amelyben ez a kibővített szakrend mint raktározási jelzet szerepel a tételek után. A Nádaskay-rendszer és a Kossa-katalógus alapján sikerült 1984-ben kialakítani az állatorvostudományi szakmatörténeti könyv-különgyűjtemény rendjét. E rekonstrukcióval szinte egy műemlék jellegű könyvtár jött létre.

A Kóssa-katalógus, amely 3586 munka (6352 kötet) címét közli, az állatorvostudománynak és az állatorvosi szakoktatásnak a századfordulón elért tudományos eredményeit is tükrözi, így tudománytörténeti és bibliográfiai szempontból egyaránt alapvető kézikönyvnek minősíthető.

Magyary-Kóssa közel egy évtizeden át állt a könyvtár élén. Könyvtárosi érzékkel, értő szeretettel vásárolt régi könyveket, melyek könyvtárunknak ma is értékes darabjai. Közöttük pl. A.J. *Fayser* Hippiátriájának 1576-os augsburgi kiadása, melynek 1985-ben történt restaurálásakor derült ki, hogy a könyvtáblához egy középkori graduálét használtak fel. Ő vásárolta meg Giovanni Battista *Ferrari* nápolyi botanikus könyvét (*Trattato utile e necessario. . . Bologna, 1580*), mely nemcsak díszkertekkel, de állatorvoslással és anatómiával is foglalkozik. Ez a mű és Laurent *Rusius* patkolókovács mesterséggel foglalkozó könyve, mely egyben a korban használatos zablák illusztrált gyűjteménye (*Le marchesaleire. . . Paris, 1538*), könyvtárunk különlegességének számít. Ugyanilyen könyvritkaság G.H. *Ryff* strassburgi orvos *Confectbuch und Hauss-Apoteck. . . (Frankfurt, 1567)* és a lyoni Antonius *Saracenus: De peste commentarius (Lugduni, 1589)* c. műve is. A gyűjtemény külföldi antikvári közül érdemes még megemlíteni Giovanni Battista *Ferrari* *Magia naturalis* c. könyvét, (Frankfurt, 1597) és a klasszikus szerzők írásai alapján Vieharztnei (Frankfurt, 1550) címmel összeállított, népszerűsítő állatgyógyászati művet.

A gyógyszerész professzor katalógusában hangsúlyozza: „Különös gond lett arra helyezve, hogy a könyvtárban hiányzó s már ma is nehezen kapható régi magyar (vagy magyar vonatkozású) állatorvosi és orvosi munkák minél nagyobb számban szerezzessenek be, hogy így a főiskola könyvtára majdnem hiánytalan gyűjteménye legyen az állatorvosi hungaricumoknak, és teljes képét adja a hazai állategészségügy és a szakoktatás történeti fejlődésének.”⁸ Könyvtárnoki tisztségében több mint félszáz hungarikával gyarapította a gyűjteményt. Éppen a hungarikumokkal kezdődött meg 1984 végén a különgyűjtemény feltárása. A mintegy 250 tételre terjedő anyag feldolgozása során nemcsak az egyes művek címeírására, esetleg címfordítására került sor, hanem a kötetek egyedi jellemzőinek, possessorj és egyéb bejegyzéseinek rögzítésére, a könyvtári állományba való bekerülés körülményeinek feltüntetésére, valamint a bibliográfiai hivatkozások megadására is. A hungarika-gyűjteményt, sajnos, megrostálta az idő, de így is jelentős tudománytörténeti és könyvészeti értékű művek maradtak meg az 1574-től 1850-ig terjedő időszakból. (A feldolgozó munka következő szakasza az 1850-től 1919-ig terjedő időszak anyagát öleli fel.)

A humán orvosi és állatorvosi tudomány párhuzamos és egymást segítő fejlődése a hungarika-gyűjtemény tartalmi összetételében is tükröződik. Az állatgyógyászati művek szerzői között kezdetben sok a külföldi szakíró, az első magyar nyelvű állatorvosi könyv szerzője is német, Martin *Böhm* (nevét is lefordítják magyarra, *Tseh Márton*: Lovak orvos-ságos megpróbált új könyvetskéje, Lőtcse. 1656). A külföldi szerzők műveinek magyarra fordításában elsősorban *Kerekes* Ferencet, *Márton* Józsefet, *Pethe* Ferencet, *Szathmáry Király* Györgyöt, *Szekér* Károlyt, *Tolnay* Sándort kell említenünk. A magyar szerzők első nagyjai Tolnay Sándor, *Galambos* Márton, *Szabó* Alajos, *Zlamál* Vilmos. Az állatorvoslás irodalmának (az állattenyésztési műveket is ideszámítva) 41%-os részesedése mellett a humán orvosi irodalom közel 28%-kal szerepel a gyűjteményben, méghozzá olyan kiemelke-

dő szerzőkkel, mint többek között *Bene Ferenc*, *Benkő Sámuel*, *Fabini János*, *Fejér György*, *Pápai Páriz Ferenc*, *Sadler József*, *Schraud Ferenc*, *Váradai Sámuel*. A mezőgazdasági munkák 12%-ot tesznek ki, olyan írók munkáival is, mint *Balásházy János*, *Lencsés Antal*, *Nagyváthy János*. Az általános természettudományi művek aránya 4%, a fizikára és a kémiára 5% jut. A társadalomtudományi és az egyéb (pl. vallásos) tárgyú művek a gyűjtemény 5–5%-át teszik ki. A hungarikaállománynak alig fele magyar nyelvű; a német és a latin nyelvű irodalom közel azonos százalékban oszlik meg.

A műemlék jellegű különgyűjtemény, melynek gyűjtési határát 1919-cel látszott célszerűnek meghúzni, nem lezárt, s ma is gyarapodik ajándékozások és rendszeres vétel útján. Az eltelt 200 év alatt jelentős adományokkal gazdagították az állományt neves professzorok, többek között *Thanhoffer Lajos*, *Magyary-Kossa Gyula*, *Hutyra Ferenc*. Saját kezű bejegyzéseik, ex libriseik lehetővé teszik a tervezett possessorium katalógus kialakítását is. A hagyatékozások vagy vételek során állományba került könyvekben sok bejegyzés található: receptek, gyógyítási eljárások; a kötetek restaurálásakor ezekre külön gondot fordítanak. Az egyetem támogatásával, nem kevés anyagi ráfordítással 1985-ben 27 művet restaurált az OSZK műhelye. Az állományvédelem során fokozott figyelmet igényeltek az illusztrációk, a metszetek. Ugyanis az orvosi és állatorvosi diszciplína természetéből következően a művek rendkívül gazdagon illusztráltak, s így értékes forrásai nemcsak az orvos- és állatorvostörténetnek, hanem az ipar-, képző és művészettörténetnek is. (A különgyűjtemény helyiségében az állomány védelmét külön riasztóberendezés szolgálja.)

A szakmatörténeti könyv-külongyűjtemény kialakítása, feldolgozása sok munkát igényelt és igényel továbbra is. Az ÁEKK tapasztalatai szerint ez a munka – komoly anyagi vonzata és szakemberigénye ellenére – szervesen beilleszthető egy modern egyetemi könyvtár érdekkörébe is, feltéve az egyetemi vezetés megértő támogatását.

JEGYZETEK

1. TOMBOR Tibor: Az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtárának átépítése. = Könyvtári Figyelő, 1985. 1.sz. 65–74. p.
2. KARASSZON Dénes: Az Állatorvostudományi Egyetem könyvtárának XVI. századi emlékei és ezek állatorvostörténeti jelentősége. Az Állatorvostudományi Egyetem évkönyve 1969/70. és 1970/71. tanév. Bp. 1975. 39–47.p.
3. A magyar királyi Állatorvosi Tanintézet értesítője 1881-ről. Bp. 1882. 78.p.
4. LECLAINCHE, E.: L'anatomie de Ruini. = Berliner Tierärztliche Wochenschrift. 52. évf. 1936. 229–230.p.
5. NÁDASKAY Béla: Az állat-anatómia fejlődése. A magyar királyi Állatorvosi Főiskola 1901. évi szeptember hó 11-én megtartott tanévnyitói ünnepélye. Bp. 1901. 50–51.p.
LECLAINCHE, E.: Histoire de la médecine vétérinaire. Toulouse, 1936. Office du Livre. 57–58.p.
6. TÓTH András – VÉRTESY Miklós: A budapesti Egyetemi Könyvtár története. Bp. 1982. Egyetemi Könyvtár. 146–147.p.

7. KOTLÁN Sándor. A magyar állatorvosképzés története. Bp. Pátria. 180–182.p.
8. KÓSSA Gyula: A magyar királyi Állatorvosi Főiskola könyvtárának katalógusa. Bp. 1902. Franklin ny. 3–4.p.

200

éves az Állatorvostudományi Egyetem és Könyvtára

Ebből az alkalomból az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsa és az Egyetem ünnepi ülést tartott, amelyet Walleshausen Gyula az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának elnöke nyitott meg.

Előadásokat tartottak: Kovács Ferenc rektor, Simon Ferenc rektorhelyettes és Bakonyi Ferencné könyvtárigazgató.

IDEGEN NYELVEK OKTATÁSA A FŐISKOLAI KÖNYVTÁROSKÉPZÉSBEN

PÁLVÖLGYI MIHÁLY–TÓTH GYÖRGYI

A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtári tanszékén az 1983/84-es tanévben – amikor még a régi tanterv volt érvényben –, indítottuk el kísérletképpen az angol nyelvi speciálkollégiumot. 1985-től az angol mellett a német oktatására is sor került. A főiskolai könyvtárosképzés új programjára való áttéréssel megváltozik a speciálkollégiumok rendje is: a 6–7. félévre kerülnek át.¹ Várható az is, hogy a művelődési miniszter rendelete az idegen nyelvek tanulásáról a felsőoktatási intézményekben új helyzetet teremtsen.²

Mindez indokolja, hogy eddigi tapasztalatainkat, eredményeinket és gondjainkat számba vegyük, és felvázoljuk a jövő lehetőségeit.

Az idegen nyelvek oktatása a könyvtárosképzésben

A 18–19. századtól, azaz a latin nyelv „világuralmának” fokozatos megszűntéről a nemzeti nyelvek „vetélkedésének” vagyunk tanúi. A tét az, hogy melyik legyen a tudomány, a technika és a kultúra nemzetközi nyelve. Egy ideig sajátos munkamegosztás alakult ki, s a századforduló táján a német, angol és a francia segítségével még gyakorlatilag áttekinthető volt a világ szakirodalma. A második világháború után az orosz vívott ki fontos pozíciót. Ma a tudományos szakirodalom 53%-a angol nyelven jelenik meg, az orosz 10%-kal foglalja el a második helyet, s őket követi a német, a francia, a spanyol, a japán stb.³ Az eszperantisták is egyre gyakrabban hallatják szavukat, de pillanatnyilag úgy tűnik, hogy az élő nyelvek használata az elsődleges. Különösen az angol szerepe nőtt meg az utóbbi időben, hiszen kb. 400 millió embernek anyanyelve, és második nyelvként további százmilliók beszélnek.

A kis nyelveket beszélő országok tudósainak, szakembereinek (itt természetesen a könyvtári és informatikai szakemberekre is gondolunk) feltétlenül ismerniük kell a világnyelvek legalább egyikét ahhoz, hogy be tudjanak kapcsolódni a nemzetközi tudományos és műszaki (információs) vérkeringésbe. A hazánkhoz hasonló kis országokban, például a skandináv országokban, Ausztriában, a Benelux-államokban stb. a lakosság nagy hányada beszél anyanyelvén kívül legalább egy, sőt több idegen nyelvet. Sajnos, ez ránk nem jellemző.

A könyvtáros szakma különösen igényli az idegen nyelvek ismeretét, elsősorban a kutatást-fejlesztést, a termelést, a felsőoktatást szolgáló könyvtárakban és információs intézményekben, de egyre nagyobb mértékben a közművelődési könyvtárakban is. *Bauer József* 1979-ben megjelent cikke ugyancsak felhívja a figyelmet a nyelvtudás fontosságára: a beszerzés, a tájékoztatás, a bibliográfiai tevékenység és a feldolgozás területén vala-

mely idegen nyelv, vagy nyelvek tudása nélkül elképzelhetetlen a színvonalas munka.⁴ A nagyobb könyvtárak élénk információ- és kiadványcserét bonyolítanak le külföldi partnerintézményekkel. Az együttműködés érdekében egyre több nemzetközi tanácskozássra kerül sor; ezeken részt venni nemzeti érdek, mert a nemzetközi információáramlástól elszigetelt könyvtárügyek nem versenyképesek.

A számítógépes információs szolgáltatások igénybevétele elképzelhetetlen idegen nyelvek, főként a világnyelvek ismerete nélkül. Például a használat gyakoriságát tekintve legnépszerűbb adatbázisban, a Medline-ben a közlemények 55–60%-a angol nyelvű.⁵ Az angol kiemelkedő szerepére az online keresésben más tapasztalatok is felhívják a figyelmet.⁶

A skandináv országokban a könyvtárosok már évtizedek óta munkaeszközként használják a szomszéd népek nemzeti bibliográfiáit, az angolul és más világnyelveken megjelent bibliográfiákat, referáló lapokat, szakkönyveket. Svédországban és Norvégiában a könyvtárosképző főiskolákon több tárgyat angol nyelvű tankönyvekből oktatnak. Az orosz nyelv tanulása is kötelező: Dániában 120, Norvégiában 60 órában.⁷ Az NDK-ban orosz, angol, francia és latin szövegeket kell olvasni tudniuk a könyvtárosoknak. A szovjet könyvtáros hallgatók egy vagy két idegen nyelvet tanulnak. Spanyolországban francia vagy olasz, valamint angol vagy német szövegeket kell lefordítani a könyvtáros vizsgákon. A francia könyvtárosképzésben kötelező a latin, a német és az angol nyelv.⁸ De utalhatalunk a csehszlovák példára is. Itt a felsőoktatásban a kötelező orosz nyelven kívül, viszonylag magas óraszámban még két világnyelv elsajátítása kötelező. Fokozott mértékben vonatkozik ez a könyvtáros és informatikus képzésre: a pozsonyi Comenius Egyetem új, bevezetésre kerülő tanterve szerint az angol nyelvet az 1–6. félévben 636 (!) órában oktatják, a németet (vagy franciát) a 3–4. félévben 60, az orosz pedig az 1–2. félévben szintén 60 órában ismertetik meg a hallgatókkal.⁹

A hazai helyzet

Az utóbbi két évtizedben javultak az idegen nyelvtudás megszerzésének feltételei hazánkban is: az 1981/82-es tanévtől már az általános iskola 4. osztályától kezdve tanítják az orosz nyelvet, sok általános iskolában második idegen nyelvet is tanítanak, az 1982/83-as tanévtől a gimnáziumokban érettségizők felvételi pontszámába beleszámít az egyik tanult idegen nyelv jegyátlaga is.¹⁰

Javulnak a nyelvoktatás feltételei a felsőoktatásban: a művelődési miniszter már hivatkozott rendelete az orosz nyelv mellett kötelezővé teszi egy élő idegen nyelv tanulását, és ebből általános nyelvi alapvizsga és záróvizsga letételét írja elő.¹¹

Az egyetemi könyvtárosképzés kezdettől fogva lehetőséget nyújt idegen nyelvi szakpárosításra; sajnos a „nagyon kívánatosnak tartott idegen nyelvszakot csak 111-en választották” az 1949–1979 közötti 1 688 diplomát szerzettek közül.¹²

Az 1972-ben a könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság a könyvtárosképzés programját a következő stúdiumokra bontotta:

- alapozó tárgyak,
- könyvtári szakstúdiumok,
- kiegészítő tárgyak.

Utóbbiak között javasolt valamely idegen nyelv tanulmányozása is.¹³ (A javaslatot ebben a formában nem vezették be.) Az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központja által az 1960-as évek derekán szervezett középfokú könyvtárosképző tanfolyamoknak részét képezte az idegen nyelvű szakszövegek feldolgozása.¹⁴

Újabban az Állami Gorkij Könyvtár, a könyvtárosok nyelvi továbbképző központjaként, kétféle intenzív tanfolyamokat tart, amelyek a középfokú nyelvvizsgára való felkészülést szolgálják.

A főiskolai képzés új tanterve csak a szaktárgyaknak adhatott helyet, a nyelvtanulást részben az általánosan kötelező stúdiumok közé, részben a speciális kollégiumokhoz sorolta.

Idegen nyelvi speciálkollégiumok

Tanszékünkön az 1970-es évek második felében merült fel az az igény, hogy a hallgatók középiskolában megszerzett nyelvi tudására alapozva, a könyvtáros szakma szükségleteinek megfelelő célú és tematikájú idegen nyelvi képzést vezessünk be. Az 1982/83. tanévtől indult meg az orosz-könyvtár szak: az 1983/84-es tanévtől az angol, az 1984/85-ös tanévtől a német nyelv könyvtári speciálkollégiumi oktatása folyik. (A jövőben számításba jöhet az orosz, sőt az eszperantó nyelv bevezetése is.)

Előkészítő munkánk során tanulmányoztuk a már említett oktatási formákat, például a KMK idegen nyelvi szakszöveg-gyűjteményeit, a csehszlovák, az NDK-s, a szovjet stb. könyvtárosképzés nyelvoktatási anyagait, valamint az idegen nyelvű könyvtár- és szakirodalom-használati útmutatókat.¹⁵ A külföldi szakirodalomban az oktatási célok kétféle megközelítésével talákoztunk. Az egyik egy kiválasztott idegen nyelvben való elmélyedésre, a nyelvi ismeretek sokoldalú felhasználására helyezi a hangsúlyt, a másik pedig adott könyvtári tevékenység, legtöbbször a katalogizálás, a bibliográfiai hivatkozás, transliterálás igényeit középpontba állítva, több nyelv ismeretét szorgalmazza.¹⁶

A speciálkollégiumok szervezése során felmértük a jelentkező harmadéves hallgatók nyelvtudásának szintjét, mind grammatikai, mind pedig kommunikációs készségeiket. Néhány olyan hallgatótól eltekintve, akik a középiskolában kiemelt óraszámban tanultak angolul vagy németül, a jelentkezett hallgatók többségének tudása meglehetősen hiányos volt. Ez részben azzal is magyarázható, hogy a főiskolai tanulmányaik két és fél éve alatt nem foglalkoztak az adott nyelvvel.

Számba vettük a speciálkollégiummal kapcsolatos elvárásaikat is: főleg meglévő ismereteik felrészítését, gyakorlását, és szakirányú továbbfejlesztését igénylik.

A szakma követelményeit, a külföldi tapasztalatokat és a hallgatók nyelvtudásának szintjét, valamint elvárásait figyelembe véve alakítottuk ki cél- és feladatrendszerünket:

1. A könyvtári munkához – gyarapítás, feldolgozás, tájékoztatás – szükséges nyelvi ismeretek fejlesztése. Ehhez kapcsolódva kiadói jegyzékek, katalógusok, bibliográfiák, indexelő és referáló kiadványok, kézikönyvek stb. megbízható használatának gyakorlása.
2. Az idegen nyelvű könyvtártudományi és informatikai szakirodalom megértéséhez szükséges szókincs elsajátítása, a terminológia szabatos használata.

3. A szóbeli kommunikációhoz, az idegen nyelven történő kapcsolattartáshoz szükséges ismeretek kibontakoztatása, gyakoroltatása.
4. A nyelvtani ismeretek szinten tartása és aktivizálása.
5. Az alapképzéshez képest új szakmai ismeretek nyújtása az adott ország könyvtárügyéről, illetve a könyvtári/információs munka egyes kiválasztott területeiről.

A speciálkollégium időkeretei, színhelye

Nemcsak a fentebb említett követelmények és elvárások, hanem a rendelkezésre álló idő is meghatározza, hogy mivel és milyen mélységben foglalkozhatunk. A speciálkollégium megtartására a 6–7. félévben kéthetente két órában kerül sor. Nyilvánvaló, hogy ebben a 28 órában sem a szakmai, sem a hallgatói igényeket nem lehetett teljes mértékben kielégíteni, ezért sok energiát fordítottunk arra, hogy a hallgatók önálló munkájához szükséges segédeszközöket beszerezzük, illetve elkészítsük. Mivel sok AV-segédeszközt használunk fel (videofilmet, diafilmet, hangkazettát stb.), a foglalkozásokat technikailag felszerelt teremben tartjuk. Az egyéni tanulás elősegítése érdekében felhívjuk hallgatóink figyelmét a főiskola médiatárában rendelkezésre álló idegen nyelvi anyagokra (pl. középfokú nyelvvizsga-előkészítő videofelvételek) is.

A tananyag összeállítása

A kitűzött követelményeket, a hallgatók nyelvismereti szintjét és elvárásait tekintve véve viszonylag sok általános nyelvi ismeretet és társalgási témát vontunk be a tananyagba. A kezdő félévben a fő hangsúlyt az alapvető szakmai szókincs, a könyvtári munkához szükséges nyelvi ismeretek és a társalgási készség fejlesztésére helyezzük, a másodikban viszont már új szakmai ismeretek nyújtására is sor kerülhet.

A fentiek alapján a tematika a következő. (Feldolgozása mindkét nyelven hasonló, de természetesen nem teljesen megegyező formában történik.)

Első félév

1. A hallgatók a választott nyelven bemutatkoznak, szólnak önmagukról, érdeklődési körükről, elképzeléseikről, tanulmányi céljaikról. Fontosabb témák: a főiskolai élet, a főiskolán folyó oktatás, különös tekintettel a könyvtárosképzésre. (A hallgatók stencilezett útmutatót, szöszedetet kapnak segítségül.) Az írásbeli kifejezés gyakorlása érdekében írásban is elkészítik önéletrajzukat. Több foglalkozás végén vetélkedőre kerül sor a német, illetve az angol kultúrával kapcsolatos témakörökben.

2. A kommunikáció csatornáinak és formáinak áttekintése: szóbeli kommunikáció, könyv, folyóirat, tévé, rádió, video stb.

3. A könyv- és folyóiratolvasás részletes szókincse, alapfogalmai. A könyv részei, a folyóiratok, napilapok rovatai. Szépirodalom, ismeretterjesztő és szakirodalom, kedvenc olvasmányok.

4. A könyvtárak története, fajtái, funkciói, könyvtárügy. Hasonlóságok és eltérések Magyarország, illetve az adott ország könyvtárügyében.

5. A könyvtáros munkája, személyisége, a könyvtári munkával kapcsolatos élethelyzetek. Az „ideális” könyvtáros személyiségjegyei.

6–7. Gyűjteményszervezés és feldolgozó munka. Az angol, illetve német nyelvű könyvpiac áttekintése. Kiadói katalógusok használata. A Corvina német és angol kiadványai. Az idegen nyelvű irodalom feldolgozása: osztályozása, referálás, tömörítés, szemle.

Az egyéni feladatok értékelése, a lexikai, kommunikációs és nyelvtani készségek fejlődésének ellenőrzése.

Második félév

1. A nyári könyvtári gyakorlat személyes élményeinek feldolgozása. Nyári olvasmányélmények, filmélmények. A könyvtárosképzés és a főiskolai élet szókincsének felelevenítése. (A nyári könyvtári gyakorlat feldolgozásához jó előre német, illetve angol nyelvű kérdéssort, és szöszedetet kapnak a hallgatók.)

2. Közművelődési könyvtárak. Szolgáltatások, kiadványok, a közművelődési könyvtári munka sajátosságai. Egyes könyvtárak ismertetői.

3. Tájékoztató munka a közművelődési könyvtárakban. Referenz kérdések megoldása a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban az angol, illetve a német nyelvű tájékoztató apparátus segítségével.

4. Az oktatási intézmények könyvtárai: funkciók, gyűjtemény használat.

5. Szakkönyvtárak. A könyvtárakban alkalmazott technika: számítógépek, reprogram, telematika. Online információkeresés.

6. Nemzeti könyvtárak. (Részletesebben a Library of Congress és a Deutsche Bibliothek.) Könyvtárismertetők, diaszorozatok. Kiadványaik használata. Központi szolgáltatások.

7. A két félév során végzett munka felmérése írásbeli dolgozat formájában. Értékelés.

A nyelvi oktatást a lehetőség szerint kapcsoljuk a szaktárgyakban tanultakhoz, illetve új ismereteket nyújtunk az angol-amerikai és a német könyvtárügy vonatkozásában. A jövőben speciálkollégiumunknak ezt a szakmai jellegét kívánjuk erősíteni, míg a társalgási készségek kialakítása, illetve a szakszövegek tanulmányozása a bevezetésre kerülő új nyelvoktatási rendszer feladata lenne.

Oktatási módszerek

A módszerek megválasztása során szem előtt tartjuk azokat az általános alapelveket, amelyeket már korábban kifejtettünk: a követelmények, feladatok, a tematika részletes ismerete, a tanulási folyamat igényeinek, az adott tanulási szintnek megfelelő módszerek kiválasztása, az oktatási segédeszközök széles körének alkalmazása (alternatív információszerezési módszerek, csatornák), az elméleti ismeretekhez szorosan kapcsolódó gyakoroltatás, készség szintű elsajátítás.¹⁷

Jelenlegi körülményeink között különösen fontos a fokozatosság elvének figyelembe vétele: hallgatóink a középiskolai tanulmányaik befejezése óta két éven át nem, vagy alig használták a nyelvet. Ezért a kezdő félévben nem merülünk el a könyvtári szakma speciális szókincsében, hanem az általánosabb (de a szakmával valamiképpen összefüggő) témákkal kezdünk: önéletrajzi beszámolók, érdeklődési körök, a szabadidő eltöltésének

módjai. Fokozatosan jutunk el a könyv, a folyóirat, az olvasás kérdéseire, a könyvtárak történetéhez, fajtáihoz, a könyvtári munka egyes területeihez.

A társalgást igyekszünk a középfokú államvizsga követelményeinek megfelelő szinten és kifejezésbeli igényességgel folytatni. (Noha hangsúlyozzuk, hogy az arra való felkészítés nem célunk! (Az állami nyelvvizsga tematikájában szereplő témakörök közül többet is feldolgozunk, elsősorban a 8. témakört: szórakozás, művelődés, mozi, színház, tv, rádió, zene, könyv, olvasás, újságok, folyóiratok. A nyelvvizsga-tematika kérdései közül olyanokat tárgyalunk, mint „Milyen fontos a gyermek számára az olvasás?” „Ismertesse röviden egy Ön által kedvelt irodalmi mű tartalmát!” stb.

Jelenlegi módszereink kialakításához sok segítséget és ötletet adnak az általános nyelvkönyvek, így pl. a *Radványi – Székács* féle angol nyelvkönyv, melynek 11. témaköre jó áttekintést ad a brit sajtóról, és érdekes „betéteket”: szerkesztői leveleket, hírdetéseket, munkáltató feladatokat, angol-magyar nyelvtani kontrasztokat, irányított fordításokat, társalgási témaköröket is tartalmaz.

Módszereink kimunkálásához és a szükséges eszközök megtervezéséhez hasznos segítséget nyújtott a *Society for Visual Education* által kiadott oktatócsomagok tanulmányozása.

Az egyes témakörök tárgyalása során felhívjuk hallgatónk figyelmét a nyelvtani jelenségekre, a nyelvtani szabályok szabatos alkalmazására. Állandó, folyamatos feladatnak tekintjük a szakirodalom megértéséhez szükséges szókincs elsajátítását, a szóbeli kommunikációs készségek fejlesztését, a nyelvtani ismeretek továbbfejlesztését, aktivizálását.

Hallgatónk – különösen a haladó félévben – gyakran találkoznak „életszerű” feladatokkal: adott témához idegen nyelvű bibliográfiákból, referáló lapokból, kiadói katalógusokból kell anyagot gyűjteniük, adott referenzs kérdésekre idegen nyelvű tájékoztató apparátus alapján kell választ adniuk, idegen nyelvű számítógépes programokat kell használniuk.

A tárgy oktatása során együttműködünk a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal, az Országos Oktatástechnikai Központtal, valamint a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárával.

Tananyagok

A nyelvoktatás során sokfajta eszköz együttes használatára van szükség ahhoz, hogy a lexikai, grammatikai, kiejtési ismereteket, készségeket egyaránt elsajátítsák hallgatónk. Feladataink ezzel kapcsolatosan a következők:

- a meglévő és felhasználható nyelvi anyagok feltárása,
- a legfontosabbak kiválasztása a házi jegyzet szerkesztési szempontjai alapján,
- a legfontosabb AV-anyagok egyszerűsített, illetve magyar nyelvű változatainak elkészítése,
- saját taneszközök kifejlesztése.

Munkánkat azzal kezdtük, hogy a külföldi, illetve hazai forrásokból a felhasználható, vagy részben felhasználható segédeszközöket összegyűjtöttük. E sok segédeszköz csak akkor ér igazán valamit, ha kellő áttekintésünk van róluk, hogy a megfelelő időben, a meg-

felelő célhoz rendelve tudjuk őket felhasználni. Jegyzék készült az angol kiadói katalógusokról, oktatási segédanyagok katalógusairól, AV-anyagok kiadói katalógusairól, könyvtárellátók gyártmánykatalógusairól, enciklopédiák, lexikonok, adattárak ismertetéseiről, referálólapok, számítógépes hálózatok, illetve rendszerek leírásairól, az angol, illetve amerikai könyvtárosképző intézmények programjairól, a BDTF könyvtári tanszékének sokszorosított és AV-anyagairól.¹⁸ (Készülőben van a német nyelvi segédeszközök jegyzéke is.)

Az így feltárt anyagok egy részét (pl. a könyvtárellátók katalógusait) akár szemléltető szótárként is felfoghatjuk, egyes lapokat epizskóppal kivetítve.

Olyan házi jegyzetet állítunk össze, mely a tantárgy oktatási menetének megfelelő sorrendben tartalmazza az alapvető ismereteket és feladatsorokat; ezáltal a tanulást vezérli, irányítja és jórészt önállóan is használható. E munka során mintának tekintettük N.F. Voropaeva jegyzetét.¹⁹

A házi jegyzet az alapszöveg mellé sokrétű feladatsort illeszt:

1. az alapszöveg elolvastatása, rövidített megfogalmazása,
2. értelmi egységekre bontása,
3. a lényegi információt tartalmazó részek kiválasztása,
4. referátum készítése megadott szempontok alapján,
5. nyelvtani feladatok (nyelvtani szerkezetek felismerése, tudatosítása, gyakorlása),
6. fordítási feladatok,
7. az alapszöveg lényegére vonatkozó kérdések megfogalmazása.

AV-tanészközökkel viszonylag bőségesen rendelkezünk. Ezek egy része általánosabb jellegű, a társalgási készség előmozdítását szolgálja, de döntő többségük szakmai jellegű (pl. könyvtárismertető).

Az anyagok egy részéről a kezdő félév számára egyszerűsített változatot kell készítenünk, figyelembe véve a hallgatók nyelvtani és társalgási szintjét. Az alapszöveget feladatsorokkal egészítjük ki. A hallgatók bevonásával elkészítjük egyes videofilmek, diafilmek magyar nyelvű változatait is.

Saját készítésű anyagaink közül elsősorban a nyelvtani tesztek és a sokszorosított feladatlapok (kérdéssorok) érdemelnek említést. A nyelvtani tesztek számítógépes program formájában is elkészülnek.

Az angol nyelvtant ismertető számítógépes program a következő témakörökből épül fel: 1. Media, 2. Books, 3. Library, 4. Librarian, 5. Patron, 6. Study. Ezek további rész témákra oszlanak, például a 2. téma a következőkre: 2.1: Books in general. History of books. 2.2: Bookshop, buying books. 2.3: Authors, writers. 2.4: Reading books.²⁰ Az egyes témakörökön belül feleletválasztós tesztkérdések szerepelnek, a *Bárdos – Sarbuné*féle angol feladatgyűjteményben megszokott rendszerben. Annyiban tér el attól, hogy a képernyő alján, a helyes válasz megoldása mellett feltüntetjük három általánosan használt angol nyelvtankönyv vonatkozó paragrafusainak, fejezeteinek számát.

Elkészült az ETO Európa program német, illetve angol nyelvű változata is.²¹ Ezek a magyar nyelv kiiktatásával, idegen nyelvű összekötő szövegekkel, magyarázatokkal segítik elő mind az osztályozó rendszer, mind pedig az idegen nyelv tanulását.

A német nyelvoktatás hasznos segédeszköze az osztrák teletext-adás: ebből könnyen elsajátítható a szabadidő eltöltésével kapcsolatos szókincs, a tévé és rádió programjainak, a filmek és könyvek ismertetései stb. révén. A német nyelvű könyvtári, illetve informatikai terminológiából egyébként szöszedetet állítottunk össze.

A fentiekben csak ízelítőt kívántunk adni a rendelkezésre álló eszközökről; róluk – tantárgy szerinti bontásban – szoftver-jegyzék is készült.²²

Gyakorló feladatok és számonkérés

Az előzőekben már utaltunk arra a sokrétű feladatrendszerre, amelyet hallgatóink számára kifejlesztettünk. Vannak mindenki számára kötelező feladatok, továbbá kiscsoportos vagy egyéni feladatok. A mindenki számára kötelező feladatok a szakterminológia elsajátítását, az írásbeli és szóbeli ismeretek aktivizálását szolgálják: fogalmazások készítése (kedvenc olvasmányokról, adott könyvtár(ak) tevékenységéről, a könyvtáros személyiségéről stb.), nyelvtani tesztek, sokszorosított feladatlapok feldolgozása, kvízkérdések megválaszolása és dokumentálása.

Figyelmünket azonban (az új nyelvoktatási rendszer bevezetésére való tekintettel) egyre inkább a szorosan vett szakmai feladatokra összpontosítjuk. A gyakorló könyvtáros mindennapi tevékenységéből indulunk ki: idegen nyelvű dokumentumok tartalmának megragadása (osztályozás, referátum készítés), idegen nyelvű katalógusok, bibliográfiák felhasználása a gyűjteményszervező munkában, idegen nyelvű kézikönyvek felhasználása a tájékoztató munkában, idegen nyelven történő online információkeresés. A hallgatók egyénileg vagy kis csoportokban e tevékenységeknek megfelelő feladatokat oldanak meg:

1. a tanszékre érkező angol, illetve német anyagok rendezése, feltárása,
 2. idegen nyelvű AV-anyagok egyszerűsített forgatókönyveinek, illetve magyar nyelvű változatainak elkészítése,
 3. a középfokú angol, illetve német nyelvvizsgálóhoz nyelvtani feladatok gyűjtése, rendszerezése,
 4. a főiskolai médiatárban található angol, illetve német nyelvű AV-anyagok analitikus feltárása,
 5. a főiskolai könyvtár angol, illetve német nyelvű dokumentumait rendszerező katalógus készítése,
 6. a megyei könyvtár idegen nyelvi állományának megadott szempontok szerinti elemzése,
 7. egyéb, fakultatív jellegű feladatok a hallgatók ötletei, illetve igényei alapján.
- A második félév végén kerül sor a zárthelyi dolgozat megírására. Ez többféle feladtból áll:

1. mondatkiegészítések (pl. „Um eine gute Auswahlenscheidung zu treffen, man muss die... durchsehen.”),
2. definíciók (pl. „In welchem Sinne ist der Begriff „Literatur“ gebraucht?”),
3. kifejtő, kreatív nyelvhasználatot igénylő, komplex jellegű kérdések (pl. „Versuchen Sie eine Bibliothek zu beschreiben”).

A végső érdemjegy megállapításába beszámítjuk a zárthelyi dolgozat mellett a közös és az egyéni feladatok megoldásának minőségét is.

Merre tovább?

Az idegen nyelv oktatásának jelenlegi rendszere átmeneti jellegű. Komoly gondjaink is vannak: az időkeret szűkössége, a hallgatók viszonylagos felkészületlensége, a jegyzet- és egyéb segédeszközök hiánya, és fokozatos előteremtése. Mindezek miatt a levelezőképzésben egyelőre megoldhatatlannak látszik a nyelvoktatás.

Nagy segítséget nyújthat a továbblépéshez a már hivatkozott művelődési miniszteri rendelet végrehajtása. Ez a jogszabály az idegen nyelvek tanítására legalább 160 órát ír elő a főiskolák számára. A választott idegen nyelvből általános nyelvi alapvizsgát, és szaknyelvi záróvizsgát kell tenni. A tanulmányok első szakaszában az általános társalgási készségeket kell a hallgatónak megszereznie, míg a második szakaszban szakszövegolvasási és szakmai társalgási készségeket.

Felvetődik a kérdés, hogyan kapcsolódik speciálkollégiumunk az itt felvázolt általános nyelvoktatási rendszerhez? Idegen nyelvi speciálkollégiumainkat a jövőben a 7. és a 8. félévben tartjuk meg. (A 7. félévben 30, a 8. félévben 22 óra.) Az általános képzési követelmények alapján várható, hogy a speciálkollégium indulásáig a jelentkező hallgatók mind az általános, mind a szakmai társalgási és szakszövegolvasási készségeket megszerezték. Így lehetőség nyílik arra, hogy a rendelkezésre álló idő döntő részét az egyes könyvtári munkakörök ellátásához alapvetően szükséges nyelvi ismeretek elmélyítésére és rendszeres gyakorlására fordíthassuk. Elképzelhető az is, hogy az eddigi speciális kollégiumnak a szaknyelvi záróvizsgára való felkészülés lesz a tartalma.

Úgy véljük, hogy az általunk eddig megszerkesztett és kifejlesztett segédletek jól szolgálják majd a szakszövegolvasási és szakmai társalgási készségek kifejlesztését. A konkrét munkafeladatok gyakoroltatásával pedig hozzájárulhatunk ahhoz, hogy a leendő könyvtárosok gyűjteményszervező, feldolgozó, tájékoztató és kapcsolatszervező munkájukat magasabb szinten, nagyobb hatékonysággal lássák el.

JEGYZETEK

1. A könyvtár szak programja. Szerk. Tóth Gyula. Szombathely, Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, 1985. 47–48.p.
2. A művelődési miniszter 13/1985. (X. 23.) MM sz. rendelete az idegen nyelvek tanulásáról a felsőoktatási intézményekben. = Művelődési Közlöny. 1985. 22.sz. 946–949.p.
3. ZOLTÁN Imre: Informatika és eszperantó. = Könyvtári Figyelő, 1980. 4.sz. 370–387.p.
4. BAUER József: A könyvtáros, műszaki könyvtáros személyisége. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1980. 7–8.sz. 304–307.p.
5. BORSY Tamás: Orvostudományi adatbázisok online keresése. Bp. OMIKK, 1985. 7.p.
6. NOVÁK Teréz – ROBOZ Péter: Online közvetítő tanfolyamok az OMIKK-ban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1986. 3.sz. 123–129.p.

7. KATSÁNYI Sándor: Könyvtárosképzés Skandináviában = Könyvtári Figyelő, 1980. 2.sz. 188–192.p.
8. SZABÓ György: Az idegen nyelvek ismeretének megkövetelése és a könyvtárosképzés az Egyesült Államokban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1979. 7–8.sz. 350–352.p.
9. Stručné osnovy predmetov inovovaného študijného planu stud. odboru „72–36–8” vedecké informácie a knihovnictvo. Variant 4–1/85. Bratislava, marec 1985.
10. JOBBÁGY Mária: A hatékonyabb idegennyelvoktatásért. = Felsőoktatási Szemle, 1985. 2.sz. 92–101.p.
11. i.m. 2.p.
12. FUTALA Tibor: Kronológia a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés változásainak figyelemmel kíséréséhez. = Könyvtári Figyelő, 1980. 2.sz. 137–147.p.
13. CSAPÓ Edit: Könyvtárosképző tantervek összehasonlító vizsgálata. = Könyvtári Figyelő, 1982. 3.sz. 286–292.p.
14. Idegen nyelvi könyvtári szakszövegek. Német szöveggyűjtemény. Szerk. Horváth Magda. Közread. OSZK KMK. 1964. 33 p. (A könyvtárosképzés füzetei)
15. PFÜTZNER, Friedrich – Hermann VÖLKER, Brigitte: Rationell informiert – rationeller studiert: Bibliotheken, Information und Dokumentation in Studienprozess. Berlin, Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken und Informations- und Dokumentations-einrichtungen, 1979. 72 p. (Leitfaden für Studenten)
16. DICKSON, A.J.: Librarians and the language barrier = ASLIB Proceedings. 1979. 11.sz. 488–494.p. ismert. Timon László: A könyvtárosok és az idegen nyelvek okozta nehézségek Nagy-Britanniában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1981. 1.sz. 30–32.p.
17. PÁLVÖLGYI Mihály: Osztályozás és információkereső technika: Egy tantárgy oktatásának lehetőségei. = Könyvtári Figyelő, 1986. 5.sz. 497–510.p.
18. HORVÁTH Nóra: Segédanyagok az angol speciálkollégium oktatásához. Szakdolgozat. Szombathely. BDTF, 1986. 89.p.
19. VOROPAEVA, N.F.: English for library students. Moskva, Vyssaja Skola, 1981. 191.p.
20. Angol nyelvtan – könyvtárosoknak: Középfokú nyelvvizsga-előkészítő tesztek. Összeállította: Konfai Csilla, Pálvölgyi Mihály, programozók: Angler Ottó, Angler Zoltán, Szombathely, BDTF, 1985. – 1 mágneslemez; BASIC nyelvű; C–64 + programismertető és nyomtatott változat (98 p.)
21. DDC Europe: DDK Europa: Számítógépes oktatóprogramok az ETO tanuláshoz (Összeáll.: Pálvölgyi Mihály; programozók: Angler Ottó, Angler Zoltán, Szombathely, BDTF, 1986. – 1 mágneslemez; BASIC nyelvű; C–64 + programismertető).
22. Nem hagyományos információhordozók a könyvtár szak oktatásában. (Összeáll.: Pálvölgyi Mihály. Szombathely, BDTF, 1985. 30 p. (Kézirat)

SZAKTERÜLETI KÖZPONTI KATALÓGUS AZ AGROINFORMBAN

LÁNYI ZSOLTNÉ

Már szinte közhelynek számít annak megállapítása, hogy a könyv mellett, amely megmaradt az alpműveltséghez tartozó ismeretek hordozójának, megnőtt a folyóiratok szerepe.

Az utóbbi időben a könyvtárakban a dokumentumok beszerzésének aránya is a folyóiratok felé tolódott el. Ennek egyik oka, hogy egy könyv megjelentetése viszonylag lassú folyamat, viszont a gyorsabb átfutási idejű folyóiratok révén a felhasználó is gyorsabban jut friss információhoz, hamarabb ismerheti meg a tudományos eredményeket; a másik ok pedig az, hogy a folyóiratok árának jelentős emelkedését a könyvre fordított összegek csökkentésével lehet valamelyest ellensúlyozni.

A mezőgazdasági ágazatban néhány nagykönyvtár adatai alapján 1979-ben végzett vizsgálat szerint a vétel útján beszerzett könyvtári anyag 80%-a időszaki kiadvány és csak 20%-a könyv. 1982-ben a mezőgazdasági és élelmiszeripari könyvtári hálózatba tartozó könyvtárak teljes állománygyarapítási keretük 68%-át fordították időszaki kiadványok beszerzésére. Ez a tendencia nyomon követhető az éves jelentésekben is, amelyeket az Agroinform, mint hálózati és koordinációs központ tart nyilván és összesít.

Bár – mint a fentiekből kitűnik – az utóbbi időben a folyóiratok beszerzése került előtérbe, a könyvet, mint információforrást sem lehet nélkülözni. A tudományos és szakkönyvek továbbra is szerves részei a tájékoztatási rendszernek, így a mezőgazdasági és élelmiszeripari szakterületnek is. Ennek az ágazatnak a külföldi könyvekkel való ellátottságát vizsgálta.

Egy információs rendszer csak akkor működhet hatékonyan, ha a feltárt és a használóhoz eljuttatott információ mögött megfelelő dokumentumbázis áll. A világ dokumentumterméséből válogatni, a dokumentumbázist korszerű színvonalon tartani és az igényekhez igazítani nem könnyű feladat. Az ezzel kapcsolatos problémák egyaránt jelentkeznek a szakkönyvtárak szűkebb szakterületre specializált gyarapító tevékenységében és az általános gyűjtőkörű könyvtárakban is. Országosan jellemző, hogy a beszerzési keret bővülése csak lassan követi a kiadványok áremelkedési ütemét. A megfelelő dokumentumbázis kialakítása egyre nehezebb feladatot jelent, hiszen a vétel mellett a cserére is negatív hasással van az árak emelkedése és a sok országra jellemző gazdasági recesszió.

A külföldi irodalom teljességgel történő gyűjtésére még egy országos jellegű könyvtár sem vállalkozhat. Önmagában még a legjobban ellátott könyvtár sem képes használóinak valamennyi kérését, információs igényét kielégíteni. Ezért olyan lényeges a könyvtárak közötti együttműködés, vagyis, hogy a könyvtárak egymás állományára és szolgáltatásaira támaszkodva, együttesen elégítsék ki a felhasználók igényeit.

Ebben a koordináló tevékenységben az Agroinformon belül működő Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár (továbbiakban OMgK) aktívan és hathatósan vesz részt.

Az Agroinform tevékenységi körének megfelelően a könyvtár fegyűjtőköre a mezőgazdaság, az élelmiszeripar az erdészet és az elsődleges faipar minden ágát magába foglaló irodalom. Mellékgyűjtőköre a fegyűjtőköréhez csatlakozó alap- és határterületi tudományág szakirodalmá.

Az OMgK 1955-től folyamatosan megjelenteti a beszerzett mezőgazdasági szakönyvek jegyzékét. Az intézményi jegyzékként induló kiadvány hamarosan kibővült a mezőgazdasági és élelmiszeripari hálózathoz tartozó könyvtárak beszerzéseivel. 1975-ben az Országos Széchényi Könyvtár és az Agroinform között megállapodás született a kliring-állomás létrehozására, vagyis, hogy az Országos Széchényi Könyvtár Központi Katalógusához érkezett külföldi könyvbeszerzések bejelentéseiből kiválogatják és az Agroinformnak átadják a hálózatához nem tartozó egyetemek, intézetek új külföldi – a mezőgazdaság, növénytan, állattan, állatorvostudomány és élelmiszeripar tárgykörébe tartozó – könyvgyarapodásának címadatait. Ezzel a kibővített tartalommal megjelenő kiadvány a *Külföldi Mezőgazdasági Szakkönyvek. Gyarapodási jegyzék*, amely évente négyszer jelenik meg, a szakterület országos gyarapodási jegyzéke lett és így tájékoztató tevékenysége is teljesebbé vált. Ezt bizonyítja az alábbi táblázat, amely bemutatja az 1981–1985 között az OMgK által bejelentett és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvek Központi Katalógusától kapott cédulák mennyiségét.

Év	OMgK bejelentése (beküldött cédulák száma)	OSZK KK-tól kapott cédulák száma	Információ gyarapodás %-ban
1981	5 719	1 523	27
1982	5 046	880	17
1983	6 297	924	15
1984	5 626	742	13
1985	3 783	704	19

Megjegyzés:

A beküldött cédulák darabszámra, a kapott cédulák féleségre vonatkoznak. Az információgyarapodás százalékos kimutatása az OMgK profiljába tartozó, de állományában nem szereplő művek százalékát jelzi. Abban az esetben, ha olyan művek leírásait küldi meg az OSZK KKK, amelyek az állományban már megvannak, az információgyarapodás a könyv további lelőhely megjelölését jelenti.

A beküldött cédulaanyagból – a kiadvány megjelenése után – lelőhely-tájékoztatás célját szolgáló katalógus épül. Ha a bejelentett könyvek között nem profilba vágó művek vannak – például nyelvkönyvek, szépirodalom – ezeket a kiadvány és a központi lelőhelykatalógus nem szerepelteti.

A bejelentések minősége különböző, tükrözi a jelentő könyvtáros szakmai felkészültségét. A nagyobb könyvtárak általában a teljes bibliográfiai leírásra törekszenek, a kisebbek beérik az egyszerűsített formával. Az új szabvány szerinti bibliográfiai leírás kötelező bevezetése és az Országos Széchényi Könyvtár által e tárgyban kiadott útmutató remélhetőleg egységesebb leírásokat fog eredményezni.

Ha ezeket előre bocsátva, a külföldi könyvállomány alakulását az utóbbi 5 év idevonatkozó adatainak figyelembevételével vizsgáljuk, a következő képet kapjuk:

Év	Külföldi könyvek bejelentése			
	OMgK	mezőgazd. hálózat	egyéb (OSZK KK)	Összesen
1981	2 567	3 393	1 523	7 483
1982	2 433	3 541	880	6 854
1983	2 195	2 318	924	5 437
1984	2 563	2 674	742	5 979
1985	2 162	2 114	704	4 980

A táblázat adatainak elemzése alapján szembe tűnő, hogy a külföldi szakkönyvek beszerzése az 1981–1982-es évekhez viszonyítva csökkenő tendenciát mutat. Ennek oka egyrészt a könyvek árának jelentős emelkedése, másrészt az országos import-takarékosság, illetve a deviza felhasználás megszigorítása. Ehhez járul még – a bevezetőben már említettek szerint – a szerzeményezési politika folyóiratok felé tolódása.

A Külföldi Mezőgazdasági Szakkönyvek Gyarapodási Jegyzékében közölt szakirodalomból néhány fontos szakterület (növénytermesztés, kertészet és szőlészet, erdészet, állattenyésztés, élelmiszeripar) könyvbeszerzésének az utóbbi 5 évét vizsgálva megállapítható, hogy

1981-ben a beszerzett 2 287 szakkönyvből

a növénytermesztés	19,2%
a kertészet és szőlészet	19,1%
az erdészet	21,2%
az állattenyésztés	24,1%
az élelmiszeripar	16,4%-ban részesül.

1985-ben a beszerzett 1 728 szakkönyvből

a növénytermesztés	18,3%
a kertészet és szőlészet	18,8%
az erdészet	18,2%
az állattenyésztés	25,3%
az élelmiszeripar	19,4%-ban részesül.

Megfigyelhető, hogy bár a beszerzés 1981-ről 1985-re 24%-kal csökken, a vizsgált szakterületek ellátottsága kiegyenlített. Ez a tudatos szerzeményezési politika eredménye, mely a jövőre nézve is reményekre jogosít.

Ha az élelmiszergazdaság szakterületén az 1981–1985 évek külföldi könyvbeszerzéseit globálisan vizsgáljuk, összehasonlítva a világon megjelenő mezőgazdasági témájú könyvekkel, az alábbi képet kapjuk:

Év	A világon megjelenő mezőgazdasági szakkönyvek száma (Magyarország nélkül)	Magyarországon meglévő külföldi mezőgazdasági szakkönyvek száma**	%
1981	18 000	7 483	41,6
1982	18 250	6 854	37,6
1983	18 400	5 437	29,5
1984	18 540	5 979	32,5
1985	18 600	4 980	26,8

** A számokban a többspéldányok (párhuzamos beszerzések) is bennfoglaltatnak.

Az egybevetéshez az *Unesco Statistical Yearbook*-ban a világ mezőgazdasági könyvterméséről közölt számok adtak támpontot, melyek az 1980–1982 közötti évekre vonatkoznak. Ezek a becsült számok képezik az összehasonlítás alapját.

Ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy ez sok, kevés, vagy elegendő, alapos tartalmi elemzésre lenne szükség. Az azonban lemérhető – feltehetően az előzőekben már vázolt okok miatt –, hogy az arány állandóan csökken.

Az élelmiszergazdaság szakterületének könyvekkel való ellátásában a kliring-központi funkció jelentős szerepet tölt be. A könyvtárközi kölcsönzések teljesítésében a *Külföldi Mezőgazdasági Szakkönyvek Gyarapodási Jegyzék* és a központi lelőhely-katalógus nagy segítséget nyújt.

Megállapíthatjuk, hogy minél pontosabbak az ország külföldi könyvgyarapodásáról készített bejelentések és az azok alapján készült szolgáltatások, annál jobb a szakterület információellátása. Ez csak egy az együttműködési lehetőségekből, de mutatja, hogy érdemes a további együttműködési fomákon is munkálkodni.

IRODALOM

BIEGELBAUER Pál: Korszerűen – gépesítés nélkül. A kliring-szolgáltatás. = Könyvtári Figyelő. 30. évf. 1984. 4.sz. 362–370.p.

Book production: number of titles by subject group. = Unesco Statistical Yearbook. 1984. VII–56–VII–75.

KOMÁROMI Sándor: Új központi szolgáltatás az Állami Gorkij Könyvtárban. Világirodalmi központi katalógus és gyarapodásjegyzék. = Könyvtári Figyelő. 29.évf. 1983. 1.sz. 40–48.p.

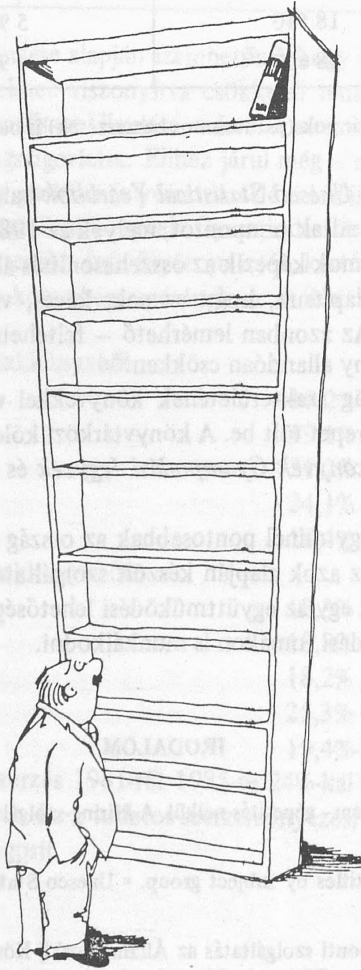
A könyvtári állományépítéssel összefüggő problémák. Előterjesztés az Országos Könyvtárügyi Tanács plenáris ülésére. Kecskemét, 1980. 53 p. Sokszt.

Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központjának (Agroinform) gyűjtőköri szabályzata. Bp. 1981. 18.p.

MOSTOWITZ, Emília: Az információforrások mennyiségi növekedésének becsült fejlődési irányzata. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 25.évf. 1978. 5.sz. 231–237.p.

SZABÓ A. Sándor: Együttműködési törekvések a mezőgazdasági és élelmiszeripari könyvtári hálózatban. = Könyvtári Figyelő. 29.évf. 1983. 6.sz. 628–632.p.

Vélemény a hazai könyvforgalmazásról. Bp. 1979. Agroinform. 4 p. Gépirat.

Az információ csak akkor értékes, ha elérhető.

BESZÁMOLÓ EGY SZAKIRODALMI ELLÁTOTSÁGVIZSGÁLATRÓL

Pedagógiai folyóiratok

BUDAI TAMÁS

Az Országos Pedagógiai Információs Rendszer (a továbbiakban: OPIR) koncepcionális és fejlesztési terveinek kidolgozása során, természetesen, számos axiomatikus kiindulópontot vettünk fel. Egy részük valóságos axióma, bizonyításra nem szorul, hiszen a pedagógiai információellátás jelenlegi gyakorlatában nap mint nap igazolást nyer. Másik részüket azért tekintettük axiómának, mert egyrészt verifikálásuk csak rendkívül költséges módon lenne megoldható, másrészt a rájuk épülő következtetések jellege folytán nem lényeges az a torzulás, ami az esetleg hibás kiindulópont folytán adódhat.

Az OPIR külföldi szakfolyóiratokra korlátozott szakirodalmi ellátottságvizsgálatát nem az motiválta, hogy kételyeink támadtak volna afelől, hogy helyes volt-e az a megállapításunk, mely szerint a külföldi szakfolyóiratok tematikai és nyelvi megoszlása, állománystruktúrája az egyes intézményekben *alapvetően* a jelenlegi igényeket tükrözi. E megállapításunk helyességét ma sem vonjuk kétségbe. Tisztában voltunk és vagyunk viszont azzal, hogy a jelenségek (melyeket az OPIR helyes irányban és helyes módon való fejlesztése érdekében vizsgálunk és döntéseinknél értékelnünk kell) komplex jellegűek és számos tényező következményeiként alakultak ki, lettek olyanokká, amilyenek.

Amikor az OPIR szakirodalmi ellátottságának vizsgálatát elhatároztuk, mindennek előtt az alábbi megfontolások játszottak ebben szerepet:

– A külföldi szakfolyóiratok képezik az OPIR szakirodalmi gyűjteményeinek egyik fontos és sok különböző hatás révén legdinamikusabban változó részét.

– A külföldi szakfolyóiratokkal való ellátottság vizsgálatának eredményeiből lehet *a legkisebb kockázattal* következtetéseket levonni az OPIR általános ellátottságára nézve, lévén ez az állományrész széleskörűen, sokirányúan használt, s egyúttal a leggyorsabban hasznosuló.

– A külföldi szakfolyóiratok állományának vizsgálata során lehetséges a legteljesebben feltárni azokat a (részben rejtett) tényezőket, melyek az állománystruktúra kialakításában közrejátszanak, s úgyszintén ennek során lehet következtetni – legalább részlegesen – e tényezők változásaira, hatásai módosulásaira is.

– A külföldi szakfolyóiratokkal való ellátottságról – a vizsgálat eredményeképp nyerhető kép – alkalmasnak látszik arra, hogy hozzávetőleges elképzelést alakítsunk ki a teljes szakirodalmi gyűjtemény potenciáljáról, arról, hogy milyen formában és milyen szinteken lehetséges az egyes állományrészek alapján, széles körben hasznosítható szolgáltatásokat kialakítani. E szolgáltatások segítik a felhasználókat lépést tartani a pedagógiai tudományok és tevékenység eredményeivel, és megszerezni a saját tevékenységükhöz szükséges pedagógiai információkat.

A külföldi szakfolyóiratokkal való ellátottság vizsgálatának tervezésekor arra törekedtünk, hogy elkerüljük az ilyen vizsgálatok során felmerülő buktatókat, téves értelmezéseket. Mindenekelőtt azt a téves felfogást szeretnénk eloszlatni, mely a vizsgálatot valamiféle objektív, azaz szubjektív döntésektől mentes eljárásnak tekinti, olyannak, melynek eredményei közelítő pontossággal mutatják ki a vizsgált minták és populációk egymáshoz viszonyított jellemzőit. Mi az ellátottságvizsgálatot inkább bonyolult minőségi értékelés-ként, semmint statisztikai eljárásokkal elvégzett mérésorozatként fogjuk fel. E felfogásunk fejeződik ki abban is, hogy kerüljük a statisztikai számításokat, annál is inkább, mert teljesen értelmetlennek tartjuk az olyan kijelentéseket, hogy pl. a pedagógiai szakfolyóiratok világtermésének az OPIR gyűjteményeiben x %-a található, az OPKM-ben található külföldi szakfolyóiratok az OPIR ilyen állományának y %-át alkotják. Az ilyen kijelentéseknek akkor lenne értelmük, ha az egyes külföldi szakfolyóiratok és hasznosításuk lehetőségei között semmiféle különbség nem lenne. Vagyis nem vagyunk hajlandók semmiféle vizsgálati eredmény „kimutatása” érdekében elfogadni azt a leegyszerűsített nézetet, hogy a külföldi szakfolyóiratokat darab-darab alapon egymással egyenlőeknek tekintsük. Még a Bradford-féle szóródási törvény sem ad magyarázatot arra, hogy miért jelennek meg fontos cikkek a szakterülettel határos, azzal csak laza kapcsolatban álló diszciplína szakfolyóirataiban. Thomas Kuhn* könyve viszont arra utal, hogy a paradigma-váltásnak ez szinte törvényszerű jelensége.

Szeretnénk mindenkit óvni attól, hogy megalapozatlan következtetésekre jusson az általunk – vagy mások által – végzett ellátottságvizsgálat adataiból kiindulva. Tesszük ezt azért, mert rossz tapasztalataink vannak arra nézve, hogyan szemlélik nálunk az ilyen jellegű kérdéseket. Információs kultúránk alacsony színvonala következtében még tájékoztatási intézményeink sincsenek tudatában annak, hogy a kutatás-fejlesztés és tájékoztatás jövőbeni feladatainak ellátása érdekében mindenütt konkrétan, az adott szakterület legtájékozottabb szakembereinek bevonásával és folyamatosan vizsgálni kell, mi az amiről le lehet mondani, és mi az, ami a jövőben valószínűleg nélkülözhetetlen lesz, akkor is, ha ma még nem tűnik nélkülözhetetlennek.

Annak érdekében, hogy mind a vizsgálat lefolytatása során, mind az annak eredményeiből levonható következtetések megfogalmazása során rendszerint megjelenő buktatókat elkerüljük, a vizsgálatot és eredményeinek közzétételét a szokásostól eltérően terveztük és valósítottuk meg.

Az egyik lényeges eltérés, hogy nem bontottuk az általunk (Magyarország termése nélkül) világtermésnek tekintett listát, vagyis nem emeltük ki az úgynevezett „magfolyóiratok” körét. Tettük ezt olyan megfontolásokból kiindulva, hogy:

– az ilyen kijelölés, bárkik, bármilyen módszerrel végezzék is, mindig szubjektív, mivel senki sem képes annyi nyelven, annyi folyóiratot áttekinteni. Márpedig teljes áttekintés nélkül minden rangsorolás objektivitása megalapozatlan;

– a folyóiratok maguk is – tartalmukban, tematikai áttekintésükben, szemléletükben stb. – állandóan változnak;

* Kuhn, Thomas S.: A tudományos forradalmak szerkezete. Bp. Gondolat, 1984. 321 p. (Társadalomtudományi Könyvtár)

– a nehezedő gazdasági és kiadási körülmények között számos folyóirat szűnik meg és még több új indul, ezzel gyakran felborítva a már többé-kevésbé kialakult tematikai elhatárolódást.

A másik lényeges eltérés, hogy az eredmények közlésén kívül nem tartjuk lehetségesnek a következtetések széles körű és messzeható levonását. Legfeljebb néhány óvatos, majdnem teljesen megalapozottnak tűnő következtetést közlünk, lábjegyzetben.

Annak már a vizsgálat megkezdése előtt is tudatában voltunk, hogy a hazai gyűjtemények többségében – ha nem mindegyikében – a gyarapítást alapvetően meghatározó tényező a gyarapításra fordítható összeg nagysága. Ennélfogva eleve elvetettük, hogy az eredményeket abból a szempontból értékeljük és meghatározónak tekintjük: kielégítő-e az ellátottság vagy sem. Ebből következik, hogy azt sincs értelme felvetni, milyen pótlólagos ráfordítás lenne szükséges és azt mire kellene fordítani, hogy tájékozottságunkat lényegesen javítsuk. Tisztában vagyunk azzal, hogy már csak a nyelvtudásbeli hiányszágaink folytán is, az országban megtalálható, de nem referált külföldi folyóiratok rossz hasznosulnak.

Azon már inkább érdemes lenne elgondolkozni, hogy milyen, a külföldi folyóiratokra épülő szolgáltatásokat kellene szélesíteni (fordítás, referálás, annotálás, tartalomjegyzék- és rezüméfordítás stb.), illetve milyen új szolgáltatásokat lehetne bevezetni.

Az ellátottságvizsgálatot az *Ulrich's Periodical Directory* 1984. évi kiadásának Pedagógiai fejezete, valamint a *Current Index to Journals in Education* 1984. évi évfolyama egyik találomra kiválasztott füzetében felsorolt címek alapján összefésült (mergelt) lista alapján végeztük. Ezt a 2559 címet tartalmazó listát tekintjük az 1984. évi pedagógiai folyóiratok világtermésének. (Magyarország termése nélkül.)

A magyar könyvtári gyűjteményekben megtalálható címekre és példányokra vonatkozó adatokat az Országos Széchényi Könyvtár Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusának munkatársa, *Kákay Anna* gyűjtötte ki, a lista alapján. Mivel azonban a KFKK az 1984. évre vonatkozólag akkor még nem rendelkezett komplett adatokkal, az 1983. és az 1982. évre vonatkozó adatokat gyűjtötte ki, s ezeket „vetettük össze” az 1984. évi világtermés listával. Gyakorlati szempontból annak vizsgálatát tartanánk a jövőben hasznosnak, hogy mely, ma az országban még nem található folyóiratok megszerzésére kellene törekedni, hogyan lehetne ezeket megszerezni, hol és milyen módon hasznosítani.

Az OPIR központi intézményeiben 1982-ben, illetve 1983-ban a folyóiratok száma

	1982	1983
OPKM*	129	110
OPI	12	14
OKI	65	34
OOK	23	15
TII	5	3

* Úgy tűnik, hogy az OPKM az országos könyvtárak sorában gyenge pénzügyi ellátottságával is – nevének megfelelően – a legnagyobb koncentrációt valósítja meg az országban lévő külföldi pedagógiai folyóiratok körében.

Az alábbi pedagógiai gyűjtőkörrel is rendelkező könyvtárak pedagógiai folyóiratállományának adatai (a világtérképnek tekintett lista alapján válogatva):

	<i>1982-ben</i>	<i>1983-ban</i>
ELTE Egyetemi Könyvtár	40	39
ELTE Neveléstudományi Tanszék Könyvtára	9	8
BME Központi Könyvtára	18	19
KLTE Központi Könyvtára	14	12
KLTE Neveléstudományi Tanszék Könyvtára	1	1
Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Könyvtára	1	2
Bessenyei György Tanárképző Főiskola Könyvtára	6	5
JPTE Központi Könyvtára	4	2
JPTE Tanárképző Kar Könyvtára	1	2
JATE Központi Könyvtára	13	4
JATE Pedagógiai-pszichológiai Szakcsoport Könyvtára	11	10

Proveniencia összesítés

	1983	1982
USA	146*	160*
Egyesült Királyság	40*	44*
NSZK	20	22
Nyugat-Berlin	1	2
Franciaország	13	18
Lengyel Népköztársaság	10	10
NDK	10	10
Csehszlovák SZK	11	12
Szovjetunió	8	8
Svájc	6	7
Kanada	4	6
Hollandia	4	4
Olaszország	2	4
Ausztrália	2	2
Román SZK	2	2
Belgium	1	2
Ausztria	2	3
Jugoszláv SzSzK	2	3
Kubai Köztársaság	1	2
Spanyolország	1	1
Svédország	1	1
Norvégia	1	1
Finnország	1	1
Magyar Népköztársaság	1	1
Írország	1	1
Bolgár Népköztársaság	1	0
Japán	1	1
	293	328

* Az adatokból kitűnik, hogy az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság adja ki az országban található külföldi pedagógiai folyóiratok döntő többségét.

Nyelvi összesítés

	Cím		db*	
	1983	1982	1983	1982
Angol	204**	221**	430	534
Német	33	38	73	92
Francia	9	9	14	25
Szerb-horvát	2	3	3	5
Román	1	1	3	5
Svéd	1	1	1	1
Olasz	2	4	2	6
Spanyol	2	3	4	5
Cseh és szlovák	8	9	17	21
Orosz	8	8	30	31
Lengyel	9	11	14	19
Angol, francia, német	2	2	10	12
Angol, francia, spanyol	4	4	8	7
Angol, német	1	1	1	1
Angol, francia	3	3	3	4
Angol, francia, spanyol, kiadás	1	1	4	6
Angol, francia, német spanyol kiadás	1	1	4	7
Francia, spanyol kiadás	1	1	2	2
Angol, francia, német kiadás	1	1	1	1
			624	783

* A darabszámok nem adnak érdemlegesen több információt, mint a címek, itt mégis feltüntettük az arányok érzékeltetése végett.

** Az adatokból kitűnik, hogy a külföldi pedagógiai folyóiratokban közölt információk zöme csak az angol nyelv ismeretében tárható fel.

Regionális megoszlás

		1983*		1982**	
I. Nyilvános pedagógiai gyűjteményben		Unikális címek	Címek	Unikális címek	Címek
Budapesten	(1)	66	70	83	109
Dunántúlon	(2)	3	10	–	21
Tiszántúlon	(3)	–	–	–	–
Tiszán innen és az Alföldön	(4)	–	1	1	6
II Felsőoktatási pedagógiai gyűjteményben					
1		22***	42***	10	30
2		4	20	–	27
3		5	27	4	32
4		1	24	1	24
III, Nyilvános, nem pedagógiai gyűjteményben					
1		28	26	27	28
2		–	2	–	–
3		10	1	–	–
4		1	1	–	2
IV, Felsőoktatás, nem pedagógiai gyűjteményben					
1		31***	12***	15	4
2		–	–	3	5
3		–	3	–	5
4		–	2	1	2
Összesen:		171	241	145	295

* 41 cím az 1982-es listában nem szerepel

** 7 cím az 1983-as listában nem szerepel

*** A felsőoktatási gyűjtemények (különösen, ha nem pedagógiai gyűjtőkörűek) nem elérhetőek minden pedagógiai érdeklődésű felhasználó számára.

Régiók szerinti összesítés		Unikális címek	Címek	Unikális címek	Címek
Budapest	(I/1)***	66	70	83	109
	(II/1)	22	42	10	30
	(III/1)	28	26	27	28
	(IV/1)	31	12	15	4
	Összesen:	147****	150****	135 ****	171****
Dunántúl	(I/2)	3	10	–	21
	(II/2)	4	20	–	27
	(III/2)	–	2	–	–
	(IV/2)	–	–	3	5
	Összesen:	7	32	3	53

Tiszántúl	(I/3)	–	–	–	–
	(II/3)	5	27	4	32
	(III/3)	10	1	–	–
	(IV/3)	–	3	–	5
	Összesen:	15	31	4	37
Tiszán-innen és az Alföld	(I/4)	–	1	1	6
	(II/4)	1	24	1	24
	(III/4)	1	1	–	2
	(IV/4)	–	2	1	2
	Összesen	2	28	3	34

*** Könyvtártípusok és régiók jele,

**** Az unikális címek Budapesten koncentrálódnak

IRODALOM

SONNEVEND Péter: Szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok (Szemle és módszertani következtetések) Népművelési Propaganda Iroda. Budapest, 1973. 58 p.

A társadalomtudományok szakirodalmi információellátásának fejlesztése. Kézirat. Budapest, 1971. (OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtár) 4–7237 T 32. 3 p.

KUHN, Thomas S.: A tudományos forradalmak szerkezete. Gondolat. Budapest, 1984. 304 p.

NIKO Jahiel: A tudomány szociológiája. Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1979. 304 p.

ANGELUSZ Róbert: Kommunikáló társadalom. Gondolat. Budapest, 1983. 186 p.

IVANOV, V. V.: Nyelv, mítosz, kultúra. Gondolat. Budapest, 1984. 432 p.

A PLAYBOY BRAILLE-KIADÁSÁRA előirányzott 103 000 dollárt az USA képviselőháza törölte a Kongresszusi Könyvtár költségvetéséből. A könyvtár tiltakozott a cenzura ilyen megnyilvánulása ellen; hivatkozott rá, hogy ez a legnépszerűbbek közé tartozik a vakok által használt folyóiratok közül – bár a Braille-kiadás természetesen nem tartalmaz fényképeket. (New Library World, 1986. február)

A BÉKÉSCSABAI MEGYEI KÖNYVTÁR ÚJ ÉPÜLETÉRŐL

PAPP ISTVÁN

Már 1980 óta gyönyörködhattünk a békéscsabai Megyei Könyvtár alaprajzaiban (ld. *Könyvtári Figyelő*, 1980. 1.sz. 20–30.p.), s az 1985. augusztus 20-án fölvatott épület a magyar közművelődési könyvtárügy új zászlóshajója nemhogy megcsalta volna a felfokozott várakozást, hanem megvalósulásában többet adott, mint amennyit ígért. Csak ne félnénk annyira a nagy szavaktól, bizony joggal mondanánk, hogy az új könyvtárépület az évtizedek óta folyó, mintaszerű békési könyvtárépítési erőfeszítések méltó betetőzését (ha végét nem is) jelenti, s egyben *Lipták Pál*, békéscsabai polgár és (kéretik a következő kulcsszavakat permutáltan olvasni) könyvtáros, festő, műgyűjtő egyik életművének megkoronázását. Semmiképpen sem kívánjuk kisebbiteni ezzel a megállapítással a tervezők (*Hegedűs Péter*, *Csomay Zsófia*, *Kerecsényi Zsuzsa*) érdemeit – nem maradt el az ő szakmai elismerésük sem, Csomayt és Hegedűst Ybl-díjjal tüntették ki –, de aligha van hazánkban még egy nagykönyvtár, amelynek architektonikus megformálásában és belsőépítészeti kialakításában olyan, szinte társalkotói mértékben vett volna részt a könyvtáros, mint éppen itt. S akkor még nem említettük az előkészületek, a tervezés, az építkezés közel másfél évtizeden át tartó, reményekkel és csüggedésekkel, nekibuzdulásokkal és lehorgadásokkal teli időszakát, amelynek során a könyvtárigazgatónak diplomáciából, rámenőségéből, szívósságából és ki tudja, még mi mindemből kellett vizsgáznia. Úgy, ahogy van, ez a könyvtár *Lipták Pál* könyvtára, az ő személyiségét tükrözi és az ő könyvtárosi filozófiáját testesíti meg.

Ezért van nehéz dolga e beszámoló írójának: egy önmagában zárt, következetes elképzelés testté válásával találja magát szemben, amelynek egyik-másik elemét ugyan bírálhatja, de azzal a veszéllyel, hogy – az egésztől elvonatkoztatva – igazságtalanságot követ el. Meg azért is, mivel módjában állt egészen közelről nyomon követni az idea megformálódását és realizálódását, s maga is szinte teljes mértékben azonosult vele. Ez azonban nem riaszthatja vissza attól, hogy megpróbálkozzék az épület tanulságainak számbavételével, mert vannak még megtervezendő-megépítendő megyei és nagyobb városi könyvtáraink, s mert egy véleményként elmegy az övé is az épület kiértékelésével foglalkozó írással valószínűleg hosszú sorában.

A könyvtár telepítése jónak mondható, elsősorban azért, mert a régi, megszokott helyen maradt. Egyébként az új városközpontnak kissé a szélére került, s ez némiképpen hátrány. Ugyanakkor a Körös-csatorna partja kellemes környezetet nyújt, s a főként kerékpáron közlekedő csabai népeknek nem okoz nehézséget a könyvtár felkeresése. Valójában nem itt a telepítés bökkenője. A telekadottságokból következően az épület főhomlokzatát a Körös-csatorna felé kínálkozott kialakítani; ezt erősítette az az – igen

helyeselhető – döntés is, hogy a régi könyvtár magjául szolgáló épület szervesen kapcsolódik az újhoz. Igen ám, de a Körös-csatorna mentén gyér a személyforgalom, így kézenfekvő volt, hogy az épület főbejárata ne ide, hanem a Kiss Ernő utcára néző oldalra kerüljön. S ez sem elég: a négy telekegységből álló tömb a szanálások után egyre inkább a városközpont felé gravitál, s a tömb közepe – bár a szállodának is, az ifjúsági háznak is, a könyvtárnak is a hátsó fertálya fordul erre –, egyre inkább felértékelődik; némi joggal merül fel ezért az a gondolat, hogy ebből az irányból is megközelíthetővé kellene tenni a könyvtárat. Az eredmény: egy második nyilvános bejárat a főbejárattal szemben; ennek problematikus mivoltára még visszatérünk.

Bár a könyvtár tekintélyes méretű (6448 m²), a telek nagysága – no meg a könyvtáros bátorsága és az építész szerénysége – megengedte, hogy megelégedjenek összesen két szinttel. (A harmadik szint csupán egy hosszanti, keskeny kiemelkedés, amely épületgépészeti berendezéseket foglal magába.) Hogy mekkora is egy szint, azt akkor tudjuk elképzelni, ha azt vesszük, hogy a szombathelyi Megyei Könyvtár mindkét szintje elférne a békéscsabai földszint háromnegyedén. Csak üdvözölni lehet, hogy a tervezők nem estek a magasházépítő megalománia csapdájába, hanem a békéscsabai hagyományokhoz igazodva, alázattal – ritka erény! – illesztették a maguk hozzájárulását a Derkovits sor régi házai közé, amelyek harmóniáját oly sajnálatosan töri meg egy-egy újjagdagként pöffeszkedő építmény. Így a könyvtár homlokzatainak lehangsúlyosabb eleme a régi polgárház lett, s az utcai járókelő alig veszi észre a könyvtár nagyságát az elegánsan tagolt, visszahúzott új homlokzatok mögött. (Talán csak a szolgálati traktus homlokzata monoton; ez azonban remélhetőleg csökken az ide ültetett fák növekedésével.) De észreveheti a szépen parkosított környezetet, a gömbfákat, a békéscsabai házakra oly jellemző klinkertéglát idéző burkolat háttere előtt a polgárház piros cseréptetejét, a fehér falán zöldellő ablakokat, a régi kerítés díszül szolgáló darabjait, a – végre nem az olvasó munkást, lányt, nőt vagy férfit ábrázoló – szobrot, sőt bepillanthat magába a könyvtárba is. Rámpa könnyíti meg a főbejárat megközelítését, de nem biztos, hogy a csabaiak ügyetlensége miatt szorulnak oda az ujjak a forgóajtóba, lehet, hogy a szerkentyű az ügyetlen. Egészében véve az épület külseje barátságos benyomást kelt, nem tetszeleg a kultúra temploma idejétmúlt szerepében, s nem ijeszt el senkit a belépéstől.

A könyvtárba belépve az első, amit érzékel az ember, az a terek megjelenése. Az igen kellemes térélmény szerintünk két összetevőre vezethető vissza: az egyik az, hogy a terek ritmikusan, egy nem merev, inkább belsőségekben megnyilvánuló szimmetriában, könnyen áttekinthetően rendeződnek el a központot képező utca (bár ne lenne az! – de erről később) körül, a másik az, hogy a terek megfelelő formái a bennük realizálódó könyvtári tartalmaknak. A belépőt könnyű izgalom fogja el, kíváncsiság; bár úgy érzi, áttekintette és megértette a térrendszert, s nem fél, hogy elveszik benne, fölfedező útra kíván indulni, hogy a szemével birtokba vett tereket egész fizikumával is kitapasztalja. S ekkor éri a következő kellemes meglepetés: térélménye dinamikussá válik, mozgása során vele mozdulnak a terek is, új meg új térhez és benne szolgáltatáshoz érkezik; a látvány változik, mégis ugyanaz marad. Könnyű tájékozódni a könyvtárban és mindjárt otthonos közérzetet kelt. Talán az egyik legnagyobb dicséret, amit középületről mondhatunk: nem kívül, hanem belül mutatja meg magát.

A térszerkezet voltaképpen igen logikus és egyszerű: egy keskenyebb traktusban helyezkednek el két szinten az irodák, műhelyek, egyéb kiszolgáló helyiségek, s ehhez a már említett „utca” révén csatlakozik szintenként egy nagyobb és egy kisebb szabadpolcos tér. Elégge nem dicsérhető módon a tekintélyes méretű olvasószolgálati tér több, mint fele került a földszintre, amelyet eddig többnyire más célokra pazaroltunk el két- vagy többszintes könyvtárainkban. A földszinti nagyobb térben található a kölcsönzési részleg, a kisebbikben a gyerekkönyvtár, az emeleten lévő nagyobbikban a prézens állomány, a kisebbikben pedig a zenei részleg. Ám ha csak ennyit mondunk róluk, becsapjuk az olvasót, mert mind a nyilvános övezetekben, mind a szolgálatiakban a könyvtári technológiához és a különféle szolgáltatásokhoz messzemenően igazodva a tér tovább tagolódik, s olyan változatosságot kínál, amelyben mindenfajta könyvtári feladat kényelmesen elvégezhető s mindenfajta olvasói igény kielégítést nyerhet. Megfelelőnek ítélnélhető a szolgálati és a nyilvános övezet közötti közlekedési kapcsolat, a szintek közötti két liftösszeköttetés (az egyiket az olvasók is könnyen használhatják), logikus a szolgálati övezetben a munkahelyek és műhelyek elrendezése.

Mielőtt azonban sétára indulnánk az épületben, essünk túl a nehezen. Talán most valósult meg először új megyei könyvtárápületeinkben az a gondolat, hogy egy központi tér köré szerveződjének a szolgáltatásokat befogadó terek. Ezt példaszerűnek, s a jövőben épülő nagyobb, de – mutatis mutandis – kisebb könyvtárak számára is tanulságosnak tartjuk. Hiszen ugyanarról a pontról közvetlenül közelíthető meg szinte valamennyi fontosabb vagy nagyobb használatot vonzó szolgáltatás. Ezeket az előnyöket azonban sokban lerontja az a körülmény, hogy ez a központi tér valójában utca, amelynek két nyilvános bejárata van. *Mevissen* sokat idézett könyvében is egyetlen bejáratról megközelíthető Marktplatztól beszélt, mint amely a könyvtáron belüli élet központja, fő kommunikációs helye, a szolgáltatások vására. Nemcsak *Mevissen*, de minden könyvtárápítési szakértő az egyetlen bejárat lényeges fontosságát húzza alá. Annak, hogy a tervezés folyamán tartaléknak minősített bejárat is megnyílt az olvasók előtt, logikus következménye, mondhatnánk ára az, hogy a könyvtár tényleges bejáratát egy övezettel beljebb kellett kialakítani, vagyis nem a kölcsönzési pult ellenőrzi egyben a forgalmat is, hanem magukban az olvasói terekben kellett a forgalom ellenőrzését megszervezni. Ami természetesen bonyolult adminisztrációs rendszabályok bevezetését tette szükségessé, meg a felvilágosító és az adminisztratív felügyeleti funkció keveredését. Ráadásul a gyerek részleg kölcsönzési nyilvántartását is külön kellett megszervezni. S valójában az az olvasó sem nyer sokat, aki a tartalékbejáraton keresztül talán rövidebb úton éri el a könyvtárat, hiszen a ruhatár az utca ellenkező végén van. Elveszett az az előny, hogy a központi elosztó térre fűzött szolgáltatások mindegyike az ellenőrzési ponton belül lévén, a használók által közvetlenül, minden további ellenőrzés nélkül felkereshető: most, ha egy olvasó meg akar inni egy kávé, sőt, ha a katalógust akarja használni, el kell hagynia a könyvtár területét! (Zárójelben: a mosdó is a könyvtáron kívülre esik. Sajnos akkor is, ha csak egyetlen bejárat üzemelne.) Kérdéssé vált az az elképzelés is, hogy a központi katalógusok körül lenne a helye az általános referenz műveknek, az általános bibliográfiáknak, lexikonoknak, hiszen ez a terület a két bejárat következtében ellenőrizhetetlen területté vált. A könyvtár működésében – úgy látszik – még nem érzékelhető az imént felsorolt problémák; sőt, a könyvtár-

rosok inkább az átjáró „utca” előnyeit (a két egyenrangú bejáratot, azt, hogy a köznapi életből mintegy átvezet a könyvtári hangulathoz és szolgáltatásokhoz, az adminisztráció nem toladó megjelenését stb.) hangsúlyozzák. Mégis őszinte szívvel csak ennyit mondhatunk: talán nem neheztelnének meg az olvasók, ha a könyvtár arra szánná el magát, hogy bezárja a tartalékbejáratot (amit egyébként is főként a fiatalság vesz igénybe), hiszen megszabadulnának attól a kellemetlenségtől, hogy a nyilvántartási pult előtt való elhaladásuk után egy újabb ellenőrzési ponton esnek át, s a gyerekrészleg jelenlegi elszigeteltsége is oldódna valamit. Valamikor magunk is azt mondtuk: a kölcsönzés számítógépesítésével tulajdonképpen mindkét bejáratához lehetne egy-egy nyilvántartási-ellenőrzési pontot telepíteni; tehát aki bejön az egyik bejáraton, távozhat akár a másikon is. Ma már nem így látjuk a dolgot; még ha a jelenleg működő számítógépes kölcsönzési rendszerrel fejlettebbet fognak majdan beállítani, akkor sem fogadható el a két bejárat.

Ezekután induljunk útnak. Mindenhol fény és mindenfelől látvány. Mily hatásos az épületen végigfutó bevilágító! Az utca (de szívesen mondanám, központi elosztó tér!) elején fogadó, várakozó övezet, nyilvános telefon. Mosdó; kár, hogy a ruhatár elé esik, mert használatához ki kell lépni a könyvtári terekből. Lehet, hogy jobb lett volna a ruhatárt és a kölcsönzési pontot nem egymást követően, hanem egymással szemben elhelyezni a forgalom könnyebb ellenőrzése végett. A könyvtár agyközpontja: a katalógusok és körülöttük – egyelőre nem itt található –, az általános tájékoztató apparátus. A büfé, de inkább kávéház; igen kedves hely. Elárúsító standok. Nini, tégelysajtók! Vágógép! Működőképesek? Azok bizony. A gyerekrészleg; mint céloztunk rá, kissé kiszakítva a könyvtár egészéből. Az előadóterem és a klubszoba; kár, hogy esetenként nem nyithatók egybe, bár így is kényelmesen leültethető egyikben is, másikban is 60–80 fő, s 150–200 fős rendezvényhez már színházterem kellene. Közöttük kilátunk az udvarba; gyönyörű. Zöld, fák, bokrok, virágok, szobrok. A padok kissé kényelmetlenek, s nem valami szépek. (A kettő összefügg!) Szemben a régi ház udvari bejárata. Körben az ablaküvegek visszatükrözik és megduplázzák a látványt. Csend és nyugalom. Gyerünk vissza a könyvtárba.

A felnőttek kölcsönző részlege három szélesebb és három keskenyebb, egymást váltó sávra oszlik; a szélesebb sávokban állították fel az állományt, a keskenyebbek fogadják be a leválasztott-leválasztható helyiségeket: könyvtárosi irodákat (inkább csak támaszpontként, ahová rövid időre vissza lehet vonulni, semmint tényleges munkahelyként szolgálnak), kutatószobákat (kissé nagyok), szemináriumi szobákat (ügyes megoldás). A bejáratnál szembe van az ún. általános részleg, tematikus rendben felállított kínálatával; kissé merevnek érezzük itt a bútorok elrendezését, nem ártott volna a részleg jellegéhez illő nagyobb lazaság. Kellemes olvasói munkahelyek körben az ablakok mentén; különösen a Körös-csatornára néző két kis övezet és az udvarra nyíló ablakok menti helyek keresettek. Az utóbbiakhoz zenét is lehet rendelni. A középső széles sáv kissé sötét; ne feledjük, nagy a könyvtár, nem kerülhetett minden ablak mellé.

A gyerekkönyvtár berendezése mintha túl komolykodó lenne. Innen mintha egy más világba lépnénk be, amikor átme gyünk a régi házba. Gyerekaradicsom. Ha ez sem csábítja könyvtárba a gyereket, akkor semmi. Kék ló, mesekuckó, lógószék, bábszínház, kerek asztal, fonott szék, s még mi minden. Külön jó pont az álmennyezet helyett berakott sötétbarna áthidaló szerkezetekért. (A régi házban kapott helyet ezenkívül a könyvtártörténeti gyűjtemény is.)

Fel az emeletre. Micsoda galéria az utca fölött! (S micsoda tartaléktér.) Kiállítások. Lehet itt sétálni, nézelődni. Lépjünk ki a teraszra: színes napernyők, fonott székek, az udvar egy emelettel magasabban és tágasabban. Benne vagyunk a könyvtár szívében.

Az emeleten ugyanaz a térrendszer ismétlődik meg, mint amellyel a földszinten már találkoztunk. Az igazság az, ha csak a berendezést tekintjük, nem látunk lényeges különbséget a kölcsönzési és a prézens részleg megjelenésében. Kár. Föltételezésünk szerint ennek az az oka, hogy az épület térrendszerének kialakításakor a szakrészleges könyvtár azon modellje hatott, mely szerint a prézens és a kölcsönzési állomány egymás mellett, párhuzamosan állítandó fel; tulajdonképpen ez a gondolat tükröződik a sávós térformálásban is. Időközben azonban kiderült, hogy a könyvtár állománya, katalógusrendszere, hagyományai ellene mondanak egy ilyesfajta szakrészlegesítésnek, s előnyösebb számára, ha csak a „klasszikus” szakrészlegeket (zenei, helyismereti, gyerek) tartja meg, egyéb állományát pedig a megszokott kölcsönzési és prézens tagolásban hagyja, kiegészítve a mindennapi olvasói igényekhez jobban simuló általános részleggel, s olyan további gyűjteményekkel, mint a folyóiratoké, a grafikáké stb. Az épület térrendszerének rugalmasságát bizonyítja, hogy lehetséges volt e módosítást végrehajtani.

Feltűnt már a kölcsönzőben, az emeleti prézens részlegben még inkább, hogy kissé raktárszerű az állványok elrendezése. Hozzájárul ehhez, hogy helyenként hat darab, egyenként nyolcvan centiméter hosszú állvány sorakozik egymás mellett; az 1,8 m-es tengelytávolság is kevesebb 20 cm-rel a kelletténél. Itt is érvényesült azonban a valamit valamiért törvénye: a könyvtárnak kicsi a raktára (200 m²), hát a szabadpolcos terek veszik át a raktári funkciót. Ne legyünk azonban igazságtalanok: az épület koncepciója még azokban a naív időkben készült, amikor itthon és külföldön azt hitte mindenki, hogy a nagy közművelődési könyvtárak állományát is korlátok között lehet tartani. Viszont örülünk annak, — hát még az olvasók! — hogy a fontos folyóiratok visszamenőleges évfolyamai is szabadon hozzáférhetőek, s szükség szerint lemásolhatóak. Itt kapott helyet a könyvtár új szolgáltatása, az artotéka is; minden nehézség nélkül lehetett beilleszteni a már megszokott szolgáltatások közé.

Bőkezű elhelyezéshez jutott a zenei részleg, ami a megnyitás óta már a videoszolgáltatással bővült. Az itt lévő berendezésekről az épület számos terébe lehet hangot és képet közvetíteni, a gyerekrészlegben mégis indokolt volt saját berendezéseket is felszerelni; talán itt mutatkozik szűk keresztmetszet a lehallgatóhelyek számát illetően. A zenei részleg stúdiója mindent tud, s előadóhelyiségében élő- és konzervzenei hangversenyek egyaránt jó feltételek mellett rendezhetők. Helyeslendő megoldás, hogy a kölcsönözhető hanglemezeket a földszinti általános részlegbe telepítették, ámbár a későbbiek során megoldandó, hogy itt is lehessen hangzó anyagot kölcsönözni; valószínűleg tartalmuk szerint kell a kölcsönözhető hangdokumentumokat itt vagy ott kínálni. Kár volt a lejátszó berendezésekkel szemben „bárszékeket” elhelyezni, mert nem használják őket; de ki tudta ezt előre?

Mint látható, mindennek van helye, s lesz is jó ideig. (Bizonytalannak csak a raktár jövője látszik.) A terek egyszerű számbavétele azonban nem tárja fel mindazokat a lehetőségeket, amelyek az épületben benne rejlenek. Ez egyébként a használók és a könyvtárosok

közös dolga lesz. Mindenesetre a használók rohammal foglalták el új könyvtárakat, és látogató kedvük azóta sem apadt. Hiszen nemcsak kifejezetten a könyvtári anyagot használni érdemes felkeresni ezt az épületet, hanem egyszerűen a benne tartózkodás gyönyörűségéért is. Mindkét fajta használatot bizonynal ösztönzi a belsőépítészeti megformálás, amely igen jelentős mértékben járult hozzá a kellemes, vonzó, bátran mondhatjuk, esztétikai élményt adó környezet megteremtéséhez. Zöld, sárga, barna, fehér színek, az épület ritmusához igazodó bútortelepítés, funkcionálisan jó (a kölcsönzőpultot kivéve, de azt amúgy is kicserélik a számítógépes rendszer bevezetésével), megjelenésükben tetszetős bútorok derűs, de nem vásári, komoly, de nem szigorú színteret kínálnak a különféle szolgáltatásoknak és a különféle olvasói igényeknek. Tetszik az elosztó övezet (pardon, utca) sárga keramit burkolata, az olvasói övezetek homokszínű padlószőnyege, a zöld árnyékoló függönyök, az egyszerűen ravasz és meglepően kényelmes székek, a kárpitozott és a fonnott fotelek. Az állványzat, a különböző dokumentumtárolók és az asztalok tompa fehér színe jó háttérrel ad a színes könyvállománynak, – kérdés, hogy a fehér asztallap milyen munkapszichológiai hatással van a mellette hosszabb időt eltöltő olvasóra. Dicsérjük, hogy van az asztalokon helyi világítás is, bár éppen a világítás terén merülnek fel komoly kifogások: először is az olvasói terek meztelen, exponált fénycsövei vakító hatást keltenek, másodsor pedig a terek közepén lévő keskenyebb és alacsonyabb belmagasságú sávokban a fényerő nem kielégítő. Az előadóterem kialakítása nem számolt kellően a korszerű előadói módszerekkel és technikával: napközben nem kielégítő az elsötétítés, a berendezéseknek nincs beépített helyük, nincs technikailag felszerelt előadói pulpitus.

Az épület klímája persze, hogy nem olyan, mint egy derék vályog- vagy téglafalú, nyeregretetős, alapincézett, ámbitusos lakóházé, de összehasonlítva más, újonnan épült könyvtárainkéval, meg lehetünk vele elégedve. Eltekintve a legmelegebb nyári napoktól, kellemes a benti hőmérséklet. (A legnagyobb hőséget a könyvtárosoknak kell eltűrniük: dél-dél-nyugatról veri a munkahelyeket a nap. Talán, ha a fák megnőnek, könnyebb lesz nekik is.) Jól működik a szellőző berendezés, de talán ennél is fontosabb, hogy viszonylag gazdag és egyre gazdagabb a környezet növényzete, hogy a Körös-csatorna az épület előtt húzódik, hogy a belső udvar segítségével keresztthuzatot lehet csinálni.

Néhány szót a szolgálati övezet helyiségeiről is. Talán most mondhatjuk el először, hogy a könyvtárosok sem jártak rosszul az új épületben. Mindennek és mindekinek van helye, anélkül, hogy pazarló lenne az elhelyezés. A munkahelyek is hasonló igényes egyszerűséggel vannak berendezve, mint az olvasói övezet terei. Parkinson szerint a főnöki szobák sarokszobák, az épület sarkaiból, mint stratégiai harcálláspontokról tekintenek le az iparkodó népségre, katonaságra. Lehet, hogy szándéktalanul, de jellemző módon itt az irodasor közepére kerültek az igazgató és helyettese szobái; s ami még jellemzőbb: sem méretben, sem kiállításban nem különböznek munkatársaik munkakörnyezetétől.

Meg is érdemelték a könyvtár dolgozói, hogy szolid munkafeltételekhez jussanak. Amikor egy új könyvtárápületet bejárunk, a látvány könnyen eltakarja előlünk azt a hosszú-hosszú időn keresztül folyó, szakmai felkészülő munkát, amely nélkül egyszerűen lehetetlen volna beköltözni az új otthonba, vagy ha mégis, nem könyvtár lenne az, ami benne megnyílna. Békéscsabán sem csak a falak felhúzását jelentette a könyvtárápítkezés, hanem az állomány és a katalógusok megújulását és kiteljesedését is, az új szolgáltatások

megalapozását és előkészítését is. Ennek részletes méltatása és tapasztalatainak közkinccsé tétele nem ennek a beszámolónak a dolga, de az egész szakma szívesen olvasna egy ezzel foglalkozó írást, pláne, ha a feladatot vállalók és tisztességgel bevégzők tollából jellenék meg.

Hosszú időn keresztül készülődött a Békés megyei Tanács arra, hogy könyvtárának új épületet emeljen; a Művelődési Minisztérium is hosszú ideig kedves kötelességének érezte, hogy a mielőbb megépítendő megyei könyvtárak között szerepeltesse a békésit, s a maga részéről is megadja a lehető támogatást. A magyar közművelődési könyvtárügy nagy várakozásokkal tekintett a soká vajúdo, végül 1980 őszén meginduló építkezésre. A békéscsabai Megyei Könyvtár épülete egy kissé összegezi a hazai könyvtárépítés eredményeit (hiszen nem jöhetett volna így létre a 60-as, 70-es években emelt megyei könyvtárak nélkül), ugyanakkor új irányok felé is utat mutat (hiszen végre nem az irodák, a raktár, a klubövezet foglalja el a földszíntet, hanem az olvasószolgálati övezet, sikerült végre felszámolni a klubövezetet az ellenőrzési pont előtt, s az előadótermet, kiállítóhelyiséget, büfét stb. szervesen beilleszteni az egyéb könyvtári szolgáltatásokat befogadó terek közé, megvalósult – ha az utca-jelleg miatt felemásan is – a központi elosztó övezet, új kapcsolatok mutatkoznak meg a különféle terek között stb.). Tanulásaiból és tapasztalataiból, még néhány kisebb-nagyobb negatívumából is minden jövőbeli könyvtárépítő okulhat.

A békésmegyeiek büszkék és büszkék is lehetnek könyvtárakra, de a büszkeség érzésénél sokkal fontosabb annak tudata, hogy tényleges használati értéket hoztak létre. Nagy erőfeszítéssel olyan könyvtárat alkottak, amely nemcsak a mában állja meg a helyét, hanem a következő évtizedekben is. Merész elhatározás volt a 72 000 lakosú Békéscsabán ekkora könyvtárat építeni. Akadt sok ellenzője is; a közvélemény sem állt egységesen a vállalkozás mögött. A 160 millió forintért (olcsón!) felépített és berendezett könyvtár azonban azokat igazolja, akik tudták, hogy a város és vonzáskörzete jövőjét ma kell megalapozni, egyebek mellett a mai igényeknek és a jövő szükségleteinek megfelelő könyvtárral.

PIER PAOLO PASOLINI nevét vette fel – halálának tizedik évfordulóján – a Padova környéki Cadoneghe város könyvtára abból az alkalomból, hogy elfoglalja új helyét a városka egy frissen restaurált múlt századi palotájában.

Associazione italiana biblioteche. Bollettino
d'informazioni, 1986. 1.sz.

MOZGÓFILMEK A HELYISMERETI GYŰJTEMÉNYEKBEN

TÓTH DEZSŐ

A helyismerti gyűjtemények kibontakozása

A hely- vagy honismerettel, helytörténettel foglalkozó dolgozatok száma az utóbbi időben, ha növekedést nem mutat is, de a hazai könyvtárak egyre tartalmasabb, gazdagabb, sokrétűbb munkájáról ad számot. A szakirodalom áttekintése alapján két általános megállapítás tehető.

Az egyik az imént jelzett kiteljesedés. A megyei könyvtárak létrejöttük pillanatától vállalt honismereti, helytörténeti munkája a 60-as években bontakozott ki, s azóta is állandó fejlődést mutat. Hozzájuk zárkóztak fel a városi, majd szép számban a községi könyvtárak is. A IV. országos könyvtárügyi konferencia elismerő megállapítása nem érdemtelenül hangzott el. Hasonló elismeréssel szölt a Hazafias Népfront országos elnöksége honismereti bizottságának jelentése is, amikor megállapította, hogy „. . . a tudományos műhelyek mellett, a honismeret művelése elképzelhetetlen a közgyűjtemények részvétele és igénybevétele nélkül.” A könyvtárak „. . . nem csak szűkebb környezetük leírását, dokumentumait gyűjtik és szervezik gyűjteménnyé, hanem – az igényeket is figyelembe véve – olyan tárat hoznak létre, amelyek a helytörténeti kutatások közvetlen céljain túlmutatva, a nevelés és az ismeretszerzés átfogó feladatát szolgálják.”¹

A másik megállapítás mintha ellene mondana az elsőnek. A több helyről érkező pozitív értékelés ellenére nincs minden rendben a könyvtárak helyismereti tevékenységében. Itt elsősorban nem az egyes könyvtárak közötti színvonalkülönbségekre kell gondolni, hanem azokra a kézzelfogható hiányosságokra, amelyek a helyismereti munka egészét jellemzik. S a szakirodalom áttekintése alapján közülük is elsősorban arra, ami a gyűjteményfejlesztést illeti: a dokumentumtípusokat tekintve nem teljes körű a gyűjtés.

Úgy tűnik, a könyvtárak lassan oldódó idegenkedése a hangos-képes dokumentumoktól kiterjed a helyismereti vonatkozásúakra is. Minden állományépítéssel foglalkozó írás a gyűjtendő dokumentumok között részletesen felsorolja a nyomtatott sajtótermékek különböző fajtáit, a képes dokumentumok körét azonban már szűken határolja be. A képeslapok, fényképek, esetleg diafilmek még csak megemlítődnek, de a mozgófilmről – legalábbis érdemben – nem esik szó. A tíz évvel ezelőtt 1976. november 26–27-i Szentendrén megtartott tanácskozás a képi ábrázolások szerepéről a helyismereti gyűjteményben gyakorlatilag kizárta a filmeket a gyűjteményekből, egyszerűen azzal a ténnyel, hogy nem is foglalkozott velük. Az ajánlások nem említik a filmeket, az előadók és a hozzászólók sem tértek ki e fontos helyismereti dokumentumra. A viatindító előadások közül *Ujszászy Kálmán* említette ugyan a mozgófilmeket, de részletesebben nem tért ki

rájuk.² Az OSZK KMK által kiadott módszertani útmutató külön fejezetben, néhány oldalon szót ejt a filmekről, de nem jut túl az általánosságokon.³

Szerencsére – a dolgok rendje szerint – egyes könyvtárak gyakorlata megelőzte az elméleti – módszertani útmutatásokat. Egyik-másik hozzákezdett a hangos-képes dokumentumok teljesebb körű gyűjtéséhez. Erről elsősorban a megyei könyvtárak híradói számoltak be. Vizuális gyűjtemény alakult a körmendi Városi Könyvtárban⁴, fényképtár, mely diaképeket is őriz a tiszafüredi Városi Könyvtárban⁵, a zobi Nagyközségi Körzeti Könyvtár helyismereti munkájáról szóló tudósítás már felveti a videofelvételek gyűjtésének kérdését is⁶ stb. Nyilván jóval több helyen gyűjtik a hangos-képes dokumentumokat, mint amennyiről a publikációk tájékoztatnak, ennek ellenére merjük állítani, nincs a helyén az audiovizuális helyismereti anyagok ügye a könyvtárakban. Jogosan teszi fel a kérdést *Bényei Miklós*: mennyire hézagmentesek a könyvtárak helyismereti gyűjteményei?⁷ Tanulmányából megtudjuk, hogy mi mindent gyűjtenek, de a hosszú felsorolásból teljesen kimarad a mozgókép és még néhány más képi ismerethordozó. Sajnos, javaslatok között sem szerepel a képes információhordozók teljes körű gyűjtése.

A mozgófilmek forrásértéke

A műszaki fejlődés következtében új típusú információhordozók jelentek meg a társadalomban. A rajtuk rögzített szellemi termékek ugyancsak forrásai lehetnek a helyismeretnek, helytörténetnek. Ha a helyismeret forrásait gyűjtő könyvtárak teljességre törekednek, a gyűjtőmunkájukat ezekre is ki kell terjeszteni. Meddő vitának tűnik, hogy a helytörténeti dokumentumokat gyűjtő közgyűjtemények és egyéb intézmények közül melyik illetékes a hangos-képes információhordozók gyűjtésére. Vitathatatlan azonban a közművelődési könyvtárak joga, sőt kötelessége e téren.

A felsőfokú ellátást nyújtó könyvtárakra vonatkozóan mondja ki a művelődési miniszter 211/1984. MM.sz. útmutatója, hogy a teljességre törekedve, valamennyi dokumentumtípusra kiterjedően gyűjtik a helyismereti irodalmat; e világos fogalmazás megadja az elvi alapot a gyűjtőmunkához.

A helyismeret magába foglalja az adott terület egészére kiterjedő komplex társadalmi, kulturális, életmódra vonatkozó stb. információkat, ennél fogva a források legszélesebb skáláját öleli fel. A hangos-képes dokumentumok nélkül mindenképpen hiányos lesz a későbbi kutatók forrásanyaga. Mert igaza van a kínai közmondásnak, mely szerint egy kép többet ér ezer szónál. Gondoljuk csak meg: a magyar filmgyártás szinte kezdetektől fogva segítette az iskolát, oktatófilmek készítésével; e filmek ma már kortörténeti dokumentumok, telve helyi vonatkozásokkal. (Pl. a VKM által készített földrajzi oktatófilmek.) Sok mozgófilm foglalkozik egészében vagy részleteiben egyes gyárak, ipari üzemek tevékenységével.

Fölbecsülhetetlen értékű helyismereti és általános kortörténeti információkat tartalmaznak a moziban bemutatott híradófilmek. Évenként mintegy 50 készül belőlük, s a 10–15 perces összeállítások többnyire konkrét helyekhez kötődő eseményeket mutatnak be. Feltárásukra előbb-utóbb sort kell keríteni. Ugyanez érvényes a televízió híradóira, a Hét, a Stúdió stb. műsoraira is.

Más kérdés a forrásérték. Hiszen tudjuk jól, hogy a filmek, hangszalagok vághatók, ragaszthatók, tehát az egyébként hiteles felvételek, beállítások bizonyos sorrendbe rendezve egészen más tartalmat fejezhetnek ki. A hitelesség megállapítása azonban már a történészek feladata.

Ez azonban nem befolyásolja azt a követelményt, hogy a könyvtárak mindennapi feladata a filmdokumentumok rendszeres, tudatos, lehetőleg teljes körű gyűjtése. Mivel a hangos-képes dokumentumok gyűjtésének, feltárásának egy sor kérdése megoldatlan, ez a munka nem kis feladatot jelent a könyvtárosok számára. Az első nehézség a teljes hazai termést feltáró mediográfia hiányából fakad. Az MNB Hanglemezek Bibliográfiája mintájára szükség lenne a diafilmek, mozgófilmek, majd a videofelvételek azonosító adatait tartalmazó kiadványra is. Egy ilyen központi feltáró eszköz hiányában nem lehet teljes a számbavétel. Az új kötelempéldány rendelettel megoldódik az archiválás, de nyitott kérdés még a teljes körű bibliográfiai számbavétel és így az e dokumentumtípusokról való tájékozódás.⁸

A helyi vonatkozás kritériumai

A helyismereti dokumentumokat általában az alábbi kritériumok szerint gyűjtik a könyvtárak:

1. az adott helyre vonatkozó, helyi információt tartalmazó dokumentumok;
2. a területen született, élt, alkotott, illetve az ott élő, alkotó emberek művei és a róluk szóló irodalom (az esetben is, ha a művek tartalma nem helyi vonatkozású);
3. a helyi kiadók, nyomdák termékei (az esetben is, ha nem tartalmaznak helyi vonatkozású információt).

Kérdés, hogy a fenti szempontok mennyiben alkalmazhatók a hangos-képes dokumentumokra is. Nem lehet vitás annak a diafilmnek, mozgófilmnek a beszerzése, amely az adott földrajzi határokon belüli tartalmat hordoz. Egy adott üzem munkáját, technológiáját bemutató diafilm, mozgófilm, videofelvétel egyértelműen helyismereti anyag. Ugyanígy a politikai, társadalmi, kulturális rendezvényekről, a területen élő, dolgozó emberekről készült riportok is ide tartoznak. A játékfilmek helyi vonatkozásán azonban el kell gondolkodni. Olyan elemeket kell tekintetbe venni, mint például a területhez kötődő író, a területen játszó irodalmi alkotásból készült film, televíziós játék, eredeti vagy fiktív vagy áthelyezett színtere, nem helyi alkotó filmjének megnevezett vagy meg nem nevezett helyszíne.

Nem merünk azonban ilyen határozottak lenni a második kritérium alkalmazását illetően, mégpedig azért nem, mert a vizuális dokumentumok előállításában számosan működnek közre, egyszer ilyen, másszor olyan minőségben, többé-kevésbé befolyásolva a mű tartalmi-formai megalkotását. Ha a forgatókönyvíró, rendező, operatőr, vágó stb. helyi kötődéssel bír, bizonyos mérlegelésnek van helye; további problémát jelent a fő- és mellékszereplők személye. (Viszont tanácsolható, hogy ha a dokumentumot egyelőre nem is szerzi be a könyvtár, legalább a nyilvántartás szintjén tárja fel az alkotók munkásságát. A harmadik kritérium tekintetében inkább lehetne követni a nyomdatermékekre vonatkozó gyakorlatot.

A mozgófilmek csoportosítása

A mozgófilmeket fizikai, technikai jellemzőik (formai jegyek) és műfajaik (tartalmi jegyek) alapján csoportosíthatjuk.

Fizikai, technikai jellemzők szerint a főbb típusok a következők.

- 8 mm-es,
- 16 mm-es,
- 35 mm-es

filmek.

A 8 mm-es típusban találunk N 8 (normál 8-mm-es) és S 8 (super 8 mm-es) szalagos, valamint hurokfilmeket. (Ez utóbbiakat zárt kazettában, végtelenített lejátszásra alkalmas formában helyezik el.)

Ma már eléggé ritka, hogy a filmek néma (hang nélküli) változatban is elkészüljenek. Készülhet a film fekete-fehér és színes, valamint fény- és mágneshangos változatban. Ezeket a jellemzőket a dokumentumleírásban is fel kell tüntetni, mert a vetítésnél nem mindegy, hogy fény- vagy mágneshangos a kópia.

Műfaját tekintve a film lehet

- játékfilm;
- informatív (dokumentum, tudományos) jellegű film;

ezen belül

- népszerű–tudományos film,
- ismeretterjesztő film,
- oktatófilm,
- módszertani film (szakmai film),
- tudományos filmfeldolgozás,
- kutatófilm.

A helyi vonatkozás szempontjából gyakorlatilag a felsorolt típusok mindegyike számításba jöhet, hiszen mindegyikük tartalmazhat helyi információt. Vegyük például az oktatófilmeket: megtörténhet, hogy teljes egészét, vagy egy részét a területen működő valamelyik iskolában forgatták; ebben az esetben az iskola tárgyi környezete, a szereplő tanárok, iskolások személye indokolja a beszerzést és megőrzést. Az Országos Oktatástechnikai Központ „Tájak, korok, nyelvjárások” c. sorozatának – bár oktatási célra készült –, tartalma miatt ott a helye az érintett megyék, városok könyvtáiraiban.

A gyarapítás kérdései

A helyismereti filmek téra az alábbi forrásokból gyarapodhat:

- vétel (kereskedelmi forgalomba került filmek forgalmazóitól, magánzemélyektől, más művelődési intézményektől),
- saját gyártás (a könyvtár által vagy kooperációban más művelődési intézménnyel készített filmek),
- másolás (központilag készített filmekről, tv-műsorokról vagy egyéb helyeken felvett műsorokról),

- ajándék (intézményektől, egyénektől),
- csere (duplum példányokért vagy más dokumentumokért).

A „filmpiacon” való tájékozódást megnehezíti, hogy nincs a teljes hazai termést feltáró filmográfia. A megoldás kézenfekvő; kötelezpéldány-szolgáltatás a képes dokumentumokból, ennek alapján bibliográfiai feltárás, majd a könyvtárellátás rendszerébe beépíteni a mozgófilmek teljességét is. A nehézségek miatt a helyismereti filmek vásárlása ma még nem általános gyakorlat a könyvtárakban, pedig szükségességét fölösleges újra hangsúlyozni. A feladatot nem lehet tovább halogatni: az újonnan készülő filmekből be kell szerezni a helyismereti anyagot, a régebben készült alkotásokat pedig visszamenőleg legalább fel kell tární. Ezt a feltáró munkát érdemes lenne központilag elvégezni, mert megyéknént külön-külön végigkutatni az archívumokat nagy energiapazarlást jelent. Ha közeljövőben nem várható e téren központi segítség, a megyei filmtárak tehetnék meg az első lépéseket: az állományukban lévő helyismereti dokumentumokból katalógust állíthatnának össze, s ezzel párhuzamosan fokozott gondossággal védenék ezeket a kópiákat. Ez nem jelenthet túl nagy megterhelést, mert az évenként elkészült alkotásokból megyéknént mindössze 2–4 tételre lehet számítani. Az 1945-től 1984-ig készült hazai filmekből a Veszprém megyei vonatkozásúakat feltáró filmográfia 95 tételt regisztrál.⁹

A saját gyártás és a másolás kérdése szorosan összefügg a kibontakozó videozással. Ma már minden „A” típusú, sok „B” típusú könyvtár is rendelkezik videomagnóval. Nincs semmi akadálya, hogy a központi televízió által sugárzott helyismereti műsorokat felvegyék videokazettára. A megyei könyvtárak vállalhatnák azt is, hogy a megyére vonatkozóan teljes gyűjtemény mellett az érintett városok, községek könyvtárai számára is készítenek másolatot.

A mozgófilmek egy-egy kópiájának gyűjtése elől napjainkig kitérhettek a könyvtárak azzal az indokkal, hogy beszerzésükhöz nincs elegendő pénzük. A videózás révén azonban ma már viszonylag olcsó áron hozzájuthatnak egy-egy helyismereti film videomásolatához.

Az állami, minisztériumi stb. stúdiók által gyártott új filmek videokazettára való átmásolása központilag is megoldható lenne: a stúdiók a filmek készítésével egyidejűleg az érdekelt könyvtáraknak videokazettára is felveszik. Visszamenőlegesen pedig az országos stúdiók archívumaiban tárolt helyismereti filmek feltárása után megszervezhető a videóra való átmásolásuk. Ezek a helyismereti dokumentumok nemcsak történeti forrásértékkel bírnak, hanem az iskolai és felnőttnevelésben, az ismeretterjesztésben is kiválóan felhasználhatók.

Azok a könyvtárak, amelyek rendelkeznek felvevő kamerával is, maguk is készíthetnek helyismereti felvételeket, műsorokat, tematikus összeállításokat, dokumentációkat stb. (A debreceni Városi Könyvtár régóta működő stúdiója talán bátorítást jelent mások számára is.) Ehhez a munkához azonban nem elegendők a hagyományos könyvtári szakismeretek. Talán nem túl merészség feltételezni, hogy a könyvtárosképzésben és továbbképzésben ilyen jellegű tudnivalók is előbb-utóbb helyet fognak kapni.

A videozással párhuzamosan, részben annak segítségével terjed hazánkban a helyi kábeltelevízió. Tudomásunk szerint 20 körül van azoknak a városoknak a száma, amelyekben már működik ez a kommunikációs rendszer. A helyi közművelődési könyvtárak eb-

ben betöltött (betölthető) szerepe, feladatai túlmutatnak a helyismeret kérdésein; ami viszont a sugárzott műsorokat illeti, azoknak ott a helyük a helyismereti gyűjteményekben.

JEGYZETEK

1. A Hazafias Népfrent Elnöksége Honismereti Bizottságának jelentése... 1985. július 8–9. Sopron, 11–12.p. Kézirat.
2. ÚJSZÁSZY Kálmán: A képi ábrázolás szerepe a helyismereti munkában. = A helyismereti munka kérdései. Helyismereti tanácskozások. Bp. NPI. 1979. 25 p.
3. STIER Miklós – SZÁSZ Zoltán: A helytörténetírás módszertani kérdései. Új- és legújabb kor. Bp. NPI. 1980. 166 p.
4. TÓTH László: Vízuális gyűjtemény a körmendi Városi Könyvtárban. = Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 1984. 2.sz. 31–34.p.
5. GAÁL Sándor: Helytörténeti tevékenység a tiszafüredi Városi Könyvtárban. = Együtt. A Szolnok megyei könyvtárak híradója. 1984. 3.sz. 9–19.p.
6. MÁNDLI Gyula: Helyismereti gyűjtemény a szobi Nagyközségi Körzeti Könyvtárban. = Pest Megyei Könyvtáros, 1984. 1–4.sz. 31–41.p.
7. BÉNYEI Miklós: Hol tart a közművelődési könyvtárak helyismereti munkája? = Könyvtáros, 1981. 10.sz. 615–621.p.
8. A művelődési miniszter 17/1986. (VIII. 20.) MM. számú rendelete a sajtótermékek köteles- és tiszteletpéldányairól.
9. TÓTH Dezső: Fejezetek a Veszprém megyei helytörténeti mediográfiához. Veszprém, 1985 76 p. Kézirat.

* * *

A BRIT NEMZETI DISZKOGRAFIA munkálatai 1986 elején indultak meg a British Library Nemzeti Hangtárában (National Sound Archive). A hangtárnak jelenleg kb. egy millió hazai hanglemeze van; a diszkográfia számítógépes adatbázisának létrehozása a hangtári állomány katalógusának számítógépesítését is elősegíti. A tervek szerint 1990-re minden kurrens, a kereskedelemben hozzáférhető brit hanglemez adatai bekerülnek az adatbázisba, s akkor a retrospektív katalógizálás is megindul. Nyomtatott formában is közreadják a diszkográfiát.

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI SZAKFELÜGYELETRŐL

KELLNER BERNÁT

Közművelődési gyakorlatunkban régi tapasztalat, hogy amiről kevés szó esik, az vagy hibátlanul virul, vagy éppen halódik. Most, a könyvtári szakfelügyelet megteremtésének első évtizede után hasznos lehet megvizsgálnunk: miért övezi olyan sűrű publikációs csend ezt a fontos munkaterületet, él-e szakfelügyeletünk, mint létrehozói remélték, vagy halódik, miként a borúlátók jósolták. Vizsgáljuk meg történeti egymásutánban a szervezet működésének elindulását, fogadtatását és jelenlegi helyzetét.

A szakfelügyeleti utasítás és hatása

Tudvalévő, hogy a 156/1973. M.M. sz. utasítás megjelenésének idején közigazgatásunk még a régi tagozódásban funkcionált és erre épülve a tanácsi könyvtárhálózat módszertani irányítása is megye-járás-község lépcsőrendszerében működött. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a közművelődésre vonatkozó minisztériumi rendelkezéseket, terveket és irányelveket először a megyei könyvtárak adaptálták saját megyéjükre, lebontották járásaikra, majd ezek vetítették ki ajánlásait a részfeladatokkal együtt a községekre. A kivitelezés módjait többnyire az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja útmutatásával, néha gyakorlati segítségével a megyei és járási könyvtárak módszertani részlegei, illetve a módszertanos könyvtárosok munkálták ki.

Miután az 1973-ban létrehozott könyvtári szakfelügyelet gyakorlati tevékenysége kezdetben nem volt világosan körvonalazva (sőt ma sincs!), azonnal a kérdések özöne fakadt fel a könyvtárosokban és a kételyek áradata jelentkezett. A lehangosabb kérdés így hangzott: mi indokolja a szakfelügyelet létrehozását, hisz ugyanazt vizsgálja, mint az A- és B-típusú könyvtárak módszertani részlege és ugyanaz a szakember-gárda áll rendelkezésére. Első olvasásra, a távlati fejlődési követelmények ismerete nélkül talán joggal kérdezték: miért látna és segíthetne többet a megyénként központilag irányított szakfelügyelet, mint a terepen ismerős és jártas módszertanos könyvtáros? Sokan attól is tartottak, hogy a szakfelügyelet esetleg hűvösebb szakmai tárgyilagossága, az adott körülményekkel, feltételekkel kellően nem számoló fokozottabb igényessége elriasztja a tiszteletdíjas, esetenként társadalmi munkás könyvtárosokat megbízatásuktól akkor, amikor az élénk elvándorlás következtében egyébként is nehéz alkalmas személyt találni a falusi könyvtárak vezetésére. Számosan attól is tartottak, hogy a szakfelügyelet és a módszertan esetlegesen eltérő megállapításai, értékelései és javaslati zavart kelthetnek a könyvtárosokban és a fenntartó tanácsokban is.

Ilyen körülmények között és a lazán körvonalazott utasítás mellett nyilvánvaló, hogy a szakfelügyeleti tevékenység határozatlanul, szinte megyénként más szervezeti felépítésben és eltérő módszerekkel látott munkához. Miután az utasítás inkább csak elveket adott, minden megye szakfelügyeleti hálózata maga tett kísérletet saját „végrehajtási utasításának” kidolgozására. A közművelődési könyvtári hálózatok szellemének és szerkezetének egészséges voltát az is bizonyítja, hogy a kezdeti időszak után előbb-utóbb, s kisebb-nagyobb eltérésekkel a szakfelügyelet számára országosan szinte ugyanazok a szervezeti keretek, módszerbeli eljárások és követelmények fogalmazódtak meg, bár az elmúlt évek folyamán néhány megyében történtek változások a szervezeti felépítésben és a gyakorlati kivitelezésben is. A szakfelügyelet valóságos célja – *az egységes közoktatási és közművelődési politikai szemlélet megteremtése, a két intézményrendszer együttműködésének megerősítése és az intézményi integráció nyomán létrejött új típusú intézmények új módszerű szakfelügyelete* –, egyre határozottabban rajzolódott ki.

A következőkben három megye (Fejér, Somogy, Tolna) szakfelügyeleti rendszerének és tevékenységének helyszíni tanulmányozása és több megye írásos anyagai birtokában megkíséreltem összegezni a szakfelügyeleti munka gyakorlati eredményeit, bevált módszereit és gátjait. (Itt mondom köszönetet a meglátogatott megyék szakfelügyeleti vezetőinek a szíves tájékoztatásért.)

Bevezetőként tanulságos szólnunk az utasítás nyomán szerveződő szakfelügyelet vegyes fogadtatásáról. A könyvtárosok egy része újabb és felesleges tehernek, helyenként beképzelt szakmai csalhatatlanságuk kétségbe vonásának érezte az újszerű, szokatlanul alapos szakfelügyeletet. A falusi könyvtárosok között akadt, aki még a fapintatos vizsgálódást is bizalmatlanságnak, sőt támadásnak tekintette és kezdetben sok energia veszett el a meddő vitákban. Volt olyan C-típusú könyvtárvezető, aki egy drága angol statisztikai évkönyv beszerzésének indokolatlanságát sem fogadta el. Másutt, egy ugyancsak szűkös beszerzési kerettel bíró C-típusú könyvtár vezetője arról próbálta meggyőzni a szakfelügyelőt, hogy a könyvtárpropaganda céljából, az olvasók hatékonyabb vonzása érdekében, minden magyarul megjelent bűnügyi és kémregényt be kell szereznie, mert „ez a műfaj vonzza az olvasókat, a könyvtáros dolga lehet később az izlés átformálása”.

A járási könyvtárak, a mai *városi könyvtárak* többsége nagyobb megértéssel fogadta a szakfelügyelet megteremtését és ahol e könyvtárak munkatársai a szakfelügyelőkkel együtt részt vettek a vizsgálatokban, ott a gondosan előkészített szakfelügyeleti vizsgálódás számukra egyben továbbképzési alkalom is volt. Természetes gyakorlatként alakult ki, hogy a szakfelügyeleti jelentéseket a területileg illetékes városi könyvtárak is kézhez kapták és képviselőik vizsgálatokat összegező tárgyalásokon is részt vettek. Már az első években megvilágosodott és meggyőződéssé vált a könyvtárosok körében minden szinten, hogy a szakfelügyelet nem támadás, hanem segítség és észrevételein megsértődni értelmetlenül érzékenységre vall.

A megyei, a városi és a községi tanácsok többsége segítő csapatként fogadta a szakfelügyelőket, s egyre gyakrabban maguk igényelték a vizsgálatokat és az utóvizsgálatokat. A javaslatokat általában szívesebben fogadták, mint a könyvtárosok. Ez a hajlandóság lehet a forrása annak, hogy a szakfelügyelet megalapozott javaslatai alapján sok éves mulasztásokat lehetett felszámolni és rendszeresebbé, tervszerűbbé vált a könyvtári munka. A

szakfelügyelet még hatékonyabbá és hasznosabbá válhatott volna, ha egyes megállapításai és javaslati a szakmai kereteken túl is elhangzottak volna és nyilvánosságot kaptak volna. Például egy jelentés szövege, hogy a hetenként egyszer-kétszer, néhány órán át kölcsönző kis falusi könyvtárak leggazdaságosabb fűtési módja a gyorsan bemelegítő olajkályha. Mégis, ezekből a könyvtárakból is elkótyavetyélték az olajkályhákat és több ezer forintos befektetéssel rátértek a szénfűtésre, ami kormol, piszkol és kölcsönzési napokon félnapos előfűtést kíván, s így végső soron drágább.

Szervezet és működés

Az utasítás nyomán megalakított *könyvtári szakfelügyelet személyi felépítése* megyénként változó. Létszáma általában 5 és 8 fő között mozog. A szakfelügyeletet a kezdet kezdetén többnyire egységes közművelődési felügyeletként szervezték meg a megyei tanácsok művelődési osztályai, de hamarosan kivált belőle a könyvtári és a művelődési otthoni szakfelügyelet. Az utasítás nyomán, amelyet a Művelődési Minisztérium a Szakszervezetek Országos Tanácsával egyetértésben adott ki, néhány megyében mégsem valószínűsítették meg a szakszervezeti könyvtárak szakfelügyeletét. Nem sikerült egységesen megoldani az iskolai könyvtárak szakfelügyeletét sem, mert a megyei pedagógiai intézetek helyenként ragaszkodtak a maguk szakfelügyeleti jogához, még akkor is, ha a végrehajtáshoz sem szakemberük, sem gyakorlatuk nem volt.

A megyék többségében a szakfelügyelet formai elemekkel terhelt kezdte meg tevékenységét, ennek következtében az információáramlás alig javult és a módszeres segítő és ellenőrző munka helyenként elmerült a formalitásokban, a megalapozott javaslatokat nem követték tettek.

Az utasítás világosan meghatározta, hogy „a szakfelügyelők e tevékenységükért tiszteletdíjban (megbízotti díjban) részesülnek, melynek mértékét havi 500–1200 Ft-ban kell megállapítani”. E rendelkezés végrehajtása terén is kirívó különbségek tapasztalhatók. Többhelyütt a szakfelügyelet vezetője egyáltalán nem részesül díjazásban, van ahol 500 Ft a tiszteletdíja, van ahol több. Van olyan megyei szakfelügyeleti szervezetünk, amely a megyei könyvtárhálózat létszámának megfelelő bővítésével, az itt dolgozók munkakörébe beépítve látja el a szakfelügyeleti munkát. Jellemző viszont, hogy a kezdetben megállapított tiszteletdíjak összege – amely sehol sem érte el a felső határt – 12 éven át változatlan maradt, s csak 1986-ban emelkedett néhány száz forinttal, de a havi ezer forintot sehol sem éri el.

A szakfelügyelők általában a megyei könyvtárak és városi könyvtárak legképzettebb és leggyakorlottabb munkatársaiból kerülnek ki, gyakran az egyes könyvtári szakterületek (szerzeményezés, feldolgozás, olvasószolgálat gyermekszolgálat) megyei vezetőiből. Előfordul, hogy kiemelkedő felkészültségű szakszervezeti könyvtárost is bevontak a szakfelügyelet tagjai közé.

A szakfelügyelet mindenütt éves terv, vagy az oktatási terv ötéves ciklusaihoz igazodó terv alapján munkálkodik. Ennek ellenére úgy látszik, hogy több ciklus alatt sem sikerült megvalósítani azt a hallgatolagos célt, hogy egy-egy megye valamennyi könyvtár-

ról teljes képet nyújtson a szakfelügyelet az irányító szakosztály számára.

A szakfelügyeleti vizsgálatok céljukban, mélységükben és kiterjedésükben, még inkább módszereikben igen eltérőek. Még egy évtizednyi gyakorlat után sem alakult ki a megyéken belül valamiféle egységes eljárás. Ehhez nyilván hozzájárult az a publikációs csend is, amely ezt az újszerű munkát övezte. A szakfelügyeleti vizsgálatok összegező jelentései kb. olyan minőségi eltéréseket mutatnak, amilyenek a tusrajz, a fekete-fehér fénykép és a színes felvétel között észlelhetők. Ugyanazt ábrázolják, de hol a lényegét, hol az egyes vonásokat, hol csak a külsőségeket emelik ki. Egyik jelentés a technikai feltételeket, a személyi adottságokat, másik az anyagi lehetőségeket és gátakat, a harmadik a könyvtári munka hatásfokát, a kapcsolatok értékét elemzi. Ennek a különbözőségnek – amely bizonyos mértékig a jelentések használhatósági fokát is jellemzik –, egyik oka az lehet, hogy a szakfelügyelők kevés megyében kaptak gyakorlati útmutatást, vagy konkrét megrendelést. Bár kétségtelen, vannak olyan éves tervek is, amelyek megszabnak kiemelt vizsgálati szempontokat, mint pl. az olvasók száma csökkenésének oknyomozó feltárása, a könyvtárak gazdasági helyzetének feltárása, az anyagi források gazdaságosabb és célszerűbb felhasználása, a könyvtárosok alkalmassági vizsgálata, a kapcsolatok elemzése.

A vizsgálatok méretük és mélységük tekintetében ugyancsak eltérőek. Főbb típusaik:

1. Az általános felügyeleti tervhez kapcsolódó vizsgálatok.
2. Egy-egy kisebb egység, sokoldalú, teljes, elemző felmérése, vagy különleges szempontú vizsgálata.
3. Több szakfelügyelő szakosított vizsgálódása egy-egy nagyobb intézményben.
4. Komplex vizsgálat egy igazgatási egység valamennyi könyvtárában.

A szakfelügyelet a megyei irányító szerv igényeinek megfelelően végzi ellenőrző és informáló munkáját. Mégpedig két irányban: a könyvtár és fenntartója irányában. Szakmai tanácsokat ad, értékeli, vizsgálja a könyvtári munka hatékonyságát, a könyvtár nevelő munkáját és kapcsolatait a szervezetekkel, intézményekkel és a lakossággal. A vizsgálatok többnyire nem statikusak, hanem fejlődésében vizsgálják egy-egy intézmény tevékenységét, beágyazva a település, illetve egy területi egység gazdasági és politikai fejlődésmenetébe. A kiindulás természetesen az általános helyzetfeltárás, mely szembesíti a teljesítményeket a lehetőségekkel, feltárja mindazt, ami érték és rámutat arra is, ami nincs, de lennie kellene. A vizsgálatok gyakran összehasonlítási alapként kitekintenek az azonos adottságú könyvtárak megyei és országos adataira és helyzetére. Többnyire elemzik a vizsgálatra kijelölt település demográfiai fejlődését, politikai és gazdasági életének alakulását, a lakosság iskolázottságának és kulturális életének változásait. Ez helyeselhető gyakorlat: nem szorul külön magyarázatra, hogy a könyvtárak tevékenysége nem vizsgálható környezetük és kapcsolataik elemzése nélkül és azok a vizsgálódások járnak jó úton, amelyek a helyzetfeltárásból kiindulva távlati javaslatokban teljesebbnek ki.

Együttműködés

Külön említést érdemel a szakfelügyelet részvétele az iskolai könyvtárak fejlesztésében, bár e területen észlelhető megyénként a legnagyobb eltérés. Egyik megyénkben a könyvtári szakfelügyelet a területileg illetékes tanácsi könyvtárnak és a megyei könyvtárnak javasolta egy erősen elmaradt iskolai könyvtár operatív megsegítését és elérte, hogy a megyei könyvtár berendezéséről is gondoskodott központi alapja terhére. Másik megyében az oktatási szakfelügyelet is segítette az iskolai könyvtárak munkáját: az oktatás szakfelügyelői is elemezték az állományokat és véleményt nyilvánítottak a tantárgyhoz kapcsolódó szakirodalmi ellátottságról, annak minőségéről, használatáról és oktatási alkalmazásáról; észrevételeik az intézmény naplójában rögzítve a könyvtári szakfelügyelet számára is hozzáférhetőkké váltak. Néhány megyében a vizsgálati jegyzőkönyvekben érzékelhető az oktatási és a könyvtári szakfelügyelet egyeztetett véleménye. A könyvtári szakfelügyelet kendőzetlenebb igényessége, különösen a működési feltételek terén, néha konfliktusok forrása. A könyvtári szakfelügyelet nem fogadja el például azt a kényelmes gyakorlatot, hogy az iskolai könyvtárak kifejezetten könyvtári célra tervezett és épített helyiségeit tantermi célokra vegyék igénybe és vadonatúj iskolákban is megbénítsák ezzel az iskolai könyvtár működését. A megyék többségében mégis kialakult – bár nem elég határozottan és világosan – az együttműködés és a munkamegosztás a megyei szakfelügyelet és a megyei pedagógiai intézetek között. A megye könyvtárügye látja kárát annak, ha – mint egyik megyénkben – presztizsok miatt a megyei pedagógiai intézet továbbra is elhatárolja az iskolai könyvtári szakfelügyeletet a tanácsi hálózattól és féltékenyen fenntartja magának, noha ezt a gyakorlatban képtelen megvalósítani. Az utóbbi években e téren általában előnyös változások észlelhetők, miután az érdekeltek megnyugodtak, hogy nem az iskolai könyvtárak „megkaparintásáról”, hanem segítéséről van szó.

A szakszervezeti központi könyvtárak kezdettől fogva szívesen együttműködnek a tanácsi szakfelügyelettel és az üzemi szakszervezeti bizottságok, valamint az üzemek gazdasági vezetőségei lehetőségeikhez képest támogatják a szakfelügyelet javaslatainak megvalósítását. Egyes megyékben szakszervezeti könyvtárosok is részt vesznek a szakfelügyeleti munkában.

Sajnálatosan laza az együttműködés a könyvtári és a művelődési otthonok szakfelügyelete között. Némelyik megyében a két intézményhálózat egymástól teljesen elszigetelten munkálkodik, kivéve ha egy-egy település általános, minden művelődési ágazatra kiterjedő vizsgálata kerül napirendre. Mindössze egy megyében találtam hasznos kísérletet az egymáshoz igazodó, folyamatos együttműködésre.

A szakfelügyelők vizsgálataik összegezéséről javaslati záradékkal ellátott írásos jelentést szerkesztenek s ezt a szakfelügyelet vezetőjének, általában a megyei könyvtár igazgatójának nyújtják be. A szakfelügyelet vezetője a jelentést és javaslatokat módosítva vagy változtatlanul hagyva eljuttatja a megyei tanács művelődési osztályához, a területileg illetékes városi könyvtárhoz, amely tájékoztatja a könyvtárosát a vizsgálat megállapításairól. Iskolai könyvtár esetében a megyei osztályon kívül a megyei pedagógiai intézet és a vizsgált könyvtár iskolaigazgatója látja a jelentést. A szakszervezeti könyvtárak szakfelügyeleti jelentését az üzemi szakszervezeti bizottságon kívül a szakszervezeti megyei tanács köz-

ponti könyvtára, esetleg a vállalat igazgatója is kézhez kapja. Esetenként a szakszervezeti ágazati központ könyvtára is igényli a tájékoztatást.

Több példa igazolja, hogy ahol a vizsgálat tapasztalatait az érdekelt szervek képviselőinek jelenlétében megvitatják, jelentős változás következhet be a könyvtár életében és ellátásában, s következésképpen munkája eredményeiben. Nem egyszer sikerült sok éves mulasztásokat felszámolni, ezzel a könyvtár működésének színvonalát emelni.

Gyümölcsöző gyakorlat néhány megyében, hogy a szakfelügyelők és a városi könyvtárak igazgatói közös értekezleten vitatják meg együttes munkájuk eredményeit és fogyatékoságait. Semmi esetre sem helyeselhető, ha a szakfelügyelőket távol tartják a könyvtárak vezetőinek értekezleteitől és ha szakfelügyelők mit sem tudnak vizsgálataik eredményeiről, hatásáról, vagy éppen kudarcairól.

A szakfelügyelet módszereinek változatossága nem befolyásolja az eredményességet, mégis indokoltnak látszik legalább némiképpen egységesíteni a vizsgálatok összegezését és a javaslatok alapjául szolgáló szemléletmódot. Alapelvként elfogadhatjuk, hogy a javaslatok legyenek előremutatók, de álljanak összhangban a fejlesztési tervekkel és a lehetőségekkel. A jó vizsgálati összegezésnek tükröznie kell a település demográfiai, gazdasági és politikai helyzetének képét, várható fejlődését, a lakosság iskolázottságát, a könyvtár elhelyezését, berendezését, korszerűségét, működésének hatékonyságát; helyes, ha az összehasonlítás céljával kitekint a megyei és az országos helyzetre is. A javaslatokban ajánlatos különválasztani a fenntartók, a könyvtáros és a hálózati központok feladatait. A javaslatok kiterhetnek az olvasómozgalom fellendítésének lehetőségeire és követelményeire, a szervezeti átalakításokra, kapcsolatok létesítésére, különleges szolgáltatások bevezetésére (pl. a nemzetiségi lakosság anyanyelvi könyvellátása, a fiatalokkal való foglalkozás, zenei részleg létesítése stb.). A szakfelügyelet javasolhatja a könyvtárosok speciális továbbképzését, tiszteletdíjuknak, illetve illetményüknek felemelését.

Csend veszi körül a szakfelügyelet munkáját, ahogy a könyvtárakban is halkulnak az élet zajai. A frissülés jelei azonban észlelhetők, de sajnos, a növekedés biztatása nélkül. Mégis, a három megyében folytatott vizsgálódásom megerősítette meggyőződésemet, hogy a tervszerűen folyó könyvtári szakfelügyeleti munka a gyengülő lehetőségek között is segíti az igyekvő könyvtárak eredményességét, az irányítás és az ellenőrzés hatékonyságát.

KITEKINTÉS

KÖNYVTÁRAK, LEVÉLTÁRAK, MÚZEUMOK ÉS INFORMÁCIÓS INTÉZMÉNYEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE EURÓPÁBAN

DIETER SCHMIDMAIER

Munkám során kezembe került *Fogarassy* Miklós cikke, amely a könyvtárak, levéltárak, múzeumok együttműködéséről szól (*Könyvtári Figyelő*. 1983. 5.sz. 525–528.p.). Ez adta az indítást, hogy két nemzetközi konferenciáról, amelyeken szerencsém volt részt venni, tájékoztassam e lap olvasóit és néhány gondolatot az általam oly fontosnak tartott kérdésről, az együttműködésről elmondjak.

Az IFLA, ICA és a FID 1985. októberében közös szakértői tanácskozást tartottak. Ezen a tanácskozáson az IFLA meghívására és megbízásából lehettem jelen és Adam Wysel együtt képviseltük a szocialista országokat.

A budapesti Kulturális Fórumon 1985 október-novemberében országom képviselőjeként egy kisegítő munkacsoportban vettem részt.

Mindkét rendezvény új szempontokat is nyújt a könyvtárak, levéltárak, múzeumok és információs intézmények – mint jelentős kulturális intézmények – együttműködéséhez.

1985. IFLA/ICA/FID konferencia Veldhovenben

1985. október 13–16-ig a Koningshof Veldhoven (Hollandia) kongresszusi központjában szakértői találkozást szerveztek, melyet a FID, ICA, és IFLA, valamint a holland Művelődésügyi Minisztérium támogatott. A szemináriumok tárgya az a kísérlet volt, hogy fenti három nemzetközi szervezet központi programjait vitassák meg, és a különböző szakmai csoportok képviselői között tapasztalatokat cseréljenek.

14 országból, 21 szakember, 3 munkacsoportban tanácskozott. A FID, mint az információ és dokumentáció nemzetközi szervezete, vitára bocsájtotta *A tudományos és műszaki információ, az ipari információ és az üzleti eredmények* című tervezetet. Az ICA, mint a levéltárügy nemzetközi szervezete a *Gépesítés* című tervezetét kívánta megvitatni, az IFLA, mint a könyvtárügy nemzetközi szervezete a *Megőrzés és konzerválás* című programját nyújtotta be. A témából is kitűnik, hogy milyen fontos az információs szakemberek, levéltárosok és könyvtárosok találkozója. Hogy erre csak egy példát hozzak: a levéltárügy gépesítése és a múlt kulturális javainak megőrzése érdekében.

A plenáris ülésen először a megvitatandó központi programokat ismertették, az eredményeket és a fejlesztési tendenciákat tették láthatóvá és a szakértői tanácskozás számára szabták meg a munkafeltételeket. A befejező plenáris ülésen a három munkacsoport kezdeti eredményeit ismertették és javaslatokat tettek a lehetséges további közös lépésekre.

Jelen cikk szerzője az IFLA megbízásából a III. munkacsoportban vett részt. Ez a munkacsoport a tudományos–műszaki információk kérdéseivel és azoknak az iparhoz való kapcsolataival foglalkozott. R. *Launo* (Finnország) a FID képviselője vezetésével, a konstruktívan irányított vitában három célt jelöltek meg:

1. Megtalálni azokat az utakat, amelyek a levéltárak, könyvtárak és információs intézmények közötti szorosabb együttműködést teszik lehetővé.

2. A gyűjteményeket rendszeresen fejleszteni és lehetőségeket találni arra, hogy a különböző információs forrásokat egyértelműen osszák szét a levéltárak, könyvtárak és információs intézmények között.

3. A forrásokat közösen értékelni és a felhasználókat megtanítani arra, hogy a levéltárak, könyvtárak és információs intézmények szolgáltatásait minél hatékonyabban tudják használni.

A vita végén megállapították, hogy a levéltárak, könyvtárak és információs intézmények számára készült közös tervezetek az információáramlás jobb csatornarendszerének a kiépítését, az információk jobb elosztásait és a munkatársak és felhasználók oktatását tartalmazzák.

A tanácskozás végén elfogadták *Az ipar információs rendszerének tökéletesítése, a könyvtárak, levéltárak és információs intézmények munkájának összehangolása révén* című előterjesztést, amely tartalmazza:

- Szervezeti modell létrehozása a levéltár, könyvtár és információs intézmény feladatai számára, egy közepes nagyságú és egy nagy üzem példáján.
- A levéltárak felelőssége az iparban a beszerzés, tárolás, selejtezés és a nyomtatott információs források közvetítése tekintetében.
- Az osztályozás és indexelési módszerek alkalmazása az archívális anyagok területén. Ez része az információforrások feltárásának a tudományos–műszaki információ számára.
- A levéltárak feladata az iparban, az üzemekben létrejött „szürke irodalom” egyes típusainak kezelésénél.

Ezeket az ajánlásokat átadták a három rendező szervezet vezetői grémiumának. Hasonló formában történt ez a másik két munkacsoportnál is. Az *1. munkacsoport* (Megőrzés és konzerválás) A *Wysocki* (Lengyelország), vezetése alatt a következő ajánlásokat tette:

- A kulturális javak megőrzésére és konzerválására irányuló nemzeti törekvések összegyűjtése és jegyzék formájában történő megjelentetése.
- Tanulmányok folytatása a restauráló szakemberek tanfolyamának megvalósításához.
- Tanulmányok készítése a „tömeges-konzerváló” technika számára.
- Kutatások folytatása a penész és doh ellenőrzésére a könyvtárakban és levéltárakban.
- Egy többnyelvű terminológiai szótár kiadása.
- Nemzetközi normatívák kidolgozása a kulturális javak kezeléséhez és megőrzéséhez.
- Tanulmányok készítése a nem hagyományos dokumentumok (pl. magnetofonzalagok és optikai lemezek stb.) kezeléséhez és konzerválásához.

A 2. munkacsoport (Gépesítés) W. Buchmann (Német Szövetségi Köztársaság) vezetése alatt és az ICA megbízásából a következőket terjesztette be:

- A kölcsönös információáramlás javításához terveket, szabályokat, szabványokat és terminológiai kiadványokat kell létrehozni.
- Közös ICA/FID/IFLA szemináriumot kell rendezni a gépesítés kérdéséről.
- Közös javaslatokat kell beterjeszteni a videotechnika számára.

Valamennyi munkacsoport hangsúlyozza az Unesco jelentőségét és bevonásának fontosságát a tervezetek elkészítésébe.

Kulturális Fórum, Budapest

Mint ismeretes a madridi Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet meg egyezett a kulturális együttműködés fejlesztésének szükségességében. A Záróokmány – amelyet 35 ország írt alá – ezzel foglalkozó része így fejeződik be: „A magyar kormány meghívására 1985 október 15-i kezdettel Budapesten Kulturális Fórumot rendeznek. A Fórumon a résztvevő országok kulturális életének vezető személyiségei jelennek majd meg. A Fórum a kultúra különböző területein létrehozott alkotásokkal, a széles körű együttműködéssel, a kapcsolatok erősítésével és kibővítésével kíván foglalkozni” (Nem hivatalos fordítás) A résztvevők megállapodtak abban, hogy a megnyitás után a kulturális problémákról négy munkacsoportban fognak tanácskozni:

1. *Képzőművészet és iparművészet* (festészet, grafika, művészi fotók, szobrászat, formatervezés műemlékvédelem)
2. *Előadóművészetek* (színház, tánc, népművészet, zene, film, tömegkommunikáció)
3. *Irodalom* (könyvkiadás, a fordítás kérdése, különösen a kis nyelvek irodalmának megismertetésével kapcsolatos problémákra)
4. *Kölcsönös kulturális ismeretek* (kutatás a művészet, a kultúra és a közművelődés területén; a nemzetiségek kultúrájának ápolása)

Mivel a Könyvtári Figyelő olvasói előtt is ismert a Fórum munkája én csak röviden szeretnék foglalkozni a 4. munkacsoport feladataival, ahol a 112 előterjesztésből 35 utalt többé-kevésbé a könyvtárügyre, illetve a kérdés ilyen aspektusára is.

1. Témakör

Az IFLA két magprogramjából, az UBC-ből és TDF-ből (egyetemes bibliográfiai számbavétel, ill. határokat átszelő adatáramlás) kiindulva megállapítható, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési értekezlet a nemzeti és nemzetközi irodalom hozzáférhetőségének biztosításán fáradozik. A felvételre kerülő adatokat a nemzetközi szabályokhoz és szabványokhoz igazítva kell kezelni, hogy az adatcserét lehetővé tegye. Biztosítani kell a nemzeti bibliográfiákban szereplő címekhez való hozzáférhetőséget is. A nemzeti bibliográfiáknak a nagyobb tudományos könyvtárakban rendelkezésre kell állniuk.

2. Témakör

Az IFLA UAP (dokumentumok egyetemes hozzáférhetősége) programjából kiindulva, javítani kell az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet országaiban az

információhoz való hozzáférést. Jobban ki kell használni a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést és a dokumentumok cseréjét. Az új technikai eszközök alkalmazásának is ezt a célkitűzést kell szolgálnia és meggyorsítania. Itt nagyobb mértékben érdemel figyelmet a „szürke irodalom” kölcsönzése és hozzáférhetősége.

3. Témakör

Az IFLA PAC (állományvédelem és konzerválás) programjából kiindulva nagyobb figyelmet kell szentelni a kulturális örökség emlékeinek megőrzésére. Ezen örökség fontos közvetítői a könyvtárak. A központi kérdések e tárgyban a tömeges méretekben megoldott mikrofilmzés, illetve a savmentes papírok alkalmazása. Figyelmet érdemelnek a régi híres gyűjtemények könyvállományai, amelyeknek nagyobb népszerűséget, jobb propagandát kellene adni.

4. Témakör

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet országaiban nemzetközi könyvtári és információs hálózatokat kell kialakítani. Ezzel biztosítani lehet a gyors adatcserét. Ugyanakkor elő kell mozdítani a közös bibliográfiai vállalkozásokat, intenzívebbé kell tenni a nemzetközi kiállítási munkálatokat.

5. Témakör

A könyvtárak segítik az olvasást. A könyvtáraknak új eszközök beállítását kell előmozdítaniuk, melyek a kulturához való további hozzáférhetőséget biztosítják. Különösen nagy figyelmet kell fordítaniuk az artotékák, diszkréték kialakítására, melyekkel a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat kiegészítik. A könyvtáraknak figyelniük kell arra, hogy az emberek idejekorán hozzászokjanak a könyvtárhasználathoz. Támogatni kell a felhasználók oktatását a családon belül, az óvodákban és iskolákban.

6. Témakör

A könyvtárosok tapasztalatszerését az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet államai között segíteni kell a könyvtártudomány többnyelvű szótárának közreadásával is.

Számos előadó javasolta további konferenciák és munkamegbeszélések szervezését az átfogó problémák megoldása érdekében. Ezek többek között:

- a nemzetközi könyvtárak szerepe a nemzeti kultúrák kölcsönös gazdagításában;
- a számítógépes könyvtári hálózatok adatainak cserelhetősége és az adatbankokhoz való hozzáférhetőség biztosítása;
- a jövő számára a múlt és a jelen anyagainak megmentését szolgáló eszközök és módszerek;
- könyvtár és a gyermek.

A Fórum, céljainak megfelelően, a művészet és a kultúra alkotásaival, azok terjesztésével és cseréjével foglalkozott. Számos téma került megbeszélésre: a művész etikájától az író felelőségén át, a filmművészet feladatáig. Ezen a széles palettán a könyvtárosok,

muzeológusok és levéltárosok is megfelelően szóhoz jutottak. A Kulturális Fórum jó és kiegyensúlyozott atmoszférában folyt le. Számos javaslat tanúsítja a delegációk nagy aktivitását. A kapitalista országok képviselőinek némelyike pesszimiztikusan ítélte meg a tanácskozást, de ennek ellenére eluralkodott az a vélemény, hogy lehetséges a szempontok egymáshoz való közelítése. A sokak által kísérletként ítélt találkozó a gyakorlatban bevált és a bizalom kialakulását szolgálta. A Kulturális Fórum az államok közötti kulturális együttműködésnek, új, serkentő impulzusokat nyújtott. Vonatkozik ez a könyvtárosokra, muzeológusokra és levéltárosokra is.

Visszatérve a kiinduláshoz, Fogarassy Miklós hivatkozott cikkéhez: azóta talán már történtek változások a közgyűjtemények közötti együttműködés tekintetében. Természetesen én magam is újra és újra észlelek hiányosságokat és zavarokat a könyvtárak, levéltárak és múzeumok közötti együttműködés terén, de ne hagyjuk ki a sorból az információs és dokumentációs intézményeket sem. Ez persze természetes, mivel a tudomány területén az interdiszciplináris elgondolások viszonylag újak. Legfontosabbnak azt tartom, hogy a levéltárnak, könyvtárnak, múzeumnak és információs részlegeknek mindenekelőtt saját intézményén belül kellene megbízhatóan együttműködni. Ha ez a közösség saját intézményében biztosított, csak akkor lehet az intézményhatáron túl, további partnert keresni. Ez az alapja a barátságos együttműködés minden más, regionális, nemzeti és nemzetközi formájának.

Úgy vélem, hogy egymással szemben nagyon toleránsnak kell lennünk. Gyakran nagyon kevésbé ismerjük jövőbeli partnerünket. Be kell hatolnunk gondolatvilágába, ismernünk kell terminológiáját, meg kell értenünk céljait, munkamódszerének alapvető vonásait. Csak ezután beszélhetünk hasznos együttműködésről. Ez persze egy igen hosszú lejáratú folyamat. Az, aki rövid időn belül az együttműködési készség alapvető változásait és az ezeket követő együttműködést reméli, illúziókat táplál. A szubjektív tényező óriási szerepet játszik, objektíve ugyanis minden résztvevő világosan látja, hogy a közgyűjtemények közös munkája nélkül hosszabb időre nem számíthat sikerre.

Versengés nélküli, a munkák ésszerűtlen megkettőzése nélküli együttműködésre van szükség. Nem történhet meg, hogy a rezort-szellem és a belátástalan egymás mellettiség, megállapodások nélkül vezessék a folyamatokat. Ez gazdaságilag helytelen, végső hatásában pedig nem éri el a kívánt szintet és tulajdonképpen büntetni kellene.

A rezort-szellem gyakran a teljesen szétválasztott képzés és továbbképzés, a szétválasztott vagy egyáltalán nem létező szakmai szervezetek, az eltérő terminológia és különösen a különböző irányítási, felügyeleti körülmények által keletkezik. Sok esetben az ugyanabban a városban működő intézmények más-más felügyeleti szervhez tartoznak, ami azt is eredményezi, hogy ugyanazért a munkáért a különböző intézményekben dolgozók más-más bérezésben részesülnek.

Remélem, hogy a különböző nemzetközi tanácskozások hozzájárulnak a nemzetközi együttműködéshez, de hatással lesznek a különböző intézmények országokon belüli ésszerű együttműködésére is.

(CZINNER Tiborné fordítása)

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁJÉKOZTATÁS FŐBB INTÉZMÉNYEI ÉS TESTÜLETEI A FEJLŐDŐ ORSZÁGOKBAN*

SEBESTYÉN GYÖRGY

Információpolitika a fejlődő országokban

Mint mindenütt a világon, a fejlődő országokban is a társadalomtudományi információ szerves részét kell, hogy képezze az egyes országok teljes információpolitikájának. A fejlődő országok információpolitikája azonban még csak a kezdeteknél tart és nagy mértékben függ a fejlett országokból, valamint a nemzetközi szervezetektől érkező segítyektől.

A hetvenes évek elejéig szinte egyeduralkodó volt az a szemlélet, mely szerint a fejlődő országokban a legmodernebb technológiára épülő és méreteiben is gigantikus tájékoztatási rendszereket kell bevezetni. Ennek a szemléletnek a hatása még napjainkban sem múlt el teljesen és feltehetően ennek tudható be a különböző „panaceákba” vetett vakhit például a teljes automatizáció bevezetését, vagy a legmodernebb és legnagyobb kapacitású számítógépek azonnali alkalmazását illetően, holott az adott helyeken esetenként még normális villanyhálózat sem létezik.

A gyakorlat azonban, nem egy esetben tragikus kimenetelű példákkal is, bebizonyította a fenti szemlélet alapvetően hibás voltát. Egyrészt hatalmas összegek és rengeteg munka veszett így kárba, másrészt pedig bizonyos fokú bizalmatlanság jelentkezett a segélyprogramok eredményességével kapcsolatban.

A kudarcok hatására a hetvenes években a valósághoz jobban ragaszkodó szemlélet alapján kezdtek foglalkozni a fejlődő országok információpolitikájával¹. Alapszabállyá vált, hogy a kiindulópont minden esetben a helyi szükségletek, viszonyok és lehetőségek körültekintő és pontos felmérése legyen. A szakirodalmi tájékoztatási rendszerek létrehozására, illetve fejlesztésére irányuló programokat tehát úgy kell megtervezni, hogy ezek szoros összhangban álljanak az adott ország pénzügyi és munkaerőkapacitásával, valamint a munkastílusra, munkaerőlcésre vonatkozó hagyományokkal és normákkal.

A fejlődő országok nagy részében az „információs társadalom” eljövételét a szakértők az 1980-as évekre jósolják². Ezzel egyidőben valószínűleg még inkább fokozódik, sőt akár uralkodóvá is válhat a nagy multinacionális vállalatok szerepe a világ információpiacán. Ilyen feltételek mellett a fejlődő országok vajon valóban megkaphatják a sajátos nemzeti érdekeiknek, szükségleteiknek, fejlődési fokuknak ténylegesen megfelelő infor-

* A sorozat első részében Franciaország társadalomtudományi információs rendszerének főbb intézményeit és testületeit ismertette a szerző. (Ld. Könyvtári Figyelő 32. évf. 1986. 5. sz. 544–546. p.)

mációs segélyprogramokat és termékeket, vagy pedig mindezek újabb eszközrendszerek lesznek annak biztosítására, hogy tovább lehessen növelni egyes fejlett országoktól való függőségüket?

Osztom *J. Tocatian* nézetét³ aki az Unesco Általános Információs Programjának (GPI) igazgatójaként rámutatott arra, hogy a nagy nemzetközi információs hálózatokhoz való kapcsolódás semmiféleképpen sem tekinthető hátrányosnak, ha a fejlődő országok a számukra legcélszerűbb információs technológiát veszik át, (illetve adaptálják). Mindez feltételezi azt is, hogy az összeköttetést létesítő fejlődő ország megfelelő biztonsággal képes eligazodni az információpiacon és így érdekeinek megfelelően képes szelektálni a legadekvátabb információs termékek között.

Információátvitel – információbefogadás képezik a fenti folyamatok két pólusát. Az információátvitel különböző technológiai – távközlés, telematika – a fejlett országokban jönnek létre, így tehát a fejlődő országok számára elvileg készen adottak. De bármennyire is tökéletesek legyenek ezek a modern információátviteli technológiák, a hozzájuk való kapcsolódás csak formális marad, ha az adott fejlődő ország nem képes a számára fontos, releváns információk szelektálására, befogadására és hasznosítására.

Az információátvitel egyik legnagyobb technikai akadály a nyelvi sorompó. Ez komoly nehézségeket okoz még a fejlett országok közötti információcserében is (pl. Japán és a fejlett nyugati országok vonatkozásában), de mindezek eltörpülnek a fejlett és a fejlődő országok között fennálló nyelvi korlátok, problémák mellett; az utóbbi vonatkozásban tévedés lenne, ha csak az idegen nyelvek közötti fordítási kényszerre gondolnánk. Inkább arról van szó, hogy amilyen mértékben hiányoznak a fejlődő országokból a fejlett technológiák, és ezzel párhuzamosan rendszerint hiányoznak a technológiák sikeres bevezetéséhez a működtetéséhez elengedhetetlenül szükséges társadalmi és kulturális struktúrák is. Ez pedig azt is jelenti, hogy sok esetben nem csupán az egyes nemzeti szaknyelvek, de egész egyszerűen maguk a nemzeti nyelvek sincsenek megfelelő színvonalon ahhoz, hogy a modern fejlődés tudományos és kulturális követelményeinek eleget tegyenek. Ezért az információátvitellel egyidőben a terminológia-transzfer is el kell végezni, ami alatt elsősorban azt értem, hogy nem csak a szakszavakat, de az ezeknek megfelelő fogalmakat is meg kell honosítani.

A nemzetközi szervezetek szerepe

Az utóbbi években egyes nemzetközi szervezetek tevékenységének keretében, valamint bizonyos regionális és nemzeti példákon a fentebb ismertetett célok megvalósítására irányuló erőfeszítések figyelhetők meg.⁴

Az Unesco központi szerepét jól tükrözi az UNISIST-program. Az UNISIST funkciórendszeréből következik, hogy egyik fő feladata a Harmadik Világ országaiban kibontakozó információpolitika támogatása. Ennek a támogatásnak szerves részét képezik a társadalomtudományi információkereső nyelvek fejlesztésére és integrációjára irányuló erőfeszítések.

Már ezeidig is sok értékes tapasztalat gyűlt össze az UNISIST és a fejlődő országok együttműködésével kapcsolatban. Az eredmények összegzésében igen sokat tett a Párizs-

ban megrendezett II. UNISIST kormányközi konferencia.⁵

A FID-del kapcsolatban fel szeretném hívni a figyelmet a FID/CLA (Committee for Developing Countries = Fejlődő Országok Szakbizottsága) tevékenységére. A FID/CLA az Unescóval együttműködve több társadalomtudományi információs programot is kezdeményezett, pl. együttesen rendezték meg a teheráni (1973) és bogotai (1979) konferenciákat.⁶

Az IFLA és a londoni UBC Office jelentős erőfeszítéseket tesznek az egyetemes bibliográfiai számbavételnek a fejlődő országokban történő megismertetésére és az ezzel kapcsolatos gyakorlati tevékenységek megalapozására. Ennek érdekében nemzetközi konferenciákat, szemináriumokat szerveztek. Ezt a célt szolgálta például a grenoble-i kerekasztal konferencia (1973), valamint a lagosi regionális bibliográfiai szeminárium is (1978).⁷

A fejlődő országokban az információátvitel szerves részét képezi a terminológia-transzfer is. Az INFOTERM szakértői a fentiek ismeretében oktatási programokat dolgoztak ki a fejletlenebb terminológiával rendelkező országok számára.⁸ Az oktatási programok összeállítása mellett az INFOTERM igyekszik pontosan regisztrálni a Harmadik Világ országaiban megvalósuló terminológiai fejlesztés eredményeit is. Ennek érdekében az INFOTERM együttműködést folytat a tanzániai Dar es Salaam Egyetem Kiswahili Kutatóintézetével, az indiai Dahnbadban működő Bányászati Tanintézettel, valamint a caracasi Simon Bolivar Egyetemmel. Ezek munkáját mind szakmailag, mind anyagilag támogatja – egyéb nemzetközi szervezetek (pl. Unesco) bevonásával.⁹

A továbbiakban szeretnék néhány olyan esetre utalni, amelyek véleményem szerint jól illusztrálják az egyes régiókban vagy országokban kialakuló tendenciákat.

Az arab országok

1974-ben az Unesco és Egyiptom közötti szerződés alapján jött létre a Kairóban működő ARCSS (Arab Regional Centre of Social Sciences = Arab Regionális Társadalomtudományi Központ).¹⁰ A Központ rendszeresen tart továbbképzési szemináriumokat, amelyek során foglalkoznak az információkereső nyelvekkel is, valamint megvitatják az információs hálózatok problémáit. A Központ igyekszik szoros együttműködést kialakítani a különböző arab tájékoztatási központokkal és intézményekkel.¹¹

Az arab országok közötti információs együttműködés fejlődése különösen 1976 óta élénkült meg. Az 1976. évi tuniszi konferencia, amelyen az UNISIST és az ICSU képviselői is részt vettek a tudományos és műszaki információs rendszerek nemzeti és regionális szintű fejlesztésével foglalkozott.¹² Ennek keretében megvitatják a terminológiai szabványosítás fejlesztésének a feladatait is. Ugyancsak 1976-ban rendezték meg a rabati CAST-ARAB konferenciát, amelyen az arab országok információs politikájának vezetői tanácskoztak az arab regionális információs hálózat létrehozásának problémáiról. A résztvevők hangsúlyozták az UNISIST szerepének fontosságát is. A CASTARAB konferencián részt vettek az Unesco és az ALECSO (Arab Educational, Cultural and Scientific Organization = Arab Oktatási, Kulturális és Tudományos Szervezet) képviselői is. Meg szeretném jegyezni, hogy az ALECSO is sokat tesz a regionális információs együttműködés megvalósításáért. Különösen azok a terminológiai fejlesztési programok az érdekesek, amelyek az ALECSO és a CBA (Coordination Bureau of Arabisation = Arabosítási Koordinációs Iroda) együttműködésének keretében realizálódnak.

A Rabatban székelő CBA egy Arab Terminológiai Adatbank létrehozásán dolgozik, amelyet bizonyos nyugati adatbankok és szervezetek (pl. Siemens AG, Interpart) szakmai segítségével, valamint az ALECSO anyagi segítségével kíván felállítani. A CBA 1983-ig mintegy 150 000 szakkifejezést gyűjtött össze; 1983-ban pedig az ALECSO Rabatban arab lexikográfiai szemináriumot szervezett külföldiek számára.¹³

Az arab világ tájékoztatási intézményeiben folyó bibliográfiai számbavétel korszerűsítésének céljából és a vonatkozó nemzetközi szabványokkal történő összhang megteremtésének érdekében több konferencia megrendezésére is sor került, amelyeken az UBC-t, az ISBD-t és az ISDS-t ismertették.¹⁴

1979-ben az arab társadalomtudományi információs szolgálatok korszerű segédszókkal gyarapodtak: a Kairóban működő IDCAS (Industrial Development Centre for Arab States = Arab Államok Ipari Fejlesztési Központja) kiadásában megjelent az OECD gazdasági és társadalmi fejlődési makrotezauruszának arab adaptációja.¹⁵

Latin-amerikai országok

Az 1967-ben alapított CLACSO (Consejo Latino-americano de Ciencias Sociales = Latin-amerikai Társadalomtudományi Tanács) Buenos Airesben működik. A CLACSO idejében felmérte, hogy a latin-amerikai társadalomtudományi kutatás nem fejleszthető hatékonyan mindaddig, amíg nem áll rendelkezésre egységes terminológia. Ezért a CLACSO folyamatos erőfeszítéseket tesz a latin-amerikai társadalomtudományi terminológia fejlesztésére, valamint olyan rendszerezési és fordítási munkálatokat is szorgalmaz, amelyekről a nemzetközi információcserében történő eredményes részvétel megalapozását reméli. Mindezek a törekvések három fő csoportba oszthatók:

1. A CLACSO fogalmi definícióira épülő terminológia regionális és nemzetközi szintű szétszórása;
2. aktív szerepre való törekvés a nemzetközi terminológiai koordinációs szervezetek (pl. COCTA, INFOTERM, CLADES stb.) közötti együttműködésben;
3. odahatni a különböző kiadóknál, kutatási és információs központoknál, hogy társadalomtudományi szótáraik, információkereső nyelveik stb. kidolgozásakor vegyék figyelembe a CLACSO által definiált fogalmakat, illetve az ezekre épülő terminológiát.¹⁶

A CLACSO mellett jelentős szerepet játszik az 1971-ben alapított, Santiago de Chilében működő CLADES (Centro Latino-americano de Documentación Económica y Social = Latin-amerikai Közgazdasági és Társadalmi Dokumentációs Központ), szolgáltatásai nyilvánosak és nemzetköziek. Felügyeleti szerve az ENSZ Latin-amerikai Gazdasági Bizottsága. A latin-amerikai társadalomtudományi információs központok munkájának támogatására a CLADES kiadta az OECD gazdasági és társadalmi fejlődési makrotezauruszának spanyol-angol és angol-spanyol verzióját.¹⁷

Az 1976-ban létrehozott CELADE (Centro Latino-americano de Demografía: Latin-amerikai Demográfiai Központ) is Santiago de Chilében működik. Felügyeletét ugyanaz a szerv végzi, mint a CLADES-ét. Szolgáltatásai nemzetköziek és gépesítettek. A CELADE tevékenységének lényegét az INFOPAL (Programa de Información Sobre Población en América Latina = Latin-amerikai Népesedési Információs Program) alkotja. Az INFOPAL

keretében regionális információfeldolgozás és szolgáltatás folyik. Ezeknek elvégzésére három alrendszer hoztak létre, amelyeknek együttműködése jó példával szolgál a gépesített szakirodalmi tájékoztatási rendszereknek a faktográfikus adatbankokkal alkotott szintézisére. A CELADE erőfeszítéseket tesz a társadalomtudományi információk rendszerek nemzetközi integrációjának megvalósítására. Ennek a tevékenységnek a keretében rendezte meg a CELADE 1978-ban a Népeségi Dokumentáció Kompatibilitása elnevezésű találkozót. A találkozón nemcsak a regionális információk együttműködésben közvetlenül érdekelt intézmények vettek részt, de eljöttek egyes észak-amerikai szervezetek képviselői is (pl. Population Index – Princeton Egyetem, USA; International Development Research Centre, Ottawa), valamint a harmadik világ távolabb eső országainak szakértői is (pl. Population Information Documentation System for Africa (PIDSA) – Ghanei Egyetem, Accra). Fontos utalni arra is, hogy a CELADE az ENSZ-szel együttműködve részt vesz a POPIN (Population Information Network) munkálataiban is.

Megemlítendő még az 1972-ben alapított, Caracas-ban működő REDINSE (Red de Información Socio-Economica = Szoció-ekonomiai Információs Hálózat) tevékenysége is. A REDINSE funkciói között szerepel a nemzetközi társadalomtudományi információk együttműködés fejlesztése és a szabványok előkészítése is.

India

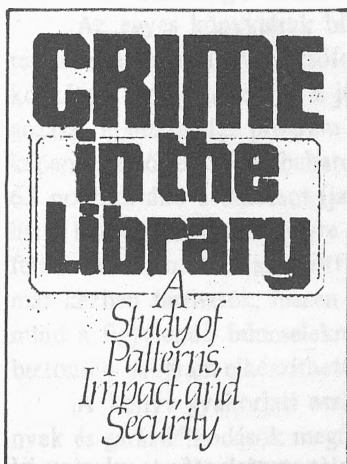
Véleményem szerint a fejlődő országok között India kiemelkedően fontos szerepet játszik az információkereső nyelvek kutatásában és fejlesztésében. 1962-ben alakult meg a Bangaloréban működő DRTC (Documentation Research and Training Centre = Dokumentációs Kutatási és Oktatási Központ), amely az osztályozási rendszerek komparatív vizsgálata mellett rendszeresen szervez nemzetközi konferenciákat, szemináriumokat és oktatási programokat. Együttműködik az Új-Delhiben székelő INSDOC-kal (Indian National Scientific Documentation Centre = Indiai Országos Tudományos Dokumentációs Központ). Az INSDOC és a DRTC közös rendezésében tartották meg a Tezauruszok alkalmazása az információk rendszerekben elnevezésű szemináriumot, továbbá az INSDOC, a DRTC és az UNISIST együttműködése keretében került sor a 2. dél- és kelet-ázsiai regionális információpolitika és tervezés szakértői konferenciára.¹⁸

IRODALOM

1. MUNN, R.F.: Appropriate technology and information services in developing countries. = International Library Review. 1978. 1.no. 23–27.p.
2. TOCATLIAN, J.: Fejlesztési információ: az Unesco általános információk programjának szerepe. (Ford.: Pröhle Éva) = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1983. 4.sz. 142–151.p.
3. Ld. az előző jegyzetet.
4. A fejlett és fejlődő országok közötti információátvitel problémáit, különös tekintettel a multinacionális vállalatok monopolisztikus törekvéseire, valamint az ezzel kapcsolatos stratégiai érdekekre ld.: SEBESTYÉN György: Informatika vagy pusztulás – válassz! = Kutásfejlesztés. Tudományszervezési Tájékoztatás. 1984. 3–4.no. 296–302 p. (Szemle.)

5. UNISIST II. = Information Retrieval and Library Automation. 1979/1980. 1.no. 1–12.p. és Az UNISIST II. Kormányközi Konferencia. Párizs, 1979. május 28–június 1. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1979. 10–11.sz. 425–435.p.
6. Open Forum Tehran, 10 September 1973. Documentation in South West Asia. Unesco-UNISIST – developing countries. FID Committee for Developing Countries. Bp. 1974. 75.p. FID/DC Occasional Publications 1. és Seminar on national and international strategies for the development of information networks and services in South and Central Africa Sponsored by FID/CLA and Unesco. Bogota, 19–25. February 1979. Ismerteti: Unisist Newsletter. 1979. 2.no. 22.p.
7. Table ronde sur la controle bibliographique universel dans les pays en développement. Grenoble. 22–25 août 1973. és Regional Seminar on bibliographic control in Africa. Lagos, 30 January-3 February 1978. = Bibliography, Documentation, Terminology. 1978. 3.no. 113.p.
8. FELBER, H. – NEDOBITY, W.: Terminology teaching and training in countries with less developed technical languages. = TermNet News. 1983. 7.no. 4–10.p.
9. Terminological activities in developing countries. = International Classification. 1982. 2.no. 101–102.p.
10. FID News Bulletin. 1975. 5.no. 53 p.
11. The Centre for Social Science and Documentation for the Arab Region (ARCSS) – Seminar with the National Documentation Centre of Tunisia. 23–30. November, 1981. = ECSSID Bulletin. 1981. 2.no. 20.p.
12. International conference on national and regional planning for scientific and terminological information systems for development in the Arab countries. Tunis. 26–29 April, 1976. = FID News Bulletin. 1976. 8.no. 90.p.
13. TermNet News. 1983. 7.no. 68–69.p.
14. Macrothesaurus for information processing in the field of economic and social development. Cairo, 1979. IDCAS: 314, 137 p.
15. FID News Bulletin. 1981. 6.no. 46.p.
16. TermNet News. 1983. 7.no. 75–76.p.
17. Macrotesauro – Lista básica de términos relativos al desarrollo económico y social. Vol. I. Descriptores español – inglés e inglés-español, 123 p. Vol. II. – Campos semánticos español-inglés e inglés-español, 114 p.
18. FID News Bulletin. 1976. 8.no. 93.p. UNISIST Newsletter. 1976. 1.no. 6.p.

SZEMLE

LINCOLN, Alan J.: Crime in the library. A study patterns, impact, and security. New York, London, Bowker, 1984. 179 p.

Bűnözés a könyvtárban. Tanulmány a bűncselekmények fajtáiról, hatásáról és elhárításukról.

A Canadian Library Journal 1985. áprilisi és az 1986. februári számában a könyvről megjelent íráskor (recenzió, majd hozzászólások a recenzióhoz) azt tükrözik, hogy Amerikában és Kanadában a szakmai körök élénken reagáltak a fenti műre, de nem egyforma elismeréssel.

A köztudatban általában úgy él a könyvtár mint a nyugalom oázisa, ahol zavartalanul lehet olvasni, tanulni és gondolkodni. A kép ma már korántsem ilyen idillikus, ugyanis a könyvtárnak is szembe kellett néznie a jelenkori amerikai társadalom problémáival, többek között az egyre növekvő arányú bűnözéssel.

A szakirodalomban ez a könyv az első olyan vállalkozás, amely a bűnözés könyvtári vonatkozásaival foglalkozik. A szerző az egész problematikájából kiindulva halad a rész felé, az országos bűnözési statisztikákból, a kriminológiai alapfogalmak tisztázásából, a bűnelkövetések okainak, mérésének stb. vizsgálatából, az anyagi és erkölcsi károk becsléséből, a megelőzés eszközeiből és módszereiből indul ki. Az országos bűnözési statisztikából kiemelte a nyilvános helyek területére jellemzőket, majd további szűkítéssel eljutott a könyvtárral kapcsolatban elkövethető bűncselekményekig.

Áttekintés a nyilvános helyekről

	Köztulajdonban	Magántulajdonban
A nyilvános hozzáférés kívánatos	Parkok Múzeumok Könyvtárak Állatkertek Tömegközlekedés	Bevásárló központok Templomok Éttermek Üdülőhelyek Mozik
A nyilvános hozzáférés korlátozott	Katonaság Rendőrség Tűzoltóság Kórházak Kormányhivatalok	Lakások Hivatalok Klubházak Ipartelepek Gyárak

Mint látható, a felsorolásban harmadik helyen szerepel a köztulajdonban lévő és a nyilvános hozzáférést igénylő könyvtár.

A könyvtárral kapcsolatban általában előforduló bűncselekmények köre:

- Szándékos könyvrongálás
- Könyvlopás
- Referenz anyag lopás
- Berendezés/felszerelés lopás
- Egyéb lopások
- Épületen kívüli vandalizmus
- Épületen belüli vandalizmus
- Olvasók kocsijai elleni vandalizmus
- Személyzet kocsija elleni vandalizmus
- Berendezés/felszerelés elleni vandalizmus
- Olvasók/személyzet kábítószer használata
- Olvasók/személyzet kábítószer árusítása
- Olvasók szóbeli sértegetése
- Személyzet szóbeli sértegetése
- Szeméremcsértő mutogatás cselekedete
- Tettlegeesség olvasók ellen
- Tettlegeesség személyzet ellen
- Gyűjtogatás vagy gyűjtogatás gyanúja

A könyvtárra orientált elemzések és javaslatok alapját egy jelentős tanulmány képezi. 50 amerikai állam 1600 könyvtárában lefolytatott felmérésről van szó, amely során a Könyvtári Bűnözési Kutatási Tervezet (Library Crime Research Project) az országos és regionális könyvtárak bűncselekmények és garázdálkodások befolyásolta helyzetét tárta fel. A tanulmány elkészítésénél a fentebb részletezett 18 bűnfajttal kapcsolatos könyvtári tapasztalatokat vették figyelembe. A vonatkozó kérdőív úttörő kísérlet volt olyan adatok gyűjtésére, amelyek felfedik, hogy milyen mértékben hatolt be az amerikai könyvtárakba az általános bűnözési hullám. A kérdőív 26 főbb kérdéscsoportjának pontjai előre megadott alternatívákkal a felmérésbe bevont könyvtárak számára a válaszadást leegyszerűsítették, a válaszokat számítógépbe táplálhatóvá, sok szempont szerint csoportosíthatóvá, elemzésre alkalmassá tették.

A megkérdezetteknek egyebek között olyan kérdésekre kellett válaszolniuk a könyvtárakkal kapcsolatban, mint: a város nagysága, a napi ügyfélforgalom, az éves kölcsönzési forgalom, a személyzet létszáma, az egyes bűncselekményfajták gyakorisága és következményei, a környezet szociális jellege, a rendőrségtől (iskolától) parkoktól való távolság, az elkövetések ismétlődő időpontja, a látogatók kora és neme, a bűncselekmények illetve garázdálkodások okozta károk nagysága, a biztonsági berendezések és programok megjelölése, a megelőzésre fordított éves kiadások stb., de szerepeltek olyan kérdések is, hogy kik hordanak önvédelmi eszközt (fegyvert), tesznek-e valamit a bűncselekmények vagy az azoktól való félelem ellen, vagy például, hogy volt-e és hányszor a válaszoló könyvtáros sértett azaz áldozat stb. stb.

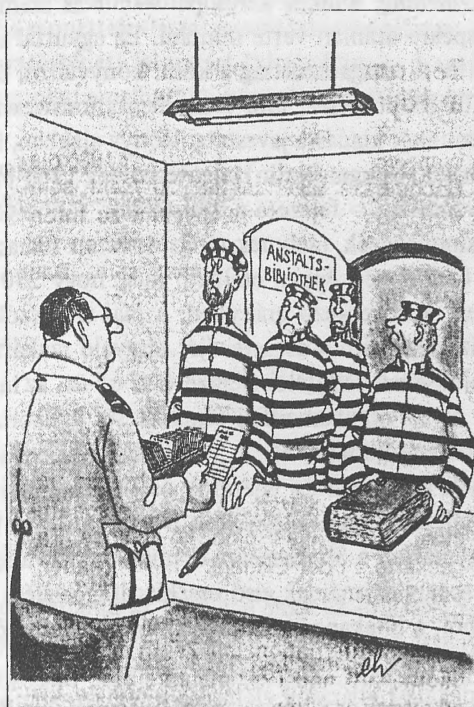
A megannyi szempont egybevetéséből kiszűrhető elemzések alkalmasak arra, hogy felhívják a könyvtárak figyelmét általában, az egyes könyvtárak figyelmét különösen a meglévő sebezhető pontokra s azok ismeretében a biztonság megvalósítására. Mivel azonban a korlátozott anyagi keretek könyvtárak ezreinek nem engedik meg a legfejlettebb biztonságtechnika beállítását, ezért a szerző könyvével kíván az arra leginkább rászoruló kis- és középkönyvtárak bűnmegelőzési programjához segítséget nyújtani.

Az úgynevezett biztonsági programot minden egyes könyvtár csakis a saját viszonyai, lehetőségei alapján alakíthatja ki. Minden könyvtárra érvényes általános séma nincs, eredményt kizárólag a konkrét könyvtárra szabott optimális intézkedésektől lehet várni.

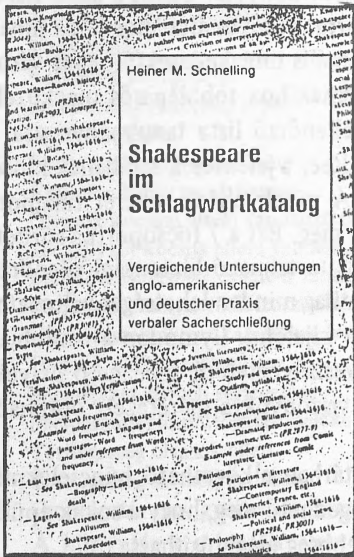
Az egyes könyvtárak biztonsági programja kialakításához többlépcsős megközelítéssel lehet eljutni. A lépcsőfokok: az ún. biztonsági ellenőrző lista tanulmányozása, a kockázati térkép rögzítése, a jellegzetes bűnfajták figyelése, a jelentések rendjének kidolgozása, a biztonsági program folyamatos bevezetése. A vázolt eljárás sikerét tulajdonképpen az első lépcsőfok beható végiggondolása alapozza meg. Ezt a 7 főcsoportba sűrített 63 pontból álló s tanácsot (javaslatot) figyelemfelhívást tartalmazó biztonsági ellenőrző listát kell alaposan szemügyre venni, s ebből a gyakorlatilag minden lehetséges változatot feltűntető halmazból az adott könyvtárra vonatkozókat kijelölni. Ily módon a továbbiak már kézben tarthatók, hiszen világossá válnak mind a veszélyeztetett, sebezhető helyek, mind a figyelendő bűncselekményfajták, tehát a saját viszonyokra méretezett optimális biztonsági program elkészíthető.

A könyv gyakorlati eszközt kíván adni a könyvtárban elkövethető bűncselekmények és garázdálkodások megfékezéséhez, mert nem engedhető meg, hogy a sokak épülését szolgáló könyvtár áldásos működését egy deviáns kisebbség meghiúsíthassa.

ZOLTÁN Imre

Én csak egy vékony könyvet kérek, mert csak két évet kaptam
(A Buch und Bibliothek 1985/7–8. számának humorából.)

SCHNELLING, Heiner M.: Shakespeare im Schlagwortkatalog. Vergleichende Untersuchungen anglo-amerikanischer und deutscher Praxis verbaler Sacherschließung. Hrsg. Universitätsbibliothek der Freien Universität Berlin. Berlin, 1983, 157 p. (Veröffentlichungen der Universitätsbibliothek der Freien Universität Berlin. Bd. 2.)

Shakespeare a tárgyszókatálogosban. Az angol-amerikai és a német témakeresés gyakorlatának összehasonlítása.

A tárgyszókatálogos és a különböző szakirodalmi témakereső rendszerek logikájának bemutatására, a témakeresés lehetőségeinek ismertetésére elegáns és eredeti megoldást választott Heiner M. Schnellling, amikor keresőpéldaként és szemléltetésként a Shakespeare-kutatást és Shakespeare drámáit vette mintául. Ez egyúttal a Shakespeare-szövegek felhasználását is jelentette. A vizsgabizottság a kölni könyvtárosi és dokumentációs főiskola (Fachhochschule für Bibliotheks- und Dokumentationswesen) államvizsgadolgozatként készített eredeti munkát kiadásra javasolta. Könyv alakban, bővített és átdolgozott formában a Freie Universität (Nyugat-Berlin) jelentette meg 1983-ban.

A könyv utolsó – hatodik – fejezete a 323 tételes, többségében angol nyelvű forrásokat tartalmazó irodalomjegyzék, melynek tételszámaira a felhasznált rövidített leírású forrásoknál hivatkozik. Érdekesképpen emlitem meg, hogy 230 lábjegyzetet alkalmaz összesen az öt fejezetben, a következő arányban: a mai tárgyszókatálógusra vonatkozó áttekintésben 10-et, a vizsgálat három összetevőjét tárgyaló szakaszban 23-at, az indexelési eljárások összehasonlításának feltételei elemzésénél 65-öt, az indexelési eljárások összehasonlításánál 93-at, és az angol-amerikai témakeresés gyakorlatának a német tárgyszókatálógussal való összehasonlításánál 39-et. A tartalmi értékelés mellett e tény is bizonyítja, hogy fő fejezetnek az indexelési eljárások összehasonlítása tekinthető. Az információs-dokumentációs fejezetek és a függelékek irodalomtörténeti vonatkozásai szoros összefüggésben állnak egymással, a Shakespeare-drámák eredeti angol címeinek és az ún. 1623-as fóliónak (Shakespeare-drámáinak első összkiadása) közlése azt bizonyítja, hogy a szerző választott tárgyából, a Shakespeare-kutatásokból és művekből alaposan felkészült, így ezen forrásközlések is a téma jobb megértését segítik.

Az osztályozási-indexelési eljárások elemzésére felhasznált forrásokat két fő szempont szerint csoportosíthatjuk:

angol-amerikai források

American Book Publishing Record (ABPR)

British National Bibliography (BNB) és ennek PRECIS-rendszere
Cumulative Book Index (CBI)

Subject Catalog der Library of Congress (LCSC)

Shakespeare Quartely (ShQ) – szakbibliográfia

német gyakorlat

Egyedi képzésű, az angol KWIC, KWOC- rendszerű tárgyszavaktól eltérő szerkezetű, azoknál egyszerűbb tárgyszavazás, kiemelve a BIBLIO-DATA ill. az EDV (Elektronische Datenverarbeitung – elektronikus adatfeldolgozás) lehetőségeit.

Mindezek mellett a megfelelő helyeken példákat hoz a DDC (Dewey decimal classification – Dewey tizedes osztályozása) alkalmazásának lehetőségeire is.

A szemléltetést segítik elő a csatolt függelékek:

1. A ShQ rendszere (Általános Shakesperiana)

2. A LC Shakespeare vonatkozású tárgyszórendszere [1979].

2/a. A LC Shakespeare vonatkozású tárgyszórendszere 9. kiad. Washington 1980.

3. Sears List (ld. 106. irodalmi tételszámon Schnellingnél)

4. A drámák eredeti angol címe a Shakespeare kézikönyvből (ld. 174. irodalmi tételszámon Schnellingnél)

5. Az 1623-as folió

E nagy apparátust felvonultató munka fő fejezetében az indexelési eljárások összehasonlításában (Der Indexierungsvergleich) példákat ad a Shakespeare-re vonatkozó irodalom, a drámák, sőt még a szonettek visszakeresési lehetőségeire is. A drámák témakörében a hagyományos irodalomtörténeti felosztást (királydrámák, tragédiák, vígjátékok) vette alapul. Érdekes szempontokat emelhetünk ki a vizsgált forrásokból:

Shakespeare, William 1564–1616

– ismeret, tudomány

– – pszichológia

– – zoológia

Shakespeare. . .

– ismeret, tudomány

– – álom

őrület

ld.

– – pszichológia tárgyszóbokornál

vagy: madarak

ld.

– – zoológia tárgyszóbokornál

Ekkor az olvasó óhatatlanul az álommal vagy az őrüléssel kapcsolatos Shakespeare szöveghelyekre is gondol. A keresést megkönnyíti, hogy az érvényes tárgyszavak mellett az adott rendszer hivatkozási száma is megtalálható. A vizsgálat céljából 125, Shakespeare-irodalomra vonatkozó címet választott ki az 1976–1981 közötti évekből. Az angol-amerikai és a német rendszer közötti különbséget az alábbi példa érzékelteti:

Sh. and the story: aspects of creation (279) <i>Angol-amerikai</i>	→	Schnelling irodalmi tételszáma <i>Német</i>
ABPR/LC: 1. – cselekmény 2. – módszer BNB–. elbeszélés. Kritikai tanulmányok		Shakespeare, W. /Erzähltechnik cselekményszövés
ShQ: általános /általános meseszövés ill. cselekményszövés		

A példa egyúttal bemutatja azt is, milyen módszerrel hozta össze az angol-amerikai vizsgált gyakorlatot a szemléltetés megkönnyítésére. További érdekes aspektusa ennek a vizsgálatnak az a részlet, melyben Shakespeare más szerzőkre tett hatására vonatkozóan ad irodalomkeresési mintát (ld. Schnelling 76.p. 108.p. és 63.p.):

Schiller und Sh.: Idee und Wirklichkeit (304)	LC: 1. Schiller, Johann Christoph Friedrich, von 1759–1805 – Kritika és tomácsolás. 2. – – hatás – Schiller. . .
	SQ: Általános/általános

Megállapítja, hogy ez az indexelési rendszer nem egységes – ezt szemlélteti is – a német gyakorlatra utalva egységesítési törekvésekről beszél. A fenti példákön bemutatott és érzékeltetett gyakorlatias megoldások az egész kiadványra jellemzők, melynek alapja a biztos elméleti felkészültség. (A német oktatási rendszerből következik – ez a könyvtárosképzésre is vonatkozik –, hogy az angol nyelv ismerete magától értetődően természetes és elengedhetetlen a felső szintű tanulmányokhoz.)

A Shakespeare-kutatás és maga Shakespeare személye mint kutatási téma közel áll mindenkéhez. Schnelling könyvét egyedi témaválasztása, elegáns, tanulságos megoldásai miatt elsősorban oktatási célra történő fordításra javaslom. Megítélésem szerint az osztályozás – tárgyszavazás témakörében valamennyi könyvtár szakos (főiskolai és egyetemi) hallgató számára jól hasznosítható segédletet nyerhetnénk, mert didaktikai szempontból is megvalósítható lehetne az, hogy kötődjenek a témához (jobban mint egy ágazati teauruszhoz). Ez hozzásegítené a hallgatókat a tárgyszavazás módjainak, az indexelési lehetőségeknek, a keresési logikának jobb megértéséhez. Schnelling munkája módot ad – gazdag illusztrációs anyagán keresztül – egyéni következtetések levonására is, ami a tanulási folyamatnak ugyancsak lényeges eleme. A könyvtár szakos (más szakos hallgatók sincsenek kizárva) hallgatók egyéni érdeklődési területüket kiegészíthetik az irodalomtörténeti részleteket is tartalmazó, munkával. Az oktatók pedig élvezetesebbé tehetik óráikat e kiadvány felhasználásával.

IRODALOM

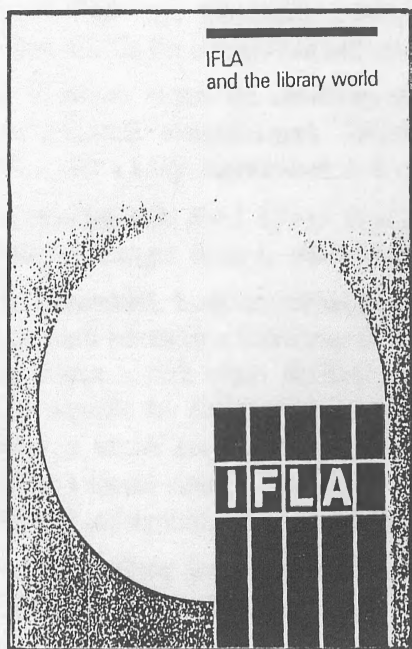
Glossar zur BID-Informatik. Ein Nachschlagewerk für die Aus- und Fortbildung im Bibliotheks-, Informations- und Dokumentationsbereich. Red. Detlef Sklaski, Ralf/Dirk Hemmings. Berlin, 1982, Deutsches Bibliotheksinstitut 297+5+124 p.

MONTGOMERY, A. C.: Acronyms and abbreviations in library and information work. 2. ed. London, 1982. 97 p.

Shakespeare összes művei. 1–7. köt. Szerk. Kéry László. Bp. 1961, Európa.

VAILLANCOURT, Pauline M: International Directory of Acronyms in Library, Information and Computer Sciences, New York – London, 1980, Bowker, 518.p.

DROBINOHA Angéla

IFLA and the library world. A review of the work of IFLA, 1981–1985. Comp. P.J. von Swigchem. The Hague, IFLA, 1985. 72.p.

Az IFLA és a könyvtáros társadalom

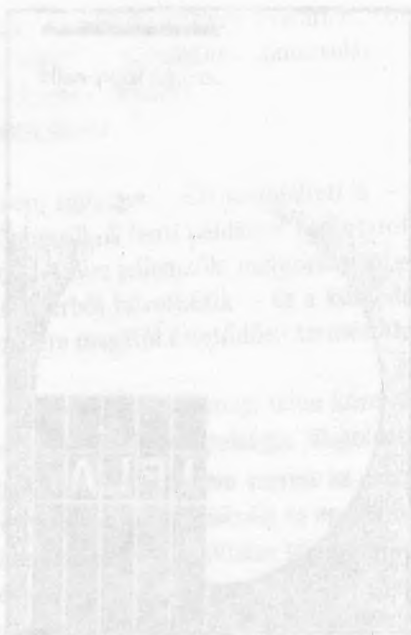
A szervezet többéves munkáját áttekintő kiadványt adott közre az IFLA. Az összeállítás célja, hogy képet adjon az 1981–1985-ös középtávú program végrehajtásáról, de emellett az IFLA felépítésének, eddigi tevékenységének áttekintését is kapjuk.

Mivel a *Könyvtári Figyelő* rendszeresen beszámol az IFLA tevékenységéről, részleteiben nem ismertetjük a kiadványt, de sze-

retném felhívni rá a figyelmet: aki átfogó képet akar nyerni az IFLA elmúlt öt évéről ebben a kiadványban megtalálhatja.

A kötet több mint 370 tételes irodalomjegyzékében önálló IFLA kiadványok, konferencia anyagok, az IFLA-Journal- és az IFLA Annual-ban megjelent cikkek találhatóak. E bibliográfia növeli az amúgy is nagy gonddal összeállított kiadvány értékét és teljesebbé teszi az IFLA tevékenységéről kialakult képet. Jó lenne, ha gyakrabban készülneek hasonló összeállítások a hosszabb időszakokról, hiszen az eredményeket nemcsak az éves konferenciákon érdemes megvitatni, és számbavenni; az ilyen összeállítások látványosabb áttekintésre adnak lehetőséget és jobban tükrözik a változásokat is. (FEIMER Ágnes)

A Könyvtári Figyelő 32. évfolyamának összesített Tartalom és Rövidítések jegyzéke, a nyomda hibájából, a szokásostól eltérően csak most a 2. szám mellékleteként jelenik meg. Ezért olvasóink elnézését kérjük. (A szerk.)

TÁJÉKOZTATÓ

szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok
tartalmi és formai követelményeiről

1. Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügyével, jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó kéziratokat fogad el közlésre.
2. A kéziratokat 2 példányban kettes sorközzel gépelve (30 soros, 60 leütéses oldalon) kérjük beküldeni.
3. Ábrákat, illusztrációkat csak korlátozottan tudunk közölni. Csak jó minőségű, kontúros ábrát vagy fényképet tudunk elfogadni. A táblázatokat és az ábrákat külön lapon szintén két példányban kell mellékelni és helyüket a kéziratban megjelölni.
4. A kéziratok terjedelme tanulmányok esetében ne legyen több egy ívnél (21 oldal); a fordítások, tömörítvények, külföldi könyvtárügyi eseményekről szóló beszámolók 8–10, a könyvismertetések 4–6 oldal terjedelemmel.
5. A tanulmányok rövid 10–15 mondatos tartalmi kivonatát két példányban kérjük csatolni az angol, orosz és német nyelvű tartalmi ismertető elkészítése céljából.
6. Az idézetekkel, hivatkozásokkal kapcsolatban a következőket kérjük: ha a cikk egészében ötnél kevesebb a hivatkozások száma, a forrásokat lábjegyzetben adják meg, egyébként a cikk végén IRODALOM vagy JEGYZETEK címszó alatt sorszám szerint sorolják fel. Szó szerinti idézésnél az idézett mű szerzője, címe kiadója, a kiadás helye, a kiadás éve és az oldalszám jelölendő meg. Folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat teljes nevét, az évfolyamot, a megjelenés évét, a folyóirat számát és az oldalszámot kérjük megadni.
7. A szerkesztőség joga a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz a szerző hozzájárulása szükséges.
8. A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
9. A kézirat végén kérjük feltüntetni a szerző nevét, munkahelyét, munkahelyi telefonszámát, lakcímét, személyi azonosító számát és azt, hogy a honoráriumot hová kéri átutaltatni.

Kérjük szerzőinket, hogy a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek szerkesztőségünkbe.

Köszönettel:

A szerkesztőség

Ára: 30,- Ft